

АТІМ- СУРЖИЖ

приймає по службових справах
приймає у службових справах
ета вчатся в музикальній школі
етрик вчатся в музичній школі

Хворів гриппом
Хаорів на прип

прийду в п'ять годин
прийду о п'ятій годині

Оксана, прийий гудзик!
Оксано, прийий гудзик!

Повістка дня слідує
Порядок денний такий

Купив два рогаики
Купив два рогаики

ВЧИМОСЯ

ВВІЧЛИВО ПОВОДИТИСЬ

І ПРАВИЛЬНО ГОВОРИТИ

АНТИ- СУРЖИЖ

За загальною редакцією
Олександри Сербенської

Рекомендовано управлінням змісту
базової освіти
Міністерства освіти України

Л ь в і в
Видавництво "Світ"
1 9 9 4

Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити /За загальною редакцією Олександри Сербенської: Посібник. — Львів: Світ, 1994. — 152 с.

ISBN 5-7773-0147-9

Відродження України неможливе без духовного відродження нації. А духовний прогрес народу неможливий без глибокого пізнання та освоєння народної моралі, етикету, культури мовлення. Як чемно та шанобливо привітатись, спілкуватись, поводитись у суспільстві? Сподіваємось, що на ці питання, хоч якоюсь мірою, дасть відповідь цей посібник, покликаний сприяти усуненню деформації української літературної мови, яка на всіх рівнях — лексичному, фразеологічному, граматичному — повинна допомогти підвищити рівень мовленнєвої культури.

Для учнів середніх шкіл, а також якнайширшого кола читачів, які хочуть вдосконалити знання української мови.

Рецензенти:

П.В.Кириченко (Ін-т системних досліджень, Київ),
доц. *З.М.Терлак* (Львів. ун-т)

Редактор Д. С. Карпин

А 4602000000-022 56-94
225-94

ISBN 5-7773-0147-9

© Сербенська О.,
Редько Ю.,
Федик О.

ПЕРЕДМОВА

Усунути деформацію мови, очистити її від спотворень, повернути нашій мові справжню народну красу — це справа честі всіх нас, і старших, і молодших, це природний обов'язок кожного перед незалежною, вільною Україною. Адже і мовою нації визначається моральне здоров'я народу, його розвиненість, культурність. Все це також визначатиме образ і творчу спромогу України в сім'ї цивілізованих демократичних держав

Олесь Гончар

ШАНОВНІ ДРУЗІ!

Сотні невольничих літ, упродовж яких жорстоко знищували культуру українського народу, десятиліття панування тоталітарної системи, коли все робилося для того, щоб “злилися нації”, щоб витворилася універсальна мова, спричинили деформацію усіх сфер життя великого європейського народу.

Сотні бід тяглись за нами вслід,
щоб нашу честь, язик, ім'я затерти...—

з болем писав про трагічну історію народу Іван Франко. Три-чотири фізичне та духовне насильство над усім, що стосувалося українців як нації, призвело до відчуження народу від власної культури; переривалися традиції, руйнувалися віками формовані норми.

Великої наруги зазнала мова, що є невіддільною ознакою нації, одним із найістотніших чинників її самовиявлення і світосприйняття, важливим показником її життєздатності й духовності. Українську мову офіційно забороняли /укази Петра Першого, Валувєвський циркуляр, Емський указ/, оголошували придуманою німцями, вважали діалектом російської чи польської мов, дивилися як на “хлопську”, призначали її тільки для “домашнього вжитку”. Її свідомо принижували, не допускали у сферу науки, техніки, на фабрики, заводи, до армії, в спорт — до тих сфер, що важливі для функціонування та повноцінного життя національного організму. Тоталітарна система поглинала достоїнство людини, нації. Проводила не тільки геноцид. Заплановані були не лише голодомори,

фізичне знищення. Щодо української мови планово проводився лінгвоцид. Розхитувалися її мікросистеми, втрачалася її імунна система збереження стійкості норм. Мова втрачала природну якість, натомість утворювалася така її якість, яка мала б демонструвати “злиття” українців з рештою націй, перетворення їх у “советську” супернацію.

Витворився своєрідний різновид мови, який дістав згідну назву суржик*. На його означення поширилися сполучення “недорікуватий суржик”, “убогий суржик”. Безперечно, є свої закони розвитку контактуючих мов, у тому числі української та російської. І коли людина вводить у своє мовлення слова і словосполучення іншої мови, не руйнуючи граматичної основи, фонетичних особливостей української, оберігає її красу, користується її невичерпним лексичним і фразеологічним багатством, то такий процес природний і не викликає заперечень. Однак довільно змішуючи слова української та російської мов, відмінюючи слова і сполучаючи їх за зразком російської, творячи фрази всупереч моделям рідної мови, її носій мимоволі стає “напівмовним”, приймає мовний покруч. Ще Шевченко відкидував чуже, те, що пливе на поверхні російської літератури — “Матрьошу”, “Парашу, радість нашу”, яке майже підсвідомо приймає і робить “своїм” зрусифікований українець, застерігав від цього: “На москалів не вважайте, нехай вони собі пишуть по-своєму, а ми по-своєму. У їх народ і слово, і у нас народ і слово. А чиє краще, нехай судять люди”. Не приймав “перековерзаних” слів високоосвічений Панько Куліш, про загрозу від мовного суржика говорили Антоненко-Давидович, Максим Рильський, Василь Сухомлинський та багато інших видатних діячів нашої культури.

Сьогодні слово “суржик” почали вживати і в ширшому розумінні — як назву zdegradovanogo, ubogogo духовного світу людини, її відірваності від рідного, як назву для мішанини залишків давнього, батьківського, з тим чужим, що нівелює особистість, національно-мовну свідомість.

Мішаниною двох мов — української та російської — говорить частина людності України, хоч загально визнано, що користуватися сумішшю з двох мов — це одне з найтривожніших явищ загальнопедагогічного характеру. Скалічена мова отупляє людину, зводить її мислення до примітива. Адже мова виражає не тільки думку. Слово стимулює свідомість,

* Слово “суржик” давно відоме в Україні, насамперед у млинарстві. Суржи́ком називали мішанину зерна — жита, пшениці, ячменю, вівса, а також муку з такого зерна; це були не першосортне зерно та низького сорту мука.

підпорядковує її собі, формує. Суржик в Україні є небезпечним і шкідливим, бо паразитує на мові, що формувалася упродовж віків, загрожує змінити мову, яку прийняв Тарас Шевченко, показавши світові її красу й силу, плекали Іван Франко, Леся Українка, Михайло Коцюбинський, записуючи її “нестертий слід ... самостійно між культурні мови”. Фонетична розкіш, лексичне та фразеологічне багатство, синтаксична гнучкість, величезні словотворчі можливості дістали загальне визнання 1934 р. у Парижі на всесвітньому конкурсі краси мов, де українська зайняла третє місце (на першому — французька, на другому — перська).

Мова — неоціненний скарб народу, найповніший літопис його духовного життя. У її глибинах — філософський розум, витончений естетичний смак, багато справді поетичного чуття, сліди праці дуже зосередженої думки, сила надзвичайної чутливості до найтонших переливів у явищах природи, багато найсуворішої логіки, високих духовних злетів. Виховувати в собі повагу до мови, якою розмовляєш, — це, передусім, шанувати себе, виявляти повагу до народу, його історії, культури. Це — дисциплінувати мислення і волю, тренувати пам'ять.

Розвиток мови особистості — складний процес. Високої мовної довершеності досягає, як правило, та людина, яка багато працює над оволодінням мовою, прагне правильно говорити, виявляти у мовленні — усному та писемному — свою індивідуальність, усвідомлюючи, що “Я є мова”. То як маємо трактувати наш суржик? Не як нашу вину, а як нашу органічну слабкість, хворобу, яку треба лікувати. Нашою виною, моральною хобою є хіба загальне ліниство, крутість та лизунство (І.Франко) і, як неодноразово підкреслював Іван Огієнко, небажання пильно й ненастанно вчитися рідної мови, невизнання того, що існує складна наука рідної мови. Нашою національною хобою й далі залишається той глибоко шкідливий стан, коли найавторитетнішим джерелом знання літературної мови стає: “Бо в нас так говорять!” чи “А мені так подобається”. Нашою державною політикою ще не стало (як це є, наприклад, у наших сусідів) гасло “Все зробимо, щоб українське слово було прекрасним і мудрим”.

Але це прийде. Будемо вчитися рідної мови, пильно й ненастанно “полоти бур'ян”. Цьому, надіємось, допоможе цей посібник, допоможе насамперед задуматися над долею рідної мови, серцем і розумом сприйняти пересторогу, яку ще кілька років тому сконденсовано виклав Юрій Шевельов: “Чи багато з тих, хто активно оперує мовою, усвідомлює, що мова перебуває сьогодні на критичному роздоріжжі не лише в тому — бути їй чи не бути, а й у виборі своєї майбутньої структури і

що кожний з нас, виробляючи ті чи інші слова й форми, голосує за те, якою вона буде структурно ...

Ми, звичайно, не уявляємо собі, наскільки кожний з нас відповідальний за те, якою буде мова майбутнього, хай у безконечно малій дозі".

Ми переконані: більшість українців хочуть правильно говорити, не калічити рідної мови, але часто не знають, де можна перевірити себе та й часу не завжди вистачає на те, щоб опрацьовувати довідкову літературу, перегортати словники, читати статті. Автори посібника, прагнучи допомогти позбутися елементів чужинецького, запрошують поміркувати разом над значенням слова, поговорити про те, чому певне слово чи його форма неправильні, фраза неприродна, пропонують ознайомитися з традиціями українського товариського життя, хочуть показати хоч частину багатства мовленнєвого етикету, яке упродовж віків виробив народ. Хоч свідомі того, що не на кожне "чому?" у посібнику є готова відповідь. Розуміємо, що кожна рекомендація — це велика відповідальність насамперед перед мовою. Адже мова — це "жива рослина", "живий організм", у якому постійно відбуваються складні процеси: одні з них можуть стимулювати життя мови, інші, навпаки, гальмувати. Усе це фахівці, яких у нас, на жаль, не так багато (у Японії, наприклад, працює понад сто інститутів мови, у багатьох країнах функціонують спеціальні державні комітети, які виробляють стратегію і тактику щодо найрізноманітніших питань життя і розвитку національних мов), повинні уважно вивчати і відповідно прогнозувати. "Антисуржик" має допомогти українцям зрозуміти закони автономного існування двох мов — української та російської, навчити контролю і самоконтролю у вживанні слів, особливо словосполучень, у яких виявляється специфіка національної мови. І найголовніше — виходити з тези: у к р а ї н с ь к а м о в а має бути м о в о ю д е р ж а в н о ю, іншого шляху в народі, який себе поважає, нема.

Ідея створення "Антисуржика" виникла кілька років тому. Її всіляко підтримував блаженної пам'яті професор Юліян Редько, який подав статтю про товариський етикет, підготував частину матеріалів до Словника ненормативних слів та словосполучень, разом з Олександром Сербенською написав Коментарі. Матеріал до посібника впродовж тривалого часу збирали викладачі кафедри мови засобів масової інформації факультету журналістики Львівського університету. Значну частину його подала доцент Ольга Федик. Картотеку мовно-стилістичних помилок поповнювали доценти кафедри Анатолій Капелюшний, Антоніна Токарська, викладачі Надія Лобур, Людмила Петрук, Ірина Стецула, автор цих рядків. До

гурту приєднувалися працівники інших кафедр, наукових інститутів — доценти Марія Білоус, Надія Зелінська, Ніна Станкевич, співробітник Інституту українознавства АН України Ганна Войтів, редактор Мирослава Прихода, а також студенти, учні — Іван Бєсяда, Мар'ян Житарюк, Софія Рибак та ін. Джерелом стало побутове мовлення різних соціальних верств із різних регіонів України, виступи на телебаченні, по радіо. “Суржикові” тексти з лікарської сфери зібрав, упорядкував і ласкаво подав до посібника доктор медичних наук, професор Ярослав Ганіткевич. Сподіваємося, що фахівці інших сфер науки, техніки, виробництва зацікавляться культурою професійного мовлення і ми зможемо в наступних виданнях розширити відповідні частини.

Упорядники щиро вдячні доцентам кафедр української мови Зеновію Терлакові за цінні зауваження і доданий матеріал.

Комп'ютерний набір здійснила Оксана Сербенська. Із структурою посібника легко ознайомитися, переглядаючи його і читаючи зміст. Упорядники керувалися такими загальними засадами:

а) дати матеріал, який допоможе читачам позбутися деформації не тільки в мові. Адже звертаючись навіть до чужої особи, українці завжди вміли підібрати відповідні формули ввічливості, своєю поведінкою, мімікою, жестом засвідчували вроджену інтелігентність, високу культуру;

б) якнайширше охопити побутове мовлення, бо це та сфера, де пульсує саме життя мови. Психологи вважають, що від того, наскільки у розмовному мовленні позбуватимемося суржикових елементів, залежатиме й доля національної мови;

в) максимально відтворити мовленнєві ситуації, у яких можливі помилки. Цим зумовлено й спосіб систематизації матеріалу: мовленнєві комунікативні формули групуємо відповідно до функціональних сфер, хоч, зрозуміло, між ними не може бути якихось абсолютних меж;

г) рекомендувати до вживання слова та вислови, що закріпилися у літературній мові і визнані нормативними. Однак упродовж останніх десятиліть у багатьох сферах українською мовою або не спілкувалися зовсім (наприклад, в армії), або вона брутально витіснялася (у державних установах, на фабриках, заводах). Сьогодні активізується робота над упорядкуванням української наукової термінології, виробничо-професійної лексики. Йде активний пошук природних, відповідних духові мови одиниць, відтворюється мовна пам'ять. У живому мовленні проходить апробацію багато таких слів, словосполучень, речень. Деякі з них ми ввели у цей

посібник, зокрема у розділи “Армія, спорт”, “Лікувальні заклади”;

д) допомогти засвоїти нормативні слова, форми, вислови, позбутися деформацій у звуковому вияві слова. Цьому має сприяти вироблена і перевірена на практиці методика.

У посібнику використовуємо метод “антидиктанту”, який застосовується у світовій методиці і є правилом народної дидактики, що сконденсовано відтворено у фразеологізмі “На помилках вчаться”.

1. Частину неправильних висловлювань індексовано, що допоможе скоріше знайти пояснення багатьох помилок. Цифри від 01 до 91 і літера К — це відсилання до Коментарів. Біля деяких фраз, що подані у графі “неправильно”, можливі два індекси. Отже, пояснення треба шукати у різних місцях.

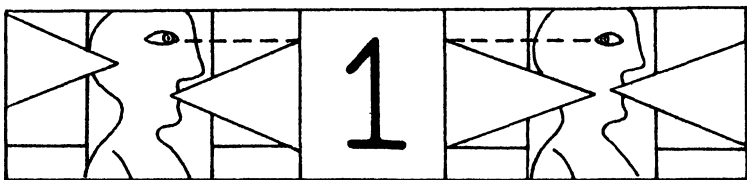
2. У Коментарях автори прагнули доступно для учнів та широкого загалу викласти основи, на яких ґрунтується відповідне правило, що регулює і визначає мовностилістичну норму. Зі зрозумілих причин у посібнику нема вичерпної інформації про аналізовані слова чи групи слів, про певну граматичну форму. Для цього є чимало підручників.

3. До посібника, що охоплює широке коло питань культури мови, уперше в Україні в лабораторії комп’ютеризації навчального процесу Львівського університету (керівник — Іван Кульчицький) підготовлено комп’ютерний тренажер. Він дає змогу на ПЕОМ зразка IBM проконтролювати знання, закріпити вміння і навички нормативного мовлення.

Отже, якщо Ви знайдете у цій книжечці щось для себе потрібне й цікаве, коли сіли за комп’ютер і почали “виловлювати” свої помилки, то будемо раді, що наша кількарічна праця прислужилася спільній справі.

Олександра Сербенська

ДЕЩО ПРО ЕТИКЕТ

1. ЯК ПОВОДИТИ СЕБЕ У ТОВАРИСТВІ

Людина — це суспільне ество, що не може жити поза громадою. Впродовж століть творилися норми поведінки людини в товаристві з іншими людьми. Ці норми не завжди були однакові. Вони змінювалися незалежно від суспільного ладу і поділу населення на стани. Різними були товариські звичаї в аристократії, міщан, селян, робітників, у духовенства, інтелігенції, військових... Неоднаково поводитись молоді люди і дорослі, неоднаковими були національні традиції, на які ці норми поведінки спиралися. У представників вищого стану, аристократії виробилися тверді правила поведінки, незнання або порушення яких вважалося за брак виховання, простацтво.

Встановлені від віків норми поведінки одного стану не раз вважалися невідповідними, грубими, простацькими в іншому суспільному стані чи класі.

Зібрання більшої кількості людей буває чимось спричинене. Це особиста або родинна подія (іменини, весілля, ювілей) чи громадська (свято, відзначення якоїсь історичної події тощо). Звичайно учасниками зборів бувають люди, які добре знають одне одного. Незнайомий, що вперше потрапляє у товариство, мусить насамперед представитись. Усі повинні дізнатись, хто він. Його найчастіше впроваджує в товариство та відрекомендовує господар дому або людина, яка добре знає товариство. За відсутністю такої особи незнайомий відрекомендовується: — Дозвольте, шановне панство, відрекомендуватися. Я (називає повністю своє ім'я та прізвище, а також

свій стан або заняття, наприклад — “новий тутешній учитель”, “студент 3-го курсу медицини”).

Господар дому, відрекомендовуючи нового гостя, може сказати: “Шановне панство (дорогі друзі), вітаємо сьогодні в нашому товаристві пана Миколу Іванишина, лікаря з Івано-Франківська”.

Той, хто прибув, кланяється всім разом, а якщо зібраних усього кілька осіб, — вітається з кожним окремо за руку, починаючи від жінок, а потім з чоловіками, спочатку зі старшими, а потім і з молодими. Жінка (дівчина) перша подає руку чоловікові, старший — молодшому і ніколи — навпаки (генерал четареві, а не четар генералові).

Старшим жінкам годиться поцілувати подану руку, виявляючи цим свою пошану. Молодим дівчатам рук не цілують, — це деякою мірою їх пристарює. Цілування й обійми між близькими друзями у зібраному більшому товаристві ліпше облишити.

Відрекомендовування, про яке йшлося, за час існування СРСР серед молоді майже зовсім вийшло з ужитку. Молоді люди називали тільки своє (і то зменшене) ім'я — Коля, Соня — і цього їм вистачало, щоб говорити одне одному “ти” чи навіть подружити або заручитись. Траплялося, що в ЗАГС-і дівчина не знала прізвища того, з ким прийшла “розписуватись”. Це свідчить тільки про те, як легкодушно ставилась молодь до подружжя, що призводило так часто до розлучення.

...Перед входом до кімнати треба обов'язково зняти верхній одяг і повісити разом з головним убором та парасолькою або кийком (паличкою) на вішаку (жінкам скидати капелюх не обов'язково). За радянських часів поширився звичай скидати взуття, щоб не забруднити долівки. Це, на мою думку, азіатський звичай, краще його не дотримуватись, а перед входом добре своє взуття повитирати. Ніхто не входить до кімнати й не вітається, маючи капелюх чи шапку на голові. До війни (1939) жоден мужчина чи й молодий хлопець не виходив із хати без капелюха чи шапки. Сьогодні більшість людей ходить з відкритими головами, хіба лише старі панове прикривають голови за старою звичкою капелюхом.

Тут, може, доцільно сказати кілька слів про одяг узагалі.

На те, як одягатися чоловікові чи жінці, немає усталених правил. Одягається сьогодні кожен як може, як йому дозволяє матеріальний стан. Одяг може бути й дуже скромний, але не брудний і порваний. Він не повинен суперечити загальноприйнятим вимогам пристойності. Все інше вирішує мода. Залежно від неї спідничка може бути коротша чи довша, штани вузькі чи широкі тощо. Мода на одяг і зачіски змінюється дуже

швидко, їй більше підкоряються жінки. Чоловіки дрібницям моди менше приділяють уваги.

Інша річ, коли збираємось на великий банкет чи до театру.

Від жінок банкет вимагає розкішної сукні, від чоловіків — фрака чи смокінга, білої сорочки з краваткою або “метеликом”. Сьогодні ці вимоги значно скромніші, проте, йдучи до театру чи на концерт, треба одягатись дбайливіше і гарніше, ніж щоденно. Ніхто сьогодні не носить білих сорочок із випрасуванням передком і манжетами, тільки іноді зав’язуємо краватку. Замість сюртука чи “маринарки” часто одягаємо светр. Це значно практичніше й вигідніше, але мусить відповідати вимогам естетики і пристойності. Неприємно вражають яскраві або контрастні кольори. Погане враження справляють великі літери або й цілі іншомовні слова на спині чи на грудях молодих спортсменів. Вражає все те, що називаємо екстравагантністю, бо воно таки відгонить простацтвом, відсутністю доброго смаку, навіть коли й привезене з-за океану.

Візитний одяг зобов’язує нас і тоді, коли приходимо на запрошення до родичів чи знайомих.

За столом. Навіть у святому Євангелії знаходимо важливу пораду про те, як поводити себе за столом на бенкеті. Сам Ісус повчає: “Коли будеш запрошений на весілля, не сідай на перше місце, бо якщо прийде хтось достойніший, господар попросить тебе сісти нижче. Краще сядь далі, а тоді господар попросить: “Сядь вище, будь ласка”, і це буде честь для тебе”.

У давнину звертали увагу на місце, де хто повинен сидіти. Постійні гості вже знали свої місця і тільки туди сідали, а новому гостеві господар або господиня вказували, де сісти. У наш час майже зовсім не має значення, де хто сидить, проте якимось усі відчувають, де повинні сидіти найшановніші чи найстарші за віком або суспільним становищем особи. Господарі їх саме туди запрошують сісти, а вже молодші самі сідають будь-де. Маючи змогу вибрати місце, стараємось сісти поруч милої нам особи, гостя, розмова з яким буде цікава. Господарі повинні дбати, щоб не посадити поруч двох ворогів (краще, щоб таких взагалі не було у гостині!), між якими може виникнути неприємна суперечка або пануватиме прикра мовчанка. Старшим краще згуртуватися в одному кінці стола, молодим — в іншому. Водночас треба старатися, щоб за змістом між розмовами на обох кінцях стола не було надто великої різниці. Розмова має бути загальною. Поважна розмова батьків повинна цікавити і молодших. Погано, коли молоді учасники бенкету не звертають уваги не тільки на старших, а й на тих, хто

сидить поруч, і говорять-кричать усі разом. Здалеку може здаватися, що це дуже веселе товариство, але насправді ніхто й не чує, що говорить сусід. Загальний шум і регіт молоді перешкоджає старшій компанії. Чи не краще було б, якби й батьки взяли участь у загальній розмові?

На столі перед кожним гостем стоїть одна або дві тарілки (залежно від того, чи буде більше страв), а також різне “скло” для напоїв. Середину стола займають полумиски та миски (салатниці) з м'ясом та різними додатками (салатами, огірочками, грибками, помідорами, гірчицею тощо), що їх кожен сам собі за смаком набирає. Гарячу печеню або котлети з гарніром господиня сама (або хтось за її дорученням) подає кожному гостеві з полумиски з л і в о г о боку, бо тільки тоді він може легко набирати правою рукою. Зате вино наливають з п р а в о г о боку.

З полумисків, що стоять на столі, кожен бере стільки, скільки має намір з'їсти, і саме те, що йому подобається. Не треба набирати дуже багато, бо господиня, певно, проситиме брати ще. Але й не залишайте недоїдженого на тарілці. Дехто помилково думає, що “не випадає” з'їдати все, щоб не вважали його ласуном, ненажерою чи таким, котрий вдома не має що їсти... Залишати нічого не треба, господиня матиме більше клопоту з миттям посуду!

Перед кожним гостем кладуть ніж, виделку й ложечку. Найбільше користуємось виделкою, а ножем тільки тоді, коли треба щось розрізати. У такому випадку беремо виделку в ліву руку, нею підтримуємо страву, а ножем, що в правій руці, ріжемо. Відрізаний шматочок підносимо до рота в и д е л к о ю. Ніколи не кладемо страви в рот із ножа! Рибу не ріжемо ножем, а їмо за допомогою двох виделок.

Сидимо за столом прямо, не згорбившись. Пам'ятаймо: ніколи не можна класти ліктів на стіл!

Витираємо губи серветкою, що лежить біля нашої тарілки.

На середині стола стоять пляшки з алкогольними напоями та водами. Маленьку чарочку горілки можемо випити на запрошення господаря перед їжею, “для апетиту”, а потім уже кожен наливає собі вина, горілки чи коньяку. Та хай ніхто не п'є багато!

Банкет, улаштований з приводу весілля, іменин, дня народження чи ювілею, вимагає тостів, які виголошуємо з келихом вина, бажаючи щастя молодій парі або “многих літ” іменинникові. Покиньте московську звичку вигукувати “гірко” чи “горько”, від цих пияцьких вигуків нашим молодим анітрохи не стає солодко.

На закінчення бенкету подають солодке та фрукти. Не підходить тут похвалити господиню за її особливо смачний торт чи тістечка, або й промовити тост за її здоров'я.

Добре, якщо гості “переплітають” бенкет співами або й декламаціями гарних художніх творів. Але якщо вже товариство надмірно випило, краще не співати, бо це вже не буде спів, а дикий рев, що свідчить про низький рівень культури.

Під час бенкету ніхто не курить! Якщо хтось дуже хоче курити, повинен вийти на вулицю або в коридор.

... Про що вести загальну розмову? Треба вибирати теми, які цікавлять більшість запрошених гостей. Старші, напевно, цікавляться питаннями політики, новинами науки, літератури. Серед молодих є ентузіасти мистецтва, театру, кіно... Можна обговорювати нові літературні твори, останній концерт відомого співака, урочистий вечір, у якому брав участь хтось із присутніх... Гірше, якщо немає ніяких спільних зацікавлень. Коли вже говорять про погоду, товариський вечір стає нудним. Коли йдете на вечір, подумайте, хто там буде і про що можна буде поговорити. Для розваги пригадайте й дотепні анекдоти, але не вульгарні!

Молодь між собою, з батьками й учителями. Колись на юнаків і дівчат казали “кавалери й панни, або панночки”. Так було до першої світової війни. “Академіки” (студенти, що закінчували вже студії і мали надію отримати добру посаду) шукали відповідної кандидатки на дружину, найкраще такої, що матиме відповідний “посаг” (придане) на початок власного господарства. Це вже були “кавалери”. У такій ролі вони з'являлися у сім'ях, де були молоді (або й старші) панни.

А дівчата переважно не мали доступу до вищої освіти. Вони хіба зрідка могли розраховувати на якусь мізерну посаду і чекали, що трапиться хтось, хто схоче їх узяти й матиме змогу забезпечити життя сім'ї. Не мали популярності хлопці, яким ще далеко було до “власного хліба”. Вони могли безнадійно закохатися, але, знаючи, що їм ще не можна думати про одруження, навіть не пробували закручувати дівчині голову, щоб не пошкодити її репутації. Не вживалося тоді звертання “ти”, а лише “пане Славку”, “панно Галю”... На “ти” могли звертатися тільки до родичів, двоюрідних чи троюрідних братів, сестер.

А чи змінились форми звертання дітей до батьків? Так. Ще за мого дитинства батько, мати, дідусь, бабуся, тітка, стрийко, вуйко були “вони”. “Тато поїхали до міста. Вони вернуться аж завтра”, “Тату, купіть мені буквар!” або “Прошу мені купи-

ти". Тепер значно простіше: "Тату, купи мені!" На жаль, чуємо інколи й таке: "Ти, мамо, дурна!" Сказати "Ви мамо, дурні" було б колись значно трудніше. Можемо припустити, що настало більше зближення між мамою й дочкою, але чи не руйнує воно поваги до мами? Тато й мама — це для дитини був колись найвищий авторитет і найвища влада. "Множина шани" служила, власне, вираженням тієї поваги.

Декому здається, що звертання до тата чи мами на "ти" краще виражає любов дитини, її сердечну близькість, якої начебто не було в минулому. Може, але я не думаю, що діти з передвоєнних років менше любили свою маму, ніж її сучасні правнуки.

Давні форми множини зрідка збереглися в українських селах. Ще на початку століття вони були загальноновживані. Справжня любов чи пошана, якщо вона є, не залежить від форми її словесного вираження.

Основою взаємин між дітьми й батьками повинна бути четверта Божа Заповідь: "Шануй свого батька і матір свою, щоб було тобі добре та щоб довго прожив ти на землі!"

З пошаною єднається любов. Тільки того можемо любити, кого поважаємо. Чи завжди усвідомлюємо, що ми завдячуємо своїм батькам, за що повинні їх поважати й любити? Знаємо, що завдяки їм ми з'явилися на світ, що в тяжких болях породила нас мати... А вже цього можемо не знати, як тяжко працювали наші батьки, щоб нас добре виховати, дати освіту, навчити любити працю і все те, що зробило нас людьми. Чи знаємо добре життєвий шлях наших батьків?

Вивчіть його і побачите, який він був тернистий, скільки турбот і горя зазнали вони саме через вас. Скільки гірких, пекучих сліз вилила ваша мати під час небезпек у житті свого сина чи доні... Всього ви не знаєте і, може, ніколи не будете знати, але проаналізуйте своє власне життя — і багато зрозумієте. Пізнайте всі повороти життя ваших батьків, і ви краще зрозумієте їх, а тоді дійдете правильного висновку про те, як вам ставитися до своїх старих родичів. Може, вони ще сьогодні не дуже старі, може, ще працюють і допомагають вам... Може, собі в дечому відмовляють, аби тільки задовольнити ваші потреби або й забаганки. Чи ви готові їм за це подякувати? Надійде час, коли вони вже не зможуть вам допомагати. Старіючи, вони поступово, непомітно втрачатимуть сили (а подумайте, скільки цих сил вони віддали вам), хворітимуть, стануть, може, зовсім немічними та потребуватимуть постійного догляду за собою...

От тоді прийде на вас черга віддати їм як не все, то хоч частину з того, що ви одержали від них. Віддати з усмішкою,

з ласкавим словом, щоб той розбитий паралічем старий батько чи мати і не подумали, що стали для вас прикрим тягарем... Намагайтеся підняти настрій, збудити надію на одужання. Пам'ятайте, що для вашого батька чи неньки немає нічого ціннішого на світі, ніж бачити біля себе рідну дитину, ту дитину, яка стала вже дорослою, може, відомим ученим, заслуженим членом суспільства, батьком чи матір'ю. Як тяжко їм умирати, коли з тих чи інших причин ніхто не прибув, щоб востаннє з ними попрощатись...

А проте, є люди, що віддають немічного батька-матір у притулок для старих. "Помешкання в нас тісне та ще й скільки мороки з ними! Там буде їм краще! Там є кому біля них ходити!"

Може, вони й правду кажуть. Може, в притулку для старих їм буде ліпше, ніж із дітьми, яким заважають, які з дня на день чекають їхньої смерті.

А чи не подумают вони, що самі стануть старими й немічними, а тоді діти їх теж, ймовірно, відправлять на смітник, до притулку, де ними "опікуватимуться" чужі, байдужі, може, й безсердечні люди...

Поряд із батьками на велику пошану заслуговують наші вчителі й виховники. Серед них — і ті з дитячого садочка, і ті з першого класу, котрі відкрили перед нами світ букви і слова, і вчителі середньої школи, і професори вищого навчального закладу. Хіба вони не дали нам нічого, крім знання "предметів" шкільної або вузівської програми? Подумаймо, чи не було між ними таких, які поставили нас на ноги, відповідно скерували наше життя, зробили з нас саме таку, а не іншу людину. Декому з них ми завдячуємо більше, ніж рідному батькові.

Таким людям повинні належати ті почуття, якими огортаємо батьків, така сама пошана й любов.

Заголовок моєї статті "Як поводити себе в товаристві", але ж ви бачите, що я вийшов далеко поза те товариство, що збирається за святковим столом. Людина постійно живе "в товаристві", в товаристві з іншими людьми, і повинна усвідомити правила поведінки з ними. Пам'ятаймо про гідність свою й інших людей, і віддаймо кожному те, що кому належиться.

Пишемо листи. Листуємось, тобто розмовляємо за допомогою листів з особами, які перебувають чи то в іншій країні, чи в іншому місті, чи, може, тільки на іншій вулиці. Листи за змістом бувають різні: ділові, товариські, любовні, листи-відповіді, листи-вітання, листи-співчуття... Форма кожного листа, без уваги на те, до кого пишемо,

мусить бути культурна, засвідчувати нашу особисту культуру і пошану до адресата. Перша вимога — це папір. Не можна писати на будь-якому видертому з зошита, а ще, може, й брудному, поміятому шматку паперу. Найкраще користуватися спеціальним “листовим” папером, а якщо такого нема, складаємо вдвоє аркуш звичайного канцелярського паперу. Справа вгорі не забуваймо написати дату. Це може мати важливе значення. Писати треба, як правило, чорнилом, ручкою, а олівцем тільки тоді, коли нема чорнила, наприклад, на екскурсії в горах тощо. Писати потрібно якщо не “каліграфічно”, то хоча б старанно і дуже чітко та грамотно, пам’ятаючи про норми українського правопису. Неграмотно написане слово може іноді серйозно вплинути на вашу долю. Починаємо писати не зразу вгорі, а 2-3 см нижче, залишаючи зліва теж відступ (абзац) на 1-2 см. Кожен лист починається звертанням до адресата, в якому висловлюється наше ставлення до нього (неї), наша пошана, любов, прихильність, службова залежність... Починати можемо так:

Вельмишановний пане Професоре! Високопреподобний Отче Докторе! Шановна Управо! Шановна Редакціє! Дорогий Друже Миколо! Дорогі мої Батьки! Мамо-голубко! Дорога моя Оксано! Незабутній Друже! Люба моя Сестричко!

Далі йде короткий (одне-два речення) вступ, в якому повідомляємо, що спонукало нас написати, наприклад: “Щиро дякую за листа, якого я сьогодні від Вас одержав”. Пам’ятайте, що в листах треба писати з великої літери всі особові й присвійні займенники, що стосуються особи адресата, отже, слова Ти, Ви, Тебе, Тобі, Вам, Вас, Твій, Ваш, з Вами тощо, а також іменники, що є назвами найближчої родини адресата: “Ваша Мама”, “Як здоров’я Твоїєї Дружини?”... “Прошу вибачити, що довго не писав до Вас, але мав чимало клопотів у зв’язку з захистом дисертації”, “Давно вже не одержую жодної вістки від Тебе, тому вирішив сам написати”.

Цей чи подібний вступ відкриває вже дорогу до основного змісту. У товариських листах запитуємо найперше про справи адресата, цікавимося його здоров’ям, здоров’ям найближчих, його працею й успіхами, а тоді вже повідомляємо і про себе, але без самохвальби. Негарне враження справляє лист, у якому в кожному реченні є слово “я” у різних відмінках, так наче нема й на світі нічого цікавішого від того “я”! Пишіть про те, що цікаве для адресата, а не для вас!

Листи до старших осіб, батьків, учителів, різних достойних і заслужених осіб мусять бути сповнені глибокою пошаною до них. Не допускаємо ніякої “фамільярності”. Пишемо з

глибокою повагою, висловлюємо вдячність за все, що від них одержали, свою любов, але без тіні підлабузництва.

Ділові листи — це листи переважно до установ, редакцій, дирекцій або їх керівників про справу, яка безпосередньо вас стосується. Вони мусять бути якнайкоротші і водночас якнайзрозуміліші, щоб адресат, який не має багато часу на читання листів, відразу правильно зрозумів, про що йдеться.

Любовні листи вимагають особливої уваги до слова. Це листи, від яких може залежати наше або адресата (адресатки) життя. Ми висловлюємо в них найглибші почуття, але треба подумати, щоб нас добре зрозуміли і відповіли таким самим почуттям. Крім цього, пам'ятаймо: наш лист може потрапити в чужі руки, отже, чи не завдасть він шкоди тій людині, до якої він адресований.

В усіх листах, що їх пишемо чи до батьків, чи до друга, дівчини, не можна вживати жодних простацьких висловів. Вони засвідчують низький рівень культури.

На кожен одержаний нами лист треба негайно (не пізніше як до двох тижнів) відповісти.

Юліан Редько

2. "ЗАГОВОРИ, ЩОБ Я ТЕБЕ ПОБАЧИВ"

Ми поранені люди, ми дуже поранені люди.

Ліна Костенко

Чи вміємо ми спілкуватися? Чи ставимо собі за мету досягти успіху в певній справі за допомогою доречно сказаного, вміло використаного ввічливого виразу? Чи завжди усвідомлюємо силу свого слова? Адже ще видатний український філософ Григорій Сковорода писав: "Легкий повітряний шум спричиняє випущене слово, але воно часто або смертельно ранить, або радість викликає і збуджує душу". Чи остерігаємось завдати необережним словом душевної, нерідко смертельної рани співрозмовникові? Спостереження засвідчують: не всі і не завжди. Вже давно стали хрестоматійними приклади невмілого, часто брутального спілкування між продавцями і покупцями у магазинах, між пасажирами у транспорті, у сфері обслуговування, чергах... Живучи в постійному дефіциті добра, милосердя, любові, в надмірі зневажання гідності, честі,

знецінення й розтоптування моральних чеснот, ми непомітно для себе спростили, вихолостили, збіднили етикет спілкування.

Слово етикет французького походження. У сучасному вживанні воно розширило значення: від “зведення норм поведінки, порядок дій і правила чемності при дворах монархів, титулованих осіб (придворний етикет), а також у дипломатичних колах” до “установлені норми поведінки і правила ввічливості в якому-небудь товаристві”.

Етикет українського народу, в тому числі й мовленнєвий, вироблявся, витончувався впродовж тисячоліть. Окремі вислови етноекетику сягають ще дохристиянського періоду і пов’язані з язичеською обрядністю, звичаями, уявленнями слов’ян. Наприклад, жінка, перепрошуючи за вимовлене в хаті недобре слово, говорила: “шануючи сонечко святе, і піч, і стіл”, а чоловік, утримуючись від лайки, промовляв: “сказав би, та піч у хаті”. Це пов’язано з давніми слов’янськими культами сонця, печі, стола. Замінивши відкрите вогнище, якому в давнину поклонялися як опікунові дому, очищуючій та живильній силі, піч стала уособленням сімейного добробуту й охоронцем родинних таємниць. Вірили: якщо шанувати піч, вона дасть силу, достаток, здоров’я. Ось чому остерігалися “осквернити” піч непристойним словом, негідним учинком. Стіл, за свідченням етнографів, був символом єдності та згуртування, тому і застілля було знаком довір’я, доброзичливості. Стіл застиляли вишиваним обрусом, на стіл клали “хліб святий”. Як і про піч, про стіл належало говорити з повагою. Безумовно, у зв’язку з різними причинами культурного, політичного, економічного характеру вироблення мовленнєвого етикету українського народу не могло не зазнавати інокультурних впливів.

Сьогодні ми повинні вирозуміло ставитися до перейнятого з чужих культурних традицій, визначити передусім, чи не витіснило, не зруйнувало запозичення питоме, чи не суперечило воно нашій культурній традиції, чи відповідає нашим духовним засадам, народній моралі.

В основі спілкування українського народу лежать такі загальнолюдські морально-етичні цінності, як доброзичливість, любов, лагідність, привітність, шаноба, гречність. Цими чеснотами віддавна славився український народ. На це звертали відразу ж увагу дипломати і мандрівники, котрі бували в нашій країні. Так, датський посол Юлій Юст, що в 1709-1712 рр. відвідував Росію, а 1711 р. їхав через Україну, писав у спогадах: “Місцеві мешканці (Королевця), як і взагалі все населення Козацької України, відзначаються великою

шлічливостію і охайністю, вдягаються чисто й чисто утримують доми”, а Джозеф Маршаль про Україну 1769-1770 рр. згадував: “Сучасне українське покоління — це моральний і добре вихований нарід”. Жан Бенуа Шерер, французький аташе у Петербурзі, 1788 р. писав: “Українці — це рослі, сильні люди, привітні і гостинні”. “Вельми інтелігентними” називав наших предків знаменитий географ датчанин Мальт Брюн. Особливо відзначали чужоземці вишуканість українських жінок: “Найбільше ласкавості в словах і жестах знайдеш на Русі (так звалася тоді Україна. — М.Б.), спеціально у жінок, до чого спричиняється також русинська мова, вимова котрої не така тверда, як польська”, — писав у своєму щоденнику голландець У. Вердум, подорожуючи Польшею й Україною у 1670-1672 рр.

Вислови мовленнєвого етикету (привітання, прощання, звертання, подяки, прохання, відмови, поздоровлення, вибачення, побажання, запрошення, похвали тощо) покликані репрезентувати насамперед увічливість співбесідників. Чому саме ввічливість? Звернемось до походження цього слова, його первісного значення. Пов’язується воно з формою у вічі: тобто ввічливий — “той, хто дивиться у вічі”. Як це розуміти? Первинною функцією багатьох етикетних знаків виступала демонстрація миролюбності, відсутності ворожості, агресивності. Це повинен був засвідчити насамперед погляд людини, адже не даремно в народі кажуть, що очі — дзеркало душі. Отже, спілкуючись (вітаючись, прохаючи що небудь, дякуючи, запрошуючи тощо), співбесідники дивились у вічі один одному. Поступово прикметник “увічливий” переосмислювався і набув переносного значення: “який дотримується правил пристойності, виявляє уважність, люб’язність”. Оскільки ввічливість, як і неввічливість, може мати різні відтінки, різну міру вияву, то українська мова послуговується спеціальними словами на означення цього осяжного поняття. Так, вищою мірою вияву ввічливості є гречність і чемність. Гречний — “шанобливо ввічливий у поводженні з людьми”. Цей прикметник уживається в українській мові з XVII ст., можливо, запозичений з польської. Утворився він від злиття давнього прийменника “к” з давальним відмінком іменника *речі* (к речі — до речі). Спочатку він означав “вдалий, відповідний, придатний (до чогось)”, пізніше набув переносного значення оцінки характеру людини в позитивному плані. Чемний — “шанобливо ввічливий до людей, в якому виявляється ввічливість, уважність, люб’язність”. Цей прикметник пізнішого походження. В українській мові він уживається з другої половини XIX ст. і утворився з форми “кчемний” (порівняймо:

нікчемний — ні кь чем-(у), що первісно означало “до чогось придатний”).

Крім цих загальноновживаних слів, на означення різних виявів увічливості в українській мові існують ще такі лексеми: *обхідливий* — “увічливий, привітливий у поводженні з людьми”, *приятний* — “який виявляє приятнь, дружню прихильність, симпатію до кого-небудь, дружелюбний, привітний”, *звичайний* — “вихований, ввічливий, уважний до кого-, чого-небудь, делікатний”.

З побіжного огляду змісту кількох синонімічних слів випливає, що, дотримуючись мовленнєвого етикету, який виробив український народ, ми передусім засвідчуємо свою вихованість, шанобливість і уважність до співрозмовника, привітність, приятнь, прихильність, доброзичливість, делікатність, тобто риси, віддавна притаманні нашому народові.

На діалектичну зумовленість мовленнєвої поведінки загальною культурою народу, його освіченістю, етнопсихологічними рисами, народними традиціями, високою мораллю вперше звернув увагу Яків Головацький у статті “Слова вітання, благословенства, чемності і обичайності у русинів”. Він писав: “Нарід дикий, строгий, буйний не має ніяких або дуже мало приговірок обичайності, чемності, почесі, лишень він во всім, як в ділі, так і в слові дикий, простий, грубий; напротив, нарід образований, нарід обичайний, добрий, людський виробляє в своїй бесіді розличнії приговірки, в котрих явно оказується его добре зичливе серце, его обичай, его чемність, людськість, бо чим більше таких приговірок в яким язиці, тим сильніший доказ просвіщення народного, тим образованіший і обичайніший є тот нарід, кому приналежат”.

І хоч ми сьогодні нарікаємо, що наша культура і мораль підупала, мовленнєвий етикет збіднився, однак мова наша, її скарби засвідчують: у минулому не так було. Яків Головацький проникливо це стверджує: “Бо хоч би сам нарід підупав, хоч би згрубів, спростакуватів, то все его звичай і обичай свідчить о високім ступені колишнього просвіщення”. У цій же статті містяться цінні міркування вченого про визначальні етнопсихологічні особливості етикетних висловів українського народу. Це передусім доброта, сердечність, простота, щирість і ніжність: “Его витання, прощання, просьби, перепроси, понуки, благословення дихають одним духом доброти, сердечності, обичайності — всі они прості, щирі, сердечні, ніжні, богобойні, а заєдно честні та годні чоловіка”. Автор наголошує на такій етнічній рисі мовленнєвої поведінки українця, як почуття власної гідності. Виявляючи пошану до співбесідника,

українець ніколи не принизиться сам, отже, і не вдасться до приниження гідності іншої людини.

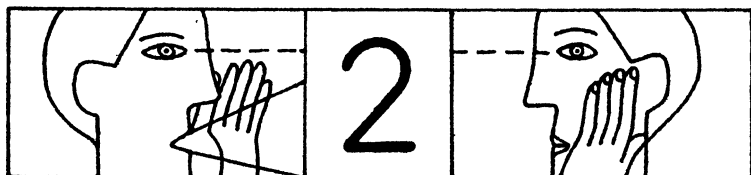
На мовному рівні ці етнопсихологічні ознаки виявляються, зокрема, в тому, що семантичним центром багатьох висловів українського етикету є слова з коренем добр-, здоров-, ласк- (добридень, добривечір, доброго ранку, добридосвіток, на все добре, добродію; здоров був, здорові були, доброго здоров'я, дай Боже здоров'я, здрастуйте; будь ласка, ласкаво прошу, з вашої ласки та ін.). Існує багато етикетних формул, які своєю первинною семантикою виражають доброзичливість (будьте щасливі, Боже допоможи, дай Боже щастя тощо). Наявна велика кількість слів-звертань із пестливими суфіксами (голубонько, соколику, матінко, матусю, таточку, дідусю, бабусю, бабуню, бабцю, сестричко, братику).

Сьогодні ми дедалі більше починаємо усвідомлювати себе частиною єдиного людства. Ми повертаємось у цивілізований світ. З чим прийдемо туди? Чи не настав час подумати про одну, нехай, на перший погляд, зовнішню, але важливу складову частину загальнолюдської культури — культуру в мові, мовленнєвий етикет?

Наш обов'язок — звернутися до народного досвіду спілкування, відродити втрачене, узвичаїти призабуте, відкинути невластиве українській культурі спілкування, силоміць нав'язане нашому народові або бездумно перейняте чуже, брутальне. Адже за багатовікову історію наш народ виробив і відшліфував самобутню систему мовленнєвого етикету, що є феноменом і виразником його загальної культури.

Марія Білоус

НЕПРАВИЛЬНО — ПРАВИЛЬНО

1. НАШЕ ПОМЕШКАННЯ

Неправильно

Квартира в новому жи-
лому масиві

Прихожа в нас велика
Столова — направо

30—К По вечорам ми збирає-
мося в цій кімнаті

Я стіраю на кухні
Глажу більо
Купила утюг
Я люблю уют
Зробила уборку

Видно, що зажиточний
господар

В мене похожа планіров-
ка

Загранична мебель
А мебель — сказка!
Шкаф з красного дерева
Книжний шкаф
Удобний шкафчик

92—К Мягкі крісла

Правильно

Квартира (помешкання) в
новому житловому ма-
сиві

Передпокій у нас великий
Їдальня — направо

Щовечора (вечорами) ми
збираємося у цій кім-
наті

Я перу на кухні (в кухні)
Прасую білизну
Купила праску
Я люблю затишок
Прибрала (зробила поря-
док)

Видно, що заможний (ма-
ючий, маєтний) госпо-
дар

У мене подібне плануван-
ня

Імпортні меблі
А меблі — як казка!
Шафа з червоного дерева
Книжкова шафа
Зручна шафка
М'які крісла (фотелі)

Нові стула
Детська кроватка
Нема розкладушки
Коврові дорожки

Ножки стола поломані
Поли ще не покрашені

Потолок вже побілили
Хрустальний світильник
Тут буде ковйор
Постав салфетки
Гарні стаканчики

Нові стопочки
До них ще є блюдечка
Подай полотенце!

82-К Де у вас зеркало?
Відкрий двері!
Закрий форточку!
Закрий вікна: сквозняк!
Відійди: тебе проскво-
зять!

Оконне скло
Не сиди на полу!
Роздівайтесь і проходьте!

Подай стул!
Леснічна клетка
Поверхом вище
Ще кілька ступеньок
вгору
На чердаку світ

Нові стільці
Дитяче ліжечко
Нема розкладачки
Килимові доріжки (хід-
ники)

Ніжки стола поламані
Підлоги ще не пофарбо-
вані

Стелю вже побілили
Кришталевий світильник
Тут буде килим
Поклади серветки
Гарні склянки (скляноч-
ки, чарки, чарочки)
Нові чарочки (келишки)
До них ще є тарілочки
Подай, будь ласка, руш-
ник!

Де у вас дзеркало?
Відчини двері!
Зачини кватирку!
Зачини вікна: протяг!
Відійди: тебе протягне!

Віконне скло
Не сиди на підлозі!
Роздягайтесь і заходьте
(прошу заходити)!

Подай стілець!
Сходові клітка
На поверх вище
Ще кілька сходиночок дого-
ри
На горищі (стриху) світло

2. СПІЛКУВАННЯ З ДІТЬМИ

Неправильно

Правильно

Ох ти, мій котік!
46-К Петенька, йди сюди!
46-К Мішечка, не трож нічо-
го!

Ох ти, мій котику!
Петрику (Петруся), пі-
дійди (ходи) сюди!
Михайлику (Михасю, Ми-
хасику), не рухай нічого

- 59-К Любаша, де ти?
 46-К Олешка, тихо будь!
 46-К Ігорьок, пішли!
 46-К Стьопа, перестань!
 46-К Андрюша, спати!
 Відкрий очі — вже ранок
 46-К Юра, де ти був?
 59-К Анічка, не плач!
 59-К Надічка, візьми вилку!
 Поділи грушу пополам!
 59-К Заїнька, зараз я прийду
 59-К Ох ти ж, моя куколка!
 Він такий махонький
 Шаловливий мальчуган!
 Іришка — грязнуха
 59-К Моя лапочка, не плач
 59-К Галочка, куда ти поді-
 лася?
 Ой ти, моє соннишко!
 Яка в мене красива до-
 чурка!
 Чолка йде на очі
 82-К Поглянь в зеркало: кра-
 савица!
 Малий просто красунчик
 45-К Ти — моя любимиця
 46-К Мішка, не бійся!
 Дівочки, спати!
 Діти, обережно!
 48-К Давайте позбираємо сухі
 44-К листя
 Дивись, який їжачок!
 59-К Бабушка, де ти?
- Любочко (Любцю, Любо),
 де ти?
 Олежику (Олесику, Олю,
 Олесю), тихо будь!
 Ігорчику, ходім (ходімо)!
 Степане (Степанку), пе-
 рестань!
 Андрійку (Андрійчику),
 спати!
 Розплющ (розтули) очі —
 вже ранок!
 Юрку (Юрчику), де ти
 був?
 Ганю (Ганнусю), не плач!
 Надійко, візьми виделку!
 Поділи грушку наполови-
 ну!
 Зайчику, зараз я прийду
 Ох ти ж, моя лялечко!
 Він такий малесенький
 Пустотливий (збиточ-
 ний) хлопчисько!
 Іринка — бруднуля (за-
 мазура)
 Моя голубонько, не плач
 Галинко (Галиночко),
 куди ти пропала?
 Ой ти, моє сонечко!
 Яка в мене красива (гар-
 на, вродлива) донечка
 (доня)!
 Чубчик (гривка) насуну-
 нувся на очі
 Поглянь в дзеркало: кра-
 суня!
 Малий просто красень!
 Ти — моя улюблениця!
 Михасю, не бійся!
 Дівчатка, спати!
 Діти, обережно!
 Позбираймо сухе листя
 Дивись, який їжачок!
 Бабусю (бабцю, бабуню),
 де ти?

59-К Дедушка, біжи за мною!
41-К Пробач мене, дідусю!
Я тебе умоляю!
Я не можу уснути
Купиш мені собачонку?
59-К Мамочка, йди сюди!

Погрозити пальцем
Штанішки вдягай!

Хочеш такі брючки?

Носочки положи на пол-
ку

Одіваємось!

Варезки

Ручонки холодні

Похлопаєм в ладошки!

Сховай ножки!

Які гарні сапожки!

Стань на ковричок!

Не капризничай!

Дівчатка, зав'яжіть собі
платочки

Головка болить?

Покажи своє горлишко

Ти ж маєш насмарк!

Животик ще болить?

Ногтики щоб були остри-
жені

Які розовенькі щочки!

В неї щочки — як яблоч-
ка!

Візьми одіяльце

Не трогай Оксанки!

Поставлю в угол

Остав ігрушки!

Поскладай блюдечка!

Розбалована дитина

Капризна дитина

Ваш хлопчик більший
мого

Ще малиш, а все розуміє

Дідусю, біжи за мною!
Пробач мені, дідусю!
Я тебе благаю!
Я не можу заснути
Купиш мені собачку?
Мамусю (мамочко, мату-
сю, матусенько), ходи
сюди!

Посваритись пальцем
Штанці (штанятка) вдя-
гай!

Хочеш такі штанці (шта-
нятка)?

Шкарпетки (шкарпеточ-
ки) поклади на полицю

Одягаємось!

Рукавички

Рученята холодні

Поплескаєм у долоні!

Сховай ніжки!

Які гарні чобітки!

Стань на килимочок!

Не вередуй!

Дівчатка, пов'яжіть собі
хустинки

Голівка болить?

Покажи своє горлечко

Ти ж маєш нежить!

Животик ще болить?

Нігтики щоб були обтіяті

Які рожевенькі щічки!

Її щічки — як яблучка!

Візьми ковдру (коцик)

Не чіпай Оксанку!

Поставлю в кут

Облиш іграшки (забавки)!

Поскладай тарілочки!

Розпещена дитина

Вередлива (примхлива)
дитина

Ваш хлопчик більший
ніж мій (від мого)

Ще малий, а все розуміє

Дитина похудала
Вона така сладкоїжка!

Лягай в кроватку!
Швидко засипай!
Утречком підемо в парк

На свята підемо до крьос-
ної

45-К Сьогодні гречнева каша
На полднік кампотік і пі-
рожене

Чому ти випила тільки
півкружки?

Кружки чисті
Діти, завтракать!
Ужинають, діти!

Обід пітательний
Пирожки з маком
Відкрий ротік! Але вкус-
ненько!

Чому ви не з'їли сельо-
дочку?

Картошечку любите?
На десерт — блінчики з
сиром

Косточки не їжте
З'їжте салатік

Огурчики смачненькі
Сьогодні у нас вкусняти-
на

Вони лакомки

Дайте зранку творог з
цукром

Гов'ядину діти їдять ліп-
ше

55-К Хлебушек дати?
Ще одну катлеточку!
Детській утренік
Розучим пісеньку "Го-
робчику — пташечка"!

Детська площадка
Шкафчик вашої дитини

Дитина змарніла
Вона ласунка (дуже лю-
бить солодке)!

Лягай у ліжечко!
Швидко засинай!
Зранку (вранці, ранень-
ко) підемо в парк

На свята підемо до хрес-
ної мами

Сьогодні гречана каша
На підвечірок компот і
тістечка

Чому ти випила тільки
півгорнятка?

Горнятка чисті
Діти, снідати!
Вечеряти, діти!

Обід поживний
Пиріжки з маком
Відкрий ротик! Але смач-
но!

Чому ви не з'їли оселед-
ця?

Картопельку любите?
На десерт — млинці з си-
ром

Кісточок не ковтайте
З'їжте салат

Огірочки смачненькі
Сьогодні у нас щось смач-
неньке

Вони ласуни (люблять
ласощі)

Дайте зранку сир із цук-
ром

Яловичину діти їдять ліп-
ше (краще)

Хлібця дати?
Ще одну котлетку!
Дитячий ранок
Вивчимо пісеньку "Го-
робчику — пташечко"!

Дитячий майданчик
Шафка вашої дитини

Я хочу бачити вихован-
тельницю
1' К Як фамілія дитини?

Я хочу бачити вихова-
тельку
Як прізвище дитини?

3. НА ВУЛИЦІ

Неправильно	Правильно
1' К Надворі прохладно Похолодало Нині скользько Голольод! Я поскользнулася і впала	Надворі холодно Похолодішало Нині слизько Ожеледиця! Я посковзнулася (поковз- нулася, послизнулася) і впала
45 -К Сніжна горка Кафе під відкритим не- бом	Снігова гірка Кафе просто неба
45 -К Вечером світять фонарі Високі дома	Вечері світять ліхтарі Високі будинки
44-К Вулиці пересікаються На вулицю вийшли ма- ніфестуючі Вулиця ярко освічена Тут заперщається пере- ходити Скоро	Вулиці перетинаються На вулицю вийшли ма- ніфестанти Вулиця яскраво освітлена Тут забороняється пере- ходити Незабаром
82-К Проїжджа частина вулиці Опасний поворот Бережись автомобіля! Його остановив участко- вий міліціонер Її тронув за плече знайо- мий Випадковий прохожий А де тут общежитіє? Убирають мусор Село в п'яти кілометрах	Проїжджа частина вулиці Небезпечний поворот Стережись автомобіля! Його зупинив дільничний міліціонер Її торкнув за плече знайо- мий Випадковий перехожий А де тут гуртожиток? Прибирають сміття Село за п'ять кілометрів
45-К Пішли пішком! Ви не від того, щоб про- гулятися? Як з'їздилося? Привет! Сходим в кіно	Пішли пішки! Хочете пройтися? Як поїздка? Привіт (здоров, гаразд)! Підемо в кіно

Ви куда?
Пока!
Всього доброго!
Удачі Вам!

Скажіть, будьте добрі!

82-К Як туди пройти?
Тудюю не пройдете
Сюди заїжджай!
А де одинадцятий дім?

Дворнічка — в першій
квартирі

Ви куди?
До зустрічі!
На все добре!
Хай Вам щастить (таланить)!

Скажіть, будь ласка (будьте ласкаві, скажіть; прошу сказати)!

Як туди пройти?
Туди (там) не пройдете
Сюди заїжджай!
А де одинадцятий будинок?

Двірник (двірничка) у
першій квартирі

4.ТРАНСПОРТ

Неправильно

Трамвай перегружений
Трамвай битком набитий

30-К Автобус по заказу, по замовленню

36-К Трамвай зупинився, так як нема току

53-К Остановка коло переїзда

45-К На лінії — контрольор

53-К Готовте білети для контроля

Посадіть старушку

Осторожно, закриваю двері!

Білет стоїть п'ять купонів

27-К Престарілі їздять безплатно

Пенсіонери мають льоготи

Слідом слідує трамвай

Правильно

Трамвай переповнений
Трамвай повнісінький,
повний повнісінький,
напхом набитий

Автобус на замовлення

Трамвай зупинився, бо (тому що) нема струму

Зупинка біля (коло) переїзду

На лінії — контролер

Приготуйте квитки для контролю

Звільніть, прошу Вас, місце для бабусі (старенької)

Обережно, зачиняю двері!

Квиток коштує п'ять купонів

Люди старшого віку їздять безкоштовно

Пенсіонери (емерити) мають пільги

Услід іде трамвай

04-К Виbachаюсь, яка слiдуюча зупинка?

57-К Площа iвана Франко

45-К Вже Научна?
Чи нема у вас лишнього билета?

65-К Передайте на два талона

53-К Скiльки остановок до вокзала?
Можна пiдсiсти?
Проходiть!
Будьте добрi, подвиньтись
Менi неудобно сидiти
У мене служебний

Тут дiтське мiсце
Притормозiть, будь ласка!
Нажми на тормоз! Останови!
Тролейбус тут не остановлюється
За вимогою пасажирiв

53-К Чи шiстьорка доiде до вокзала?

82-К Вихожу у фрезерного заводу

53-К

45-К Остановка на перехрестку

18-К Туди можете доiхати любим трамвасм

42-К В скiльки годин вiдходить наш автобус?

25-К Автобус буде через пару хвилин

92-К Наш автобус м'який?

53-К Як доiхати до залiзнодорожного вокзала?

Виbachте (перепрошую, скажiть будь ласка), яка наступна зупинка?

Площа iвана Франка
Уже Наукова?
Чи нема у вас (чи не маєте) зайвого квитка?

Прощу передати на два талони

Скiльки зупинок до вокзалу?
Можна сiсти бiля вас?
Проходьте!
Будь ласка (прошу Вас), посуньтись
Менi незручно сидiти
У мене (службове) посвiдчення

Тут дитяче мiсце
Пригальмуйте, будь ласка!
Натисни на гальма! Зупини!
Тролейбус тут не зупиняється

На вимогу пасажирiв
Чи шостий номер (шiстка) iде до вокзалу (на вокзал)?

Виходжу коло (бiля) фрезерного заводу

Зупинка на роздорiжжi (перехрестi)

Туди можете доiхати будь-яким (першим-лiпшим) трамвасм

О котрiй годинi вiдходить наш автобус?

Автобус буде через кiлька хвилин

Наш автобус м'який?

Як доiхати до залiзничного вокзалу?

- Я не встиг на останній тролейбус
Де є справочне бюро?
- 42-К До якої години працює
общественний транспорт?
Поїдемо трамваем вкру-
гову?
- 42-К В якій годині приїжджа-
ємо?
- 42-К В десять годин будете в
Ровно
- 60-К Як саме краще дістатися
до аеропорта?
До посолька недалеко
- 43-К До села порядку десять
кілометрів
- 43-К Треба їхати почті час
- 65-К Пройдете пішком два
квартала
Чи далеко до гостинниці?
Цією вулицею я можу ді-
статися готелю?
- 44-К Давайте зупинимось бі-
ля цієї крамниці
- 53-К Як проїхати до універси-
тета?
Каса працює круглодо-
бово
З приїздом!
- 42-К Поїзд прибуває в десять
хвилин сьомої

- Я запізнився (не встиг) на
останній тролейбус
Де довідкове бюро?
- До котрої години працює
громадський транс-
порт?
- Чи поїдемо трамваем на-
вколо?
- О котрій годині приїжд-
жаємо?
- О десятій будете у Рівно-
му
- Як найшвидше доїхати до
аеропорту?
- До селища недалеко
До села близько десяти
кілометрів (приблизно
десять кілометрів)
- Треба їхати майже годину
Пройдете пішки два квар-
тали
- Чи далеко до готелю?
Цією вулицею я можу ді-
йти до готелю?
- Зупинімсь (зупинімося)
біля цієї крамниці
- Як доїхати до універси-
тету?
Каса працює цілодобово
- Раді, що повернулися. Ві-
таємо!
- Поїзд прибуває десять хви-
лин по шостій (о шостій
годині десять хвилин)

5.ТОРГІВЛЯ

Неправильно

- 30-К Магазин працює з 10.00
по 19.00
Магазин буде відкритий
з обіда

Правильно

- Магазин (крамниця) пра-
цює від 10.00 до 19.00
Магазин буде відчинений
після обіду

	Магазин закритий	Магазин зачинений
17-К	У неділю ярмарка	У неділю ярмарок
	В неділю в нас торги	У неділю в нас ярмарок
18-К	Зараз перерив	Зараз перерва
	Переучот	Переоблік
	Де ваша продавщиця?	Де ваш продавець?
	В розсрочку	У кредит
	У вас комерческий мага- зин?	У вас комерційний мага- зин?
19-К	Купля-продажа	Купівля-продаж
20-К	Два продавця, але одна очередь	Два продавці, але одна черга
	Продали товар зверх пла- ну	Продали товар понад план
	Розгрузимо, тоді будемо продавати	Розвантажимо, тоді буде- мо продавати
	Там велика очередь	Там велика черга
	Хто крайній?	Хто останній?
	Виручені гроші	Вторговані гроші, виторг
	У вас велика виручка?	У вас великий виторг?
	То вже уцінили?	То вже переоцінили?
	Рощитайся з людиною	Розрахуйся з людиною
	Давайте мелоч	Прошу дати дрібні
	Я вам дала п'ятюрку	Я вам дала п'ятірку
210-К	У вас товар самий дорож- чий	У вас товар найдорожчий
45-К	Покупателі довольні	Покупці задоволені
	Часний магазин	Приватний магазин, при- ватна крамниця
	По якій ціні хліб?	Скільки коштує хліб? По скільки хліб?
47-К	В продажі є мука	У продажу є мука
	Поступив у продаж рис	Надійшов у продаж рис
48-К	Ви ще маєте творожне пе- чення?	Ви ще маєте сирне печиво (печиво з сира)?
	Маєте дєтські тортки?	Маєте дитячі тортки?
	Заплатіть за пирожене	Заплатіть за тістечко
65-К	Два кілограма пряників	Два кілограми медяників
82-К	Кукурузяні палички	Кукурудзяні палички
	Дві бутилки молока	Дві пляшки молока
	Бутилочне молоко	Пляшкове молоко
	То не сливки?	Це не вершки?
	Дєтська смєсь	Дитяча суміш
	Згушонка	Згущене молоко
	Творог привезли?	Сир привезли?

Колбасний сир вкусний
Скільки сливочного мас-
ла?

Дві-три сельодки зважте

Ставрида в маслі
Жаркоє, жарке
Посне масло
Масло з осадком
Курине яйце
Гов'ядина фасована

Гов'яжа ковбаса
Чи у вас можна замовити
м'ясо?

Печоночний паштет
Гусина печінка

53-К Чи хватить фарша?
Грудінка по чому?
Пожалуста, дайте бутил-
ку уксуса

Свьокла маринована
Чесночна приправа
То не черніка, а клюква

Лук сухий?
Пляшку лікйора
Клубничний сік
Яблочний сік
Покажіть підодіяльник
Наволочки там
Два одіяла

65-К Три полотенця

45-К Купіть рубашку, гарний
подарок

45-К Подарочний відділ
Мужське бельо
Дитячі байкові халатіки

Мені з голубим воротні-
ком

Чи є всі розміра?
Чудна блузка!
Брюки завеликі

Ковбасний сир смачний
Скільки вершкового мас-
ла?

Прошу зважити два-три
оселедці

Ставрида в олії
Печеня
Олія

Олія з осадом
Куряче яйце
Яловичина (воловина) по-
фасована

Волова ковбаса
Чи у вас можна замовити
м'ясо?

Печінковий паштет
Гусяча печінка

Чи вистачить фаршу?
Грудинка по скільки?
Прошу дати пляшку оцту

Замаринований буряк
Часникова приправа
То не чорниця (бурівки),
а журавлина

Цибуля суха?
Пляшку лікеру
Полуничний сік
Яблучний сік
Покажіть пішву
Пошивки там
Дві ковдри, (два коци)

Три рушники
Купіть сорочку, гарний
подарунок

Подарунковий відділ
Чоловіча білизна
Дитячі байкові (фланеле-
ві) халатики

Мені з голубим коміром

Чи є всі розміри?
Чудова блузка!
Штани завеликі

	Вам йде ця шляпка	Вам пасує (личить, до ли-
ця) цей капелюшок
	Купіть варежки	Купіть рукавички
	Носки	Шкарпетки
	Скільки стоїть кожана
куртка?	Скільки коштує шкіряна
куртка?
	Зимні пальта	Зимові пальта
	Цей платок мені більше
всього подобається	Ця хустка (хустина) мені
найбільше подобається
30-К	Вам не підходить по роз-
міру	Вам не підходить за роз-
міром
	Пальто на меху	Пальто на хутрі
	Ткань в полосуку	Тканина в смужку
	З білою каймою	З білою облямівкою
	Шість метрів білої ленти	Шість метрів білої стрічки
	Покажіть чорний реме-
шок	Покажіть чорний ремі-
нець (ремінчик)
84-К	Гарні пуговички	Гарні гудзички
	Красний кошелек	Червоний гаманець (чер-
вона калитка)
	Булавку дати?	Шпильку дати?
25-К	Пару штук дайте	Кілька штук дайте
	Покажіть буси	Покажіть, прошу Вас, на-
мисто (коралі)
	Заверніть у бумагу	Загорніть у папір
	Бумажні салфетки	Паперові серветки
	Лезвія маєте?	Леза маєте?
	Обувний магазин	Взуттєвий магазин
	Нині детську обув дава-
ли	Нині дитяче взуття про-
давали
	Чорні сапожки	Чорні чобітки
	Маєте полусапожки?	Маєте напівчобітки?
	Сандалики покажіть	Пропшу показати (пока-
жіть, будь ласка) сан-
далики
	Шнурки білі є?	Шнурівки білі є?
49-К	Металічна посуда	Металевий посуд
	Шість блюдечок	Шість тарілочок
	То срібляні ложки?	Це срібні ложки?
	Ліпше купити срібро	Ліпше (краще) купити
срібло
	Покажіть цей набір	Покажіть цей набір
	Один стакан розбитий	Одна склянка розбита
	Корзинка по скільки?	Кошечки по скільки?
	Там дають кольца	Там продають персні

Скільки коштує та це-
почка?

Уплатіть за мило
Дайте мені огуречний
крем

Яка гарна маленька ку-
колка!

Ігрушечний відділ
Маленькі кісточки є?
Шарикові ручки
Пачка білої папери
Мебельний магазин
Імпортні обої

Скільки коштує цей лан-
цюжок?

Заплатіть за мило
Дайте, будь ласка (прошу
дати), мені огірковий
крем

Яка гарна маленька ля-
лечка!

Іграшковий відділ
Маленькі пензлики є?
Кулькові ручки
Пачка білого паперу
Меблевий магазин
Імпортні шпалери

6. ІДАЛЬНЯ

Неправильно

У який час ви обідаєте?
У цій столовій смачно го-
тують
Чотири блюда
Хлібна корочка смачна

Овощний суп
Костний відвар

- 45-К Пшона каша
45-К Гречнева каша
Дати вам дві катлети?
65-К Візьми два пиріжка
45-К Картофельне пюре
Вкуснятина!
45-К Ячнева каша найдешев-
ша
Блінчики тільки з гриба-
ми
Двійна порція
Смажені циплята
Печені індюки
Свекольний салат

Правильно

Коли ви обідаєте?
У цій їдальні смачно ва-
рять
Чотири страви
Хлібна шкірочка (шкурин-
ка) смачна
Овочевий суп
Кістковий відвар (відвар з
костей)

- Пшоняна каша
Гречана каша
Дати вам дві котлети?
Візьми, будь ласка, два
пиріжки
Картопляне пюре
Як смачно!
Ячмінна каша найдешев-
ша
Млинці (налисники) тільки
з грибами
Подвійна порція
Смажені курчата
Печені індики
Буряковий салат (салат з
буряків)

Морковний салат
 Лапша дуже сольона
 А потім подамо сладке
 Налийте кружку молока
 Гарячий кофе
 Ножний набір
 Візьми і мені піднос
 Як ти держиш вилку?

Морквяний салат (салат з моркви)
 Локшина дуже солонa (пересолена)
 А потім подамо солодке (солодощі)
 Налийте горнятко молока
 Гаряча кава, гаряче кофе
 Набір ножів
 Візьми і мені тацю
 Як ти тримаєш виделку?

7. НА РИНКУ

Неправильно

- Ваші ваги добрі?
 Укроп по чому?
 45-К Купляєте?
 Як картошка?
 Подержіть, пожалуста, корзину!
 Маленька корзина з клубнікою
 Стакан земляніки
 Це лісні ягоди?
 60-К Творог трохи кислуватий
 А лук ще є?
 45-К Купіть груші!
 Купи мені семучок!
 65-К Два пучка петрушки
 Один огурчик зважте!
 45-К Свинне м'ясо
 А ежевiка по чому?
 Та це ж ужасно дорого!
 Кружка капусти
 12-К Арбузи сочні?
 Тонка кожура
 82-К Кукурузи вже нема

Правильно

- Ваша вага справна?
 Кріп по скільки?
 Купуєте?
 По скільки картопля?
 Потримайте, будь-ласка, кошик!
 Маленький кошичок з полуницями
 Склянка суніць
 Це лісові ягоди?
 Сир трохи кислий (сир кислуватий)
 А цибуля ще є?
 Купіть грушки!
 Купи мені насіння (соняшникового насіння, соняшнику)!
 Два пучки (дві в'язки) петрушки
 Зважте мені один огірок!
 Свиняче м'ясо
 А ожина по скільки?
 Та це ж дуже (надзвичайно) дорого!
 Горнятко капусти
 Кавуни соковиті?
 Тонка шкірка
 Кукурудзи вже нема

Колбасні вироби
Ви будете продавати ре-
діску?
А на холодець щось маєте?

Ковбасні вироби
Ви будете продавати ре-
діску?
А на студенець (студени-
ну, дриглі) щось маєте?

8. ПОШТА

Неправильно

- 18-К Зверніться в любе почто-
ве отделение
45-К Журнали подорожали
26-К Не підписали на журна-
ли
26-К Підписка на газети
Візьміть каталог ізданій
Прочитайте, там все на-
печатано
45-К Уплатіть за газети
53-К Пріложеніє до журналу
Молодьожка
30-К Це пройшло по всім газе-
там
22-К Я не получаю газет вже
дві неділі
Заказний лист
Накладна плата
До востребованія
39-К Почтовий ящик
Абонементний ящик (а/я)
Почта перегружена
45-К Тут нема печаті
Я спочатку складу пісьма
01-К Ви принесли лист не по
30-К адресу
Ми переписуємося
01-К Подай правильний адрес
Почтова откритка
Почтальйон приніс ізве-
щеніє

Правильно

- Зверніться в будь-яке по-
штове відділення
Журнали подорожчали
Не передплатили журна-
лів
Передплата на газети
Візьміть каталог видань
Прочитайте, там все на-
друковано
Заплатіть за газети
Додаток до журналу
Молодіжна газета
Це було у всіх газетах
Я не одержую (отримую,
дістаю) газет вже два
тижні
Рекомендований лист
Післяплата
До запитання
Поштова скринька
Аб. скринька (а/с)
Пошта переватажена
Тут нема печатки
Я спочатку поскладаю
листи
Ви принесли листа не за
адресою
Ми листуємося
Подай правильну адресу
Поштова листівка
Листоноша приніс пові-
домлення

Получив перевод на гроші

Одержав (дістав) переказ на гроші

9. КРАВЕЦЬКА МАЙСТЕРНЯ

Неправильно

Правильно

Хочу заказати пальто
З матеріалу заказчика
10—К По установленим нормам витрат
10—К По індивідуальним замовленням
Прийомщиця задержується
Устарівші розцінки
Ви шиєте юбки?
Замовлення оплатіть в касі
Здати виручку в банк
Зайдіть у примерочну!
Мужські брюки
Мереживні воротники

Ткань на плаття

Зробіть плісіровку
Обметати петлі
Вдіти нитку в голку

Підложити спідницю

Фасонщиця підкаже
Нам не хватає швей

Хочу замовити пальто
Із тканини замовника
Згідно зі встановленими нормами витрат
На індивідуальне замовлення
Приймальниця затримується (спізнюється)
Розцінки старі (попередні)
Ви шиєте спідниці?
Заплатіть за замовлення в касу
Здати виторг у банк
Зайдіть, поміряйте!
Чоловічі штани
Мережані коміри (коміри з мереживом)
Тканина на сукню (сукенку, плаття)
Зробіть плісе
Пообкидати петлі
Затягти (засилити) нитку в голку
Загнути (підігнути) спідницю
Майстер порадить
Нам не вистачає швачок

10. ТЕЛЕ-, РАДІОАТЕЛЬЄ

Неправильно

Правильно

Чи можна заказати мастера?

Чи можна замовити майстра?

22-К	Я тому дві неділі зробив заказ	Я тому два тижні зробив замовлення
30-К	Ми ремонтуємо на дому Ремонт по заказу Кожен має свій участок	Ми ремонтуємо вдома Ремонт на замовлення Кожен має свою діль- ницю
	Заказчиця жде Я вже відремонтував	Замовниця жде (чекає) Я вже відремонтував, по- ремонтував
	Ця справа простіша про- стого	Це дуже просто
	Ми утром не працюємо	Ми зранку (вранці) не працюємо
	Запишіть, коли будете дома	Запишіть, коли будете вдома
	Чекайте майстра на про- тязі дня	Чекайте на майстра впро- довж (протягом) дня
60-К	Сама лучша марка Такі "Електрони" зняли з виробництва	Найкраща марка Такі "Електрони" зняли з виробництва (не випу- скають, перестали ви- робляти)
	Ви визивали майстра? Згорів предохранитель Не включайте поки що Поверни выключателем Замоталися провода Виключи телевизор	Майстра викликали? Згорів запобіжник Не вмикайте поки що Поверни вимикач Заплуталися дроти Вимкни телевизор
84-К	Резина горить Сильні помехи	Їума горить Сильні перешкоди

11.У СЕЛІ

Неправильно

- На фермі повний беспорядок
- 31-К Більша половина корів
- 84-К Для доярок купили резинові чоботи
- 42-К Доярка приходить в п'ять годин утром

Правильно

- На фермі нема ніякого (жодного) порядку (повне безладдя)
- Більша частина, більше ніж (як) половина корів
- Для доярок купили гумові чоботи
- Доярка приходить о п'ятій годині зранку

42-К	Роздаємо корма в шість часов Купили кільканадцять тьолок	Роздаємо корми о шостій годині Купили кільканадцять (-еро) телиць (чок)
60-К	Це сама рентабельна га- лузь Грузові машини відре- монтіровані Сівалки ремонтуємо осінню Трактора стоять, нема запчастей Устарівша техніка	Це найбільш рентабель- на (найрентабельніша) галузь Вантажні машини відре- монтовані Сівалки ремонтуємо во- сени Трактори стоять, немає запчастин Застаріла техніка
65-К	Зібрали по чотири цент- нера	Зібрали по чотири цент- нери
43-К	Собівартість центнера по- рядка сьмдесят тисяч	Собівартість центнера при- близно сьмдесят тисяч
45-К	Начинаємо жнива	Починаємо жнива
60-К	Жнива — сама відпові- дальна пора Поле захищає лісополоса Готуємо поле під ози- мину	Жнива — найвідпові- дальніша пора Поле захищає лісосмуга Готуємо поле під озимину
82-К	Збираємо кукурузу на зерно	Збираємо кукурудзу на зерно
22-К	Дві неділі працювали на погрузці буряків Посіяли клевер Йдемо на прополку	Два тижні вантажили бу- ряки Посіяли конюшину Йдемо полоти
65-К	Посіяно два мільйона гектарів зерна Зложили в стог овсяну солому Працюємо у залежності від погоди	Посіяно два мільйони гек- тарів зерна Заскиртували вівсяну со- лому Працюємо залежно від погоди
60-К	Навоз — краще удобрен- ня Клубніка не вродила Сезон редіски вже прой- шов Крижовник має гострі ши- пи	Гній — найкраще добриво Полуниця не вродила Сезон редіски (редьки) вже минув Агрус має гострі колючки
82-К	Закуплено тисячу са- жанців	Закуплено тисячу сад- жанців

82-К	Посажено вчасно Ствол дерева обсіли на- сікомі	Посаджено вчасно Стовбур дерева обсіли ко- махи
82-К	Пролетів шмель Зацвіли георгіни	Пролетів джміль Зацвіли жоржини
45-К	Свинє м'ясо зараз по 5 тисяч У нас нема посади учот- чиці У селі нема збірки Взяли ссуду Пожарники не встигли приїхати Пожар легше попередити, ніж погасити	Свинина (свиняче м'ясо) зараз по 5 тисяч У нас нема посади облі- ковця У селі нема ощадкаси Взяли позику Пожежники не встигли приїхати Пожежі легше запобігти (пожежу легше відвер- нути), ніж погасити
	Одна пошталйонка на декілька сіл	Одна поштарка (листоно- ша) на декілька сіл
56-К	Їздили по селам Приусадебний участок У нашому селі парове опалення Молодожони просять на свадьбу Тьоша прийшла Зібралася молодьож	Їздили по селах Присадибна ділянка У нашому селі парове опалення Наречені (молодята) про- сять на весілля Теща прийшла Зібралася молодь

12. НА ФАБРИЦІ (ЗАВОДІ)

Неправильно

На виробництві зараз
тяжко

Цілий день — за станком

Главний інженєр
Начальник цеха
Прораб не підписав
Профсоюзний комітет
Ти відповідаєш за свій
участок роботи
Ми працювали зверх пла-
ну

Правильно

На виробництві зараз важ-
ко (тяжко, скрутно,
трудно)

Увесь (цілий) день — за
верстатом

Головний інженер
Начальник цеху
Виконроб не підписав
Профспілковий комітет
Ти відповідаєш за свою
ділянку роботи
Ми працювали понад план

	Зверхурочні години Ми виявили перерозход Прибильна галузь Нанести збитки	Понадстрокові години Ми виявили перевитрату Прибуткова галузь Завдати збитків
53-К	Розходи на утримання апарата	Видатки (витрати) на ут- римання апарату
65-К	Прожиточний мінімум До получки ще два дня Суточних мені не запла- тили	Прожитковий мінімум До зарплати ще два дні Добових мені не заплати- ли
45-К	Я сутки працюю, сутки — дома А рошот — коли? Підприємство на хозро- щоті Нам ще платять за вред- ність Підбирати кадри У нас нехватка робочих	Я добу працюю, добу — вдома А розрахунок — коли? Підприємство на госпроз- рахунку Нам ще платять за шкід- ливість Добирати кадри У нас не вистачає (бра- кує) робітників
	Мотозаводові потрібні сборщики, регуліров- щики, кровельщики, крановщики У нас всього-на-всього один шпакльовщик! Йди в училище на чер- тюжника Бригада каменщиків Брат працює на залізній дорозі Железнодорожники мають свою форму Уборщиця прийде рано Обходчиком бути опасно Йди на охрану! Подзвони в снабженіє Снабженці всі розщита- лися Він має вредну роботу	Мотозаводові потрібні складальники, регулю- вальники, покрівель- ники, кранівники У нас всього-на-всього один шпаклювальник! Йди в училище на кресля- ра Бригада мулярів Брат працює на залізниці Залізничники мають свою форму Прибиральниця прийде вранці Обхідником бути небезпеч- но Йди в охорону! Подзвони у відділ поста- чання Постачальники всі позвіль- нялися (розрахувалися) Він має шкідливу роботу
52-К	Бухгалтера переходять в друге приміщення	Бухгалтери переходять в інше приміщення

Ніхто не хоче тепер йти
в літєйку

На стройці
Покрасочний цех
Кузнєчний цех
Штамповочний цех
Упаковочний участок
Сборочний цех

Літєйка стоїть

Один цех вже оборудова-
ний

У нас нашітується п'ять
цехів

Построїли новий цех

Строїтельна бригада

09-К Воєнна промисловість бан-
крутує

Жестяний цех

Прийомщиця забракува-
ла

Контрольор не пропустить

30-К По вині сортіровщиків

Твій пропуск у табель-
щиці

Свердловщикам видайте
перчатки

Помилка копировщиці

Паяльщиця здала грязний
халат

Заготовщики не додали
жесті

Позви грущиків!

Працюю формовщиком

Буду фрезеровщиком

52-К Слюсаря працюють у дві
зміни

Шліфовщикам вже дали
получку

На покрасці

Технічка вже пішла

Ніхто не хоче тепер іти на
литво (на ливарне ви-
робництво, в ливарний
цех)

На будові

Фарбувальний цех

Ковальський цех

Штампувальний цех

Упакувальна дільниця

Складальний (збиральний)
цех

Ливарня стоїть (не пра-
цює)

Один цех вже обладнаний

У нас є п'ять цехів (маємо
п'ять цехів)

Побудували новий цех

Будівельна бригада

Військова промисловість
банкрутує

Бляшаний цех

Приймальниця забракува-
ла

Контролер не пропустить

З вини сортувальників

Твоя перепустка у табель-
ниці

Свердлувальникам видай-
те рукавиці

Помилка копіювальниці

Паяльниця здала брудний
халат

Заготівельники не додали
бляхи

Поклич вантажників!

Працюю формувальником

Буду фрезерувальником

Слюсарі працюють у дві
зміни

Шліфувальникам уже ви-
дали платню (зарплату)

На фарбуванні

Техпрацівниця вже пішла

Я працював на лісозаго-
 товці
 Касір є?
 Бригадір знає?
 А де смазочні матеріали?
 Металічний каркас
 Візьми отв'юртку
 Гвозді
 Сильніше нажми на ри-
 чаг
 Горюча смесь поступає в
 циліндр
 Чугунна плита
 Випиши два угольники
 25-К Треба зробити пару обо-
 ротів
 Напор води малий
 Водна скважина
 Сточна вода
 Прибори не працюють

 Нема току
 Включи щотчик!
 Не затягуй роботу!
 Наша продукція — ма-
 ленькі автопогрушки
 Ви вже вставили скло?
 Привези дві машини ро-
 створу
 Вивези причеп металу
 Погрузка — в другу зміну

 Загружай — і вперьод!
 Хто за рульом?
 Ваш пропуск?

Я працював на лісозаго-
 тівлі
 Касир є?
 Бригадир знає?
 А де мастильні матеріали?
 Металевий каркас
 Візьми викрутку
 Цвяхи (гвіздки)
 Сильніше натисни на ва-
 жіль
 Горюча суміш надходить
 у циліндр
 Чавунна плита
 Випиши два кутники
 Треба зробити кілька
 обертів
 Тиск води малий
 Водяна свердловина
 Стічна вода
 Прилади не працюють (не
 діють)
 Нема струму
 Увімкни лічильник!
 Не зволікай з роботою!
 Наша продукція — малень-
 кі автонавантажувачі
 Ви вже вставили скло?
 Привези дві машини роз-
 чину
 Вивези причеп металу
 Навантажування — в дру-
 гу зміну
 Завантажуй — і гайда!
 Хто за кермом?
 Ваша перепустка?

13.В УСТАНОВІ

Неправильно

30-К Директор приймає по
 56-К службовим справам з
 42-К трьох годин

Правильно

У службових справах ди-
 ректор приймає після
 третьої години (по тре-
 тій)

- 42-К Директор прийде пів дру-
гої
- 30-К Секретар пішов по ділам
служби
- 30-К Працюємо по слідуючо-
му графіку
- Багаточисленні відвідувачі
- 30-К Ви по якому питанню?
- 19-К Не мішайте працювати
Подайте смету
- Ми загружені роботою, що
далі нікуди
- Йй добавили зарплату
Це внештатна посада
Почасова оплата
Добавочна вартість
Подоходний податок
Податок з добавленої вар-
тості
- Приходно-розхідна кни-
га
- Відчислення на збер-
книжку
- Список працюючих
Лицеві картки
Вкладиш
- 04-К Вибачаюсь, я хотів пого-
ворити на рахунок
квартири
- 30-К Поговорили по душам
- 42-К Я зайду до вас в десять
годин
- 42-К Я позвоню в три години
- 82-К Роздався телефонний
звінок
- Мене визивають до на-
чальника
- Він поведився високомірно
Я вже устроївся на робо-
ту
- Напишіть слідуючу об'яву
- Директор прийде о пів на
другу
- Секретар пішов у службо-
вих справах
- Працюємо за таким гра-
фіком
- Численні відвідувачі
- Ви в якій справі?
- Не заважайте працювати
Подайте, прошу Вас, кош-
торис
- Ми дуже завантажені ро-
ботою
- Йй збільшили зарплату
Це позаштатна посада
Погодинна оплата
Додаткова вартість
Прибутковий податок
Податок із додаткової вар-
тості
- Прибутково-видаткова кни-
га
- Відрахування на ошад-
книжку
- Список працівників
Особові картки
Вкладка
- Вибачте (перепрошую), я
хотів поговорити про
квартиру
- Поговорили щиро (від-
верто)
- Я прийду до вас (буду у
вас) о десятій годині
- Я подзвоню (зателефо-
ную) о третій годині
- Подзвонив телефон
- Мене викликають до на-
чальника (керівника)
- Він поведився зверхньо
Я вже влаштувався на ро-
боту
- Напишіть таке оголошення

Слід перевести об'яву на українську мову

Ми не конкурентноспосібні

Дирекція не прогадає
Редакція приносить свої вибачення

Списки направити в місцеві органи

Треба (потрібно) перекласти оголошення українською мовою (на українську мову, по-українськи)

Ми не конкурентноздатні (неконкурентноспроможні)

Дирекція не помилилась
Редакція перепрошує (просить вибачити)

Списки подати до місцевих органів (у місцеві органи)

†

14. НА ЗБОРАХ, НАРАДАХ

Неправильно

Повістка дня слідує
Я виступаю з докладом

Приступаєм до обговорення (до роботи)

Я лишаю вас слова

30-К Нарада по проблемам...

42-К Збори відбудуться в три години

Міністерство дає добро

28-К На цьому питанні зупи-

60-К нюсь більш конкретніше

У цьому питанні ми розберемось

60-К Саме основне питання

28-К Першим ділом треба вирішити це питання

22-К На ділі отримується щось друге

Правильно

Порядок денний такий
Маю (виголошую) доповідь. Виступаю з доповіддю

Розпочинаємо обговорення (роботу)

Я позбавляю вас слова

Нарада з проблем...

Збори розпочнуться о третій годині

Міністерство погоджується (схвалює, підтримує)

На цьому питанні зупинюсь конкретніше (про це скажу конкретніше)

Ми це питання з'ясуємо (про це поговоримо докладно)

Найважливіше питання

Насамперед (передусім, що найперше) треба вирішити це питання

Насправді виходить щось інше

Ви правий (не правий)	Ви маєте рацію (не маєте рації)
Ітак, будемо сумувати наші прибутки	Отже, підсумуємо наші прибутки (зробимо підсумок)
Я не відказуюсь від своїх слів	Я не відмовляюсь від своїх слів
40-К Це моє особисте враження	Це особисте враження
60-К Це сама відповідальна задача	Це найвідповідальніше завдання
Про це говорити не приходитьсь	Про це нема що й казати
23-К Маємо виконати великий об'єм роботи	Маємо виконати великий обсяг роботи
Треба братися за роботу	Треба братися до роботи
34-К Рахуйтеся з думкою людей	Зважайте на думку (враховуйте думку) людей
Наша задача полягає в тому, щоб...	Наше завдання в тому, щоб...
53-К Від цього метода відказались	Від цього методу відмовилися
Ми намітили слідуючі міроприємства	Ми запланували такі справи (заходи)
Лід тронувся	Крига скресла
Ми прийняли всі міри	Ми вжили всіх заходів (ми зробили все можливе)
Ми підрахували всі можливості	Ми врахували (зважили на) всі можливості
Це наша вимушена міра	Це наш вимушений захід
Факт на лице	Незаперечний факт, ось тобі і факт
35-К Співставимо	Порівняємо (зіставимо)
На протязі року була велика нагрузка	Упродовж (протягом) року було велике навантаження
18-К Любий може це зробити	Всякий (будь-хто, перший-ліпший, кожний) може це зробити
12-К Працювали, не дивлячись на перешкоди	Працювали, незважаючи на перешкоди
Треба прикласти ще чимало зусиль	Треба докласти ще чимало зусиль
Винести подяку колективу	Скласти подяку колективу (-ові)

31-К	Більша половина працівників	Більше ніж (як) половина працівників
07-К	Треба добре відноситися до роботи	Треба добре ставитися до роботи
	Халатне ставлення	Недбале ставлення
	Нерадивий працівник	Недбалий працівник
06-К	Ви не виключення	Ви не виняток
01-К	Чимало доброго сказано в наш адрес	Багато доброго сказано на нашу адресу
	Буде сказано нижче	Скажемо далі
60-К	Ця справа простіша простого	Це найпростіша справа
	Справи в нас пішли повним ходом	Справи у нас (наші справи) ідуть добре
	Рискувати не треба	Ризикувати не треба
30-К	За цей період була проведена робота по озелененню міста	За цей період ми озеленювали місто
16-К	Справи відклали із-за нових обставин	Справи відклали через нові обставини
	У цій справі ми зайшли в тупик	У цій справі ми зайшли у безвихідь (у глухий кут)
	Недостатків у нас багато	Вад (хиб) у нас багато
	Відтік кадрів	Відплив кадрів
	У нас ще не перевелися взяточники	У нас не бракує хабарників
	Під стать йому й завіду-ючий	До пари йому й завідувач
	Диву даєшся	Не можна надивуватися
	Апарат працював вхолосту	Апарат працював даремно (надаремно)
	Ніхто цього не чекав	Ніхто цього не сподівався
	Ми не маємо достатніх навиків	Ми не маємо достатніх (потрібних) навичок
	Нічого в нас не получається	Нічого в нас не виходить
	Ми знайшлися в тяжкій положенні	Ми в скруті (ми у безпорадному становищі)
22-К	Не зрозуміли друг друга	Не зрозуміли один одного
	Ми маємо невеликі доходи	Ми маємо невеликі (малі) прибутки
	Збитки складають 10%	Втрати становлять 10%
	Нам оказали допомогу	Нам надали (дали) допомогу

Це облегло наше по-
 ложення
 Нас заставили це зробити
 Дирекція бездіє
 Нам треба задіяти молодь
 22-К Нам треба друг друга
 підтримати
 Вмісті будемо вирішу-
 вати
 07-К Ця кандидатура у всіх
 відношеннях підходить
 нам
 37-К У всьому він знає толк
 30-К Мені стало не по собі
 Мені подумалось
 Говорить невпадат
 22-К Нагадували дважди
 Хочу сказати про зовсім
 друге
 Невільно приходить на
 думку слідуюче
 Можемо привести слідуючі
 приклади
 Накінець можемо про це
 говорити відкрито
 В кінці кінців
 60-К За браком часу
 Мова йде про саме важне
 Грає велику роль
 30-К Це саме по собі розуміється
 30-К По крайній мірі
 Слід відмінити розпо-
 рядження
 Я настоюю на тому, щоб...

Це полегшило наше ста-
 новище
 Нас змусили (примусили)
 це зробити
 Дирекція не працює, ди-
 рекція бездіяльна
 Нам треба залучити молодь
 Нам треба один одного
 підтримати (один одно-
 му допомогти)
 Разом (гуртом) будемо
 вирішувати
 Ця кандидатура нам у
 всьому підходить
 На всьому він розуміється
 (він у всьому компетен-
 тний)
 Мені стало ніяково
 Я подумав
 Говорить не до ладу (не до
 речі)
 Нагадували двічі (два рази)
 Хочу сказати про зовсім
 інше
 Мимоволі спадає на дум-
 ку таке
 Можемо навести такі при-
 клади
 Нарешті можемо про це го-
 ворити відверто (щиро)
 Зрештою (врешті-решт,
 кінець кінцем)
 Через брак часу
 Йдеться про найважливіше
 Багато важить (має чима-
 лу вагу, відіграє вели-
 ку роль)
 Це само собою зрозуміло
 Принаймні, щонайменше
 Треба (потрібно, необхід-
 но) скасувати розпо-
 рядження
 Я наполягаю на тому,
 щоб...

	Це признак того, що... Мені кажеється, що... Слід признати, що...	Це ознака того, що... Мені здається, що... Потрібно (треба) визнати, що...
	Це положення ще треба доказати	Це твердження (положен- ня) ще треба довести
25-К	Скажу ще пару слів	Скажу ще кілька слів
60-К	Моє заключення слідуюче	Мій висновок такий
	Іменно ця обставина є са- ма важлива	Саме ця обставина най- важливіша
35-К	Приведені показники спів- падають	Наведені показники збі- гаються (сходяться)
	Використав справочні ма- теріали	Використав довідкові ма- теріали
	До цих пір про це нічого не відомо	Про це ще досі нічого не відомо
	Заслугує уваги такий факт	Вартий уваги такий факт
	Інформація всім стане у нагоді	Інформація для всіх при- годиться (всім потрібна)
06-К	Вислухали всіх без вик- лючення	Вислухали всіх без винят- ку
	Дискусія була плідотвор- ною	Дискусія була плідною
	Мій виступ не протирі- чить вашому	Мій виступ не суперечить вашому
	При обговоренні була ак- тивність	Обговорення було актив- ним
56-К	Вибори не відбулись, так як не було кворуму	Вибори не відбулись, ос- кільки (тому що, бо) не було кворуму
06-К	На збори прийшли всі без виключення	На збори прийшли всі без винятку
	Збори прийняли слідуючі рішення	Збори прийняли такі ух- вали (рішення)
	Це рішення цілком приєм- ливе	Це рішення цілком слуш- не (прийнятне)
08-К	Невірні рішення прино- сять велику шкоду	Неправильні рішення за- вдають великої шкоди
	Я знімаю своє предло- ження	Я знімаю свою пропо- зицію
	Внести на затвердження	Подати на затвердження
10-К	Пропозиції по поліпшен- ню роботи	Пропозиції щодо поліп- шення роботи

Поступило багато пропозицій

Пропозиції торкаються важливих сторін діяльності

Пропозицію одобрили

Постановили: 1) прийняти інформацію до відома; 2) збільшити відчислення на оплату

Треба підготувати проект

Мені прийшлося писати резолюцію

45-К Підготуйте тези виступів

У протоколі додайте четвертий пункт

45-К Зачитайте ухвалу

Надійшло багато пропозицій

Пропозиції стосуються важливих сторін діяльності

Пропозицію схвалили

Ухвалили: 1) взяти інформацію до відома; 2) збільшити відрахування на оплату

Треба підготувати проект

Мені довелося писати резолюцію

Підготуйте тези виступів

У протоколі додайте четвертий пункт

Прочитайте ухвалу

15. У ДІЛОВИХ ДОКУМЕНТАХ

Неправильно

Об'ява

Справка

Доклад

Виписка з протоколу

Пояснююча записка

Довіреність

Явочний лист

Командировочне посвідчення

Рощотна відомість

Мнима угода

Подача документа

Підготуйте ходатайство

Бланки на ісході

Його розпис завірено

Розположення статей у звіті

Запросити від заявителя

Нужденні члени сім'ї

Правильно

Оголошення, об'ява

Довідка

Доповідь (повідомлення)

Витяг із протоколу

Пояснювальна записка

Доручення

Реєстраційний листок (список) присутніх

Посвідка про відрядження

Розрахункова відомість

Фіктивна угода

Подання документа

Підготуйте клопотання

Бланків залишилося обмаль

Його підпис засвідчено

Розміщення статей у звіті

Зажадати від заявника

Члени сім'ї, що потребують допомоги

Його лишили прав власності

01-К До об'єктів власності відносяться винаходи...

Документ включає важні відомості

15-К У звіті зустрічаються прорахунки

Предоставляється право позачергового встановлення телефону

Споживача ввели в заблудження

Получений значний економічний ефект

Певну долю витрат приймає на себе власник

Експертиза повинна бути проведена на протязі 12 місяців

Впровадження в оборот

Винахід за своїм змістом протирічить суспільним інтересам

Зложити свої повноваження

Створено сітку підприємств

Продовження буде

В остаточнім рахунку

73-К Президентом приноситься присяга

Його позбавили прав власності

До об'єктів власності належать винаходи...

Документ містить важливі відомості

У звіті трапляються прорахунки

Надано право позачергового встановлення телефону

Споживача ввели в оману

Одержано значний економічний ефект

Частину (частку) витрат бере на себе власник

Експертиза повинна бути проведена упродовж (протягом) 12 місяців

Впровадження в обіг

Винахід своїм змістом суперечить суспільним інтересам

Скласти свої повноваження

Створено мережу підприємств

Далі буде

У кінцевому підсумку

Президент присягає

16. ОСВІТА, НАУКА

Неправильно

У нас построїли гарну школу

20-К Наші діти тожє вчатьсѧ в музикальній школі

18-К Документи можете здавати в любий технікум

Правильно

У нас побудували гарну школу

Наші діти також вчатьсѧ у музичній школі

Документи можете подавати в будь-який технікум

51-К Напиши заяву директору
 54-К Івану Петровичу Коваленку

10-К Брат поступив у залізнично-дорожній технікум
 Училище випускає штамповщиків

52-К Учителя прийшли
 Учні приймають участь у різних гуртках

30-К Клас дижує в їдальні

43-К На батьківських зборах було біля двісті чоловік

На вечір прийшли бувші учні

82-К Я горжуся своєю школою

45-К Нашій вчительці подарили самі кращі квіти

60-К В адрес вчительки було сказано багато хорошого

60-К Нашому практикантові без малого 28 років

41-К Заміну уроків провели згідно приказа директора

34-К Рахую, що розклад треба скласти по-другому

Учні краще взнали історію краю

60-К Це сама важлива тема
 Заставляє вчити напам'ять

30-К По цих розділах буде контрольна робота

15-К Ці помилки зустрічаються часто

30-К По всім питанням ти дав

28-К вірну відповідь

Напиши заяву директорів
 Іванові Петровичу Коваленкові

Брат вступив до залізничного технікуму
 Училище випускає штампувальників

Учителі прийшли
 Учні беруть участь (працюють) у різних гуртках

Клас чергує в їдальні

На батьківських зборах було приблизно двісті (до, близько двохсот) осіб

На вечір прийшли колишні учні

Я горджуся своєю школою

Нашій вчительці подарували найкращі квіти

Про вчительку було сказано (сказали) багато хорошого

Нашому практикантові незабаром 28 років

Заміну уроків провели згідно з наказом (відповідно до наказу) директора

Вважаю (міркую, думаю), що треба скласти розклад по-іншому (інший розклад)

Учні більше дізналися про історію (пізнали, вивчили історію) краю

Це найважливіша тема
 Примушує вивчати (вчити) напам'ять

З цих розділів буде контрольна робота

Ці помилки трапляються часто

На всі запитання ти дав правильну відповідь (правильно відповів)

60-К Його відповідь вартує са-
мої вищої оцінки

60-К Ніхто, навіть самі кращі
учні, не рішили цієї за-
дачі

Чому рівняється цей вираз?

29-К Ти попутав усі правила

Докажи теорему

65-К Допишіть два нуля
Напишіть дві строчки
Завдяки запізненню одержав зауваження

19-К Не мішайте працювати в
класі!

Тихше!

44-К Давайте працювати!
Шевелить мозгами!
Переверніть сторінку
Розкрийте книжку на
сторінці

Відкрийте у класі вікно!
Хто знає, підніміть руку
Не став на парту порт-
фель!

Треба стерти дошку

Говори даліше
Коротше кажучи
А тепер бистро на перерив!

46-К Вася! Славик! Не стійте

59-К на сквозняку!
Закрийте двері — сквоз-
няк!

40-К Висловлюю мою власну
думку

16-К Не виконав завдання із-
за хвороби

30-К Виконав це по доручен-
ню вчителя
Мені повезло: мене не
визивали до дошки
Моя завітна мрія — вчи-
тися

Його відповідь заслуговує
найвищої оцінки

Ніхто, навіть найкращі
учні, не розв'язали цієї
задачі

Чому дорівнює цей вираз?

Ти переплутав (сплутав)
усі правила

Доведи теорему

Допишіть два нулі
Напишіть два рядки
Через запізнення одержав
зауваження

Не заважайте працювати
в класі!

Тихо!

Працюймо!

Поміркуйте (поміркуйте)!

Перегорніть сторінку
Розгорніть книжку на
сторінці

Відчиніть у класі вікно!
Хто знає, піднесіть руку
Не клади на парту порт-
фель!

Треба витерти дошку (зі-
терти з дошки)

Продовжуй

Коротко кажучи
А тепер швидко на перерву!
Васильку! Славчику! Не
стійте на протязі!

Зачиніть двері — протяг!

Висловлюю власну думку

Не виконав завдання че-
рез хворобу (тому що
хворів)

Виконав це за дорученням
вчителя

Мені пощастило: мене не
викликали до дошки
Моя заповітна мрія — вчи-
тися

40-К Моя автобіографія потрібна?
 Намагаюся заповнити пробіли у своїх знаннях
 Я займаюся в інституті
 Коли здасте іспит?

65-К Було два семінара

65-К Провели три конкурсних екзамена

42-К Лекції починаються в вісім годин
 Завтра в університеті день відчинених дверей

31-К Більша половина студентів

21-К Учбовий корпус недалеко

21-К Чи маєте пропуск до учбового корпусу

30-К Завтра залік по археології
 Він преподає хімію
 Давай зачотку!
 Він наш ведучий учений
 В якій області знання проводите дослідження?

30-К По нашій кафедрі є два

65-К співшукача

30-К Дисертант по цій темі має декілька статей
 Прийшов відзив на автореферат
 Толковий спеціаліст

Автобіографія потрібна?
 Намагаюся заповнити прогалину у своїх знаннях
 Я навчаюся в інституті
 Коли складаєте іспит (екзамен)?

Було два семінари

Провели три конкурсні екзамени (іспити)

Лекції починаються о восьмій годині

Завтра в університеті день відкритих дверей

Більше ніж (як) половина студентів

Навчальний корпус недалеко

Чи маєте перепустку до навчального корпусу?

Завтра залік з археології
 Він викладає хімію
 Давай залікову!
 Він наш провідний учений
 В якій галузі знання проводите дослідження?

На нашій кафедрі є два пошукувачі

Дисертант на цю тему має декілька статей

Надійшов відгук на автореферат
 Розумний фахівець

17.ЛІКУВАЛЬНІ ЗАКЛАДИ

Неправильно

45-К Дізнайтесь про це в реєстратурі поліклініки

45-К Регістрація больних обов'язкова

42-К Прийом починається в вісім годин

Правильно

Дізнайтесь про це в реєстратурі поліклініки

Реєстрація хворих обов'язкова

Прийом (приймаємо) з восьмої години

56-K Лікар приймає по поне-
 30-K ділкам
 Лікар сьогодні перегруже-
 ний, приймати не буде

41-K Лікар приймає згідно
 графіка

Це родильний будинок?
 Прийміть визов
 Лікар зараз приймає ро-
 ди

04-K Дуже вибачаюсь, що я
 вас побеспокоїв

Мені потрібна справка про
 стан здоров'я
 Присядьте, будь ласка

Чи зроблені прививки?
 Хворобу легше попере-
 дити, ніж лічити

60-K Потрібно більш серйоз-
 ніше відноситись до
 свого здоров'я

08-K Потрібний уход за хворим
 Вам поставили невірний
 діагноз

47-K Різка біль в області серця
 Біль в поясниці

Сердечно-сосудисте за-
 хворювання
 Пульс частить
 Болять суглоби
 Маю сильне головокру-
 жіння

Страдаю частим голово-
 кружінням
 Отравилася грибами
 У дитини сильна тошно-
 та
 Є відчуття горечі

Лікар приймає щопоне-
 ділка
 Лікар сьогодні має багато ро-
 боти, приймати не буде

Лікар приймає згідно з
 графіком (відповідно до
 графіка, за графіком)

Це пологовий будинок?
 Прийміть виклик
 Лікар зараз приймає по-
 логи

Прошу вибачити (вибач-
 те, перепрошую, даруй-
 те), що я вас потурбував

Мені потрібна довідка про
 стан здоров'я
 Сідайте, будь ласка (про-
 шу)

Чи зроблені щеплення?
 Хвороби легше запобігти,
 ніж її лікувати (хворо-
 бу легше відвернути, ніж
 її лікувати)

Потрібно серйозніше ста-
 витись до свого здоров'я

Потрібний догляд за хворим
 Вам поставили непра-
 вильний діагноз

Різкий біль коло серця
 Болі (біль) у крижах (у
 попереку)

Серцево-судинне захво-
 рювання
 Пульс стає частішим
 Болять суглоби
 У мене паморочиться голо-
 ва (мені паморочиться в
 голові)

Маю часті запаморочення

Отруїлася грибами
 У дитини нудота (дитину
 дуже нудить)
 Є відчуття гіркоти

- Часто падаю в обморок
Хворий угорів
33-К Я простила, мене знобить
- Маю язву шлунку
Жовчний міхур
У неї болить позвоночник
Прощупується опухоль
41-К Хворіла запаленням лег-
ких
Прободіння кишки
У хворого жовтуха
У хворого часта рвота
- Хворий бредить
Маю сип на шкірі
Мала запалення піджо-
лудочної
Пораження печінки
Спазм кишечника
Мої рани зажили
Синяк в ділянці правого
виска
Сильний удар в висок
Залишився рубець на
шкірі
Маю шкірний зуд
Дрябла шкіра
17-К Я підлічила ногу
Пошкоджений голіностоп-
ний суглоб
17-К У минулому році лічи-
лася в санаторії
34-К Не рахуйте себе такою
хворою
Маєте лишню вагу тіла
Вам потрібно лягати на
обслідування
Треба взяти пробу крові
Нічого не поробиш — по-
трібна операція
Для вас корисні овочі в
сирому вигляді
Вам шкодить сире при-
міщення
- Часто непритомнію (млію)
Хворий вчадів
Я застудилася, мене мо-
розить
Маю виразку шлунка
Жовчевий міхур
У неї болить хребет
Прощупується пухлина
Хворіла на запалення ле-
генів
Прорив (прокол) кишки
У хворого жовтяниці
Хворий часто блює (у хво-
рого часте блювання)
Хворий марить
Маю висипку на шкірі
Мала запалення підшлунко-
вої
Ураження печінки
Спазм кишок
Мої рани загоїлися
Синець справа на скроні
Сильний удар у скроню
Залишився шрам на шкірі
Свербить шкіра
В'яла шкіра
Я підлікувала ногу
Пошкоджений п'ятково-
мілковий суглоб
Минулого року лікува-
лася в санаторію
Не вважайте себе такою
хворою
Маєте зайву вагу тіла
Вам потрібно пройти об-
стеження
Треба провести забір крові
Нічого не вдієш — потріб-
на операція
Вам корисно вживати сирі
овочі
Вам шкодить вогке (воло-
ге) приміщення

	Малоподвижний спосіб життя вредний	Малорухомий спосіб життя шкідливий
	Ця хвороба має скритий період	Ця хвороба має прихований період
	Легке недомогання	Легке нездужання
40-К	Часто бачите сновидіння? Чи приймаєте снотворні засоби?	Часто бачите сни? Чи приймаєте насонні засоби?
	Не вживайте свиноного жиру	Не вживайте смальцю
	Раджу вам удалити гланди	Раджу вам вирізати гланди
	Дозировка ліків	Дозування ліків
30-К	Приймайте це лікарство по годинам	Приймайте ці ліки за годинами
	Приймати внутр	Приймати всередину
45-К	Приймайте жарознижуючі лікарства	Приймайте протигарячкові ліки
	Потрібне лікувальне гододання	Потрібне лікувальне гододування
	Дробне харчування	Багаторазове харчування
	Рекомендую вам примірний комплекс фізкультурних вправ	Рекомендую вам орієнтовний комплекс фізкультурних вправ
60-К	Саме важно при вашій хворобі дотримуватися режиму	Найважливіше при вашій хворобі дотримуватися режиму
	У вас подавлений настрій	У вас пригнічений настрій
65-К	Даю вам больничний на три дні	Даю вам листок непрацездатності (лікарняний) на три дні
17-К	Препарат лічить любу	Препарат лікує будь-яку
18-К	травму	травму
	Приміняйте цю мазь	Застосовуйте цю мазь
	Сестричко, прийміть заказ на кислород	Сестричко, прошу прийняти замовлення на кисень
	Потрібний больничний режим	Потрібний лікарняний режим (розпорядок)
	Хворого треба положити в больницю	Хворого треба (потрібно) покласти в лікарню
	Больниця на сто койок	Лікарня на сто ліжок
	Спасити від смерті	Врятувати від смерті
	Треба вскрити налив	Треба розтягти налив
60-К	Хворому надана сама необхідна допомога	Хворому надана (подана) найнеобхідніша допомога

65—К	Проведено череворозтин Зробили чотири шва Треба удалити хворий зуб Усунути чужерідне тіло Потрібна пересадка ро- говиці ока Обільне виділення слюни Пошкоджена слизиста обо- лочка Виявили чесотку Є кровопідтоки на спині У хворої була спроба са- мовбивства Гематома розсосалася Розіжміть зуби Закрийте очі Відкрийте очі	Проведено розтин живота Зробили чотири шви Треба видалити (усунути) хворий зуб Усунути стороннє тіло Потрібне перещеплення рогівки ока Сильне виділення слини Пошкоджена слизова обо- лонка Виявили коросту Є синці на спині Хвора робила спробу са- могубства Гематома розсмокталася Розтуліть зуби Заплющіть очі Розплющіть очі
84—К	Використайте резиновий зонд Є відслоєння сітчатки Перевірте сітчатку ока Хрусталик ока Пилинка в оці Розчіси на шкірі Шелушіння шкіри Потрібна сироватка крові У цій палаті — роженіці Внематочна беременность	Використайте лумовий зонд Є відшарування сітківки Перевірте сітківку ока Кришталік ока Порошинка в оці Подряпини на шкірі Злущування шкіри Потрібна сироватка крові У цій палаті — породіллі Позаматкова вагітність Передпологова відпустка Годую дитину грудьми Вчасна допомога породіл- лям
45—К	Дородовий отпуск Кормлю дитину грудю Вчасне оказання родопо- мочі Хворий чистоплотний Хворий проснувся Хворий на носилках Хворий очнувся Хворий упав в обморок Хворий дрижить від хо- лоду У хворого озноб Хворий передвигається без допомоги	Хворий охайний Хворий прокинувся Хворий на ношах (марах) Хворий отямився Хворий знепритомнів (зо- млів) Хворий тремтить від хо- лоду Хворого морозить Хворий пересувається без допомоги

18. АРМІЯ, СПОРТ

Неправильно

Становись!
Для утренного смотра
становись!
Стройся!
В одну шеренгу стройся!
Строїмося в двухшеренож-
ний
Строй!
Рівняйсь, смирно, рівнян-
ня на середину!
В колону по три ставай!
Півоборота наліво!
Равняєніє — направо!
Стройовим шагом — марш!

В колону по два шагом
марш!
В колону по три — шагом
марш!
Праве плече вперед, ша-
гом марш!
Знаменщик, за мною, ша-
гом марш!
Іти в ногу!
Іти не в ногу!
Короче крок!
Ширше шаг!
Змінити ногу!
Кругом — марш!
Зімкнись!
Під знамя смирно, рів-
няйсь наліво!
Докладую!
Для зустрічі справа — на
караул!
Для зустрічі з фронту —
на караул
Слухай, на караул!
Здравія бажаю!
Встати!
Єсть!

Правильно

Збірка!
Для ранкового перегляду
— збірка!
Шикуйсь!
В лаву шикуйсь!
Шикуюмося (шикуймося)
у дволаву
Дволаву!
Рівняйсь, струнко до се-
редини глянь!
У триряд — збірка!
Ліво — скіс!
Рівняння — направо!
Рівним кроком — ходом
руш!
У дворяд ходом руш!
У триряд — ходом руш!

Правим заходь, ходом руш!

Прапоронесець, за мною,
кроком руш!
Рівний крок!
Довільний крок!
Скоротити крок!
Довший крок!
Зміни крок!
Обернись, ходом руш!
Зійдись!
На прапор струнко, налі-
во глянь!
Доповідаю!
Зустріч справа! Зброєю —
честь!
Зустріч з чола! Зброєю —
честь!
Слухай, зброєю честь!
Зичу здоров'я!
Встань!
Так!

Направо, на ремень!
Наліво, на плечо!
Заряжай!
Предохранитель став!
Ремень відпустити!
Ремень підтягнути!
Штик відкинути!
Положіть зброю!
Торжественний марш
В торжествах бере участь
горніст
Стати на караул
Тут контрольно-пропуск-
ний пункт
Полк був на доброму ра-
хунку
В нашій часті все в по-
рядку
Треба знати парольний
сигнал
Приймемо міри по покра-
щенню боєготовності
Завтра приступимо до
учень
Біжучі справи не дозво-
ляють зайнятися підго-
товкою до параду
Командира дивізії було
зміщено з посади
Усе це трапилося із-за не-
достатків по підготовці
Це озброєння дальнобойне
Апарат працює на керо-
сині
Де храняться патрони?
Роздивляєшся цю мага-
зінну коробку?
Вертольот без опозна-
вальних знаків
Спортився подаючий ме-
ханізм
Ствольна коробка
Це устройство механізму
списано по непригод-
ності

Праворуч, на ремінь!
Ліворуч, на плече!
Набивай!
Запобіжник став!
Ремінь подовж!
Ремінь вкороти!
Багнет геть!
Зброю — на землю!
Урочистий марш
В урочистостях бере участь
сурмач
Стати на варту
Тут контрольно-перепуск-
ний пункт
Полк мав добру репута-
цію
У нашій частині все га-
разд
Треба знати парольне
гасло
Вживемо заходів для підви-
щення боєготовності
Завтра розпочнемо нав-
чання
Поточні справи не дають
змоги зайнятися підго-
товкою до параду
Командира дивізії було
знято з посади
Усе це трапилося через хи-
би (вади) у підготовці
Ця зброя далекобійна
Апарат працює на нафті
Де зберігаються набої?
Розглядаєш цю магазин-
ну скриньку?
Вертоліт без розпізна-
вальних знаків
Зіпсувався доставник
Цівкова скринька
Цей пристрій механізму
списаний через непри-
датність

	Він вдяг плащ-палатку	Він одягнув плащ-накидку (плащ-намет)
	Це називається "цевйо"	Це називається "ложе"
	Мене призвали на срочну службу	Мене призвали на строкову службу
30-К	По вашому наказу прибув	За вашим наказом прибув
	Повернувся з короткочасного відпустки	Повернувся з короткотермінової відпустки
	Завтра я буду деневальним, бо прийшла моя чередь	Завтра я буду днявальним, бо підійшла моя черга
	У штабі я отримав предписання	У штабі я отримав припис
30-К	Мене зустрів дежурний по часті	Мене зустрів черговий частини
	Ваші дії після команди "Отбой"?	Ваші дії після команди "Відбій"?
	Подана команда "Підйом!"	Подана команда "Вставай!"
	Прийшов розводящий	Прийшов розвідний
	Покажи свою увольнительну	Покажи свою відпускну записку
	Вчора я стояв на стражі	Вчора я був (стояв) на сторожі (на варті, на часах)
	Пред'яви справку офіцеру	Подай довідку офіцерові
	Він не з'явився на перекличку	Він не з'явився на переклик
	Ціль була знищена до основи	Ціль була знищена вщент
	Ввели в заблудження противника	Ввели в оману ворога
	Треба зайти з правого флангу	Треба зайти з правого крила
	Ісполнительна команда	Виконавча команда
	Отряд прийде завтра	Загін прийде завтра
41-К	Командувач оперативним напрямком	Командувач оперативного напрямку
	Ми двигались за напрямлюючим	Ми рухались за напрямним
	На ходу зробили переобладнання	В русі перешикувались
	Він пав смертю хоробрих	Він поліг як герой
	Осмотр закінчився	Огляд закінчився

Боездібні загони
45-К Кияни виграли
65-К Виграли чотири етапи
Біг на коньках
Розклали палатки
Мене визвали до тренера

Боездатні загони
Кияни виграли
Виграли чотири етапи
Біг на ковзанах
Розкинули (розіпнули) намети
Мене покликали до тренера

19.ОГОЛОШЕННЯ

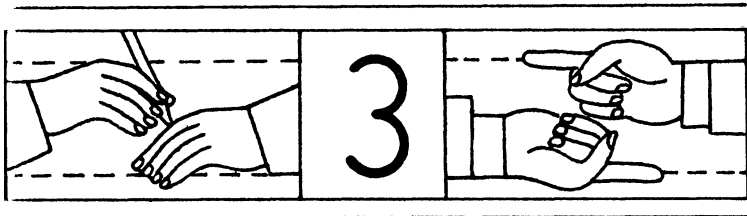
Неправильно

62-К Міню трьохкімнатну квартиру у місті Київ на рівноцінну у місті Львові
Столяр виконує по замовленню мілкі роботи...
Мале підприємство підписує договори з мулярами і штукатурами
Магазин проводить прийом скляної посуду різної ємкості
Ви шукаєте весільний наряд?
Продається дитяча коляска
Молода сім'я зніме однокімнатну квартиру
30-К Продаються мягкі крісла (виробництво Германія) по сходній ціні
Виконуємо заказ
Здійснюю самі різні ремонтні роботи

Правильно

Міню трикімнатне помешкання (квартиру) у місті Києві на рівноцінне у місті Львові
Столяр виконує дрібну роботу на замовлення
Мале підприємство укладає угоди з мулярами та штукатурами
Магазин приймає скляний посуд різної місткості
Ви шукаєте весільне вбрання?
Продається дитячий візок (візочок)
Молоде подружжя винаймає однокімнатне помешкання (однокімнатну квартиру)
Продаються фотелі (виробництво Німеччини) за прийнятну ціну
Виконуємо замовлення
Ремонтую все

КОМЕНТАРІ

1. Чим різняться між собою слова АДРЕС і АДРЕСА?

За сучасними нормами слова *адрес* і *адреса* розрізняються значенням і сполучуваністю.

Адрес — це письмове вітання особі, організації, переважно з нагоди ювілею: “адрес ювілярові”, “адрес гарно оформлений”, “адрес від колишніх учнів”, “адрес з нагоди шістдесятиріччя (п’ятдесятиріччя)”.

Адреса — місце проживання чи перебування особи, місце знаходження установи; напис на конверті, бандеролі, пачці тощо. “Не знаю точної Вашої адреси”, “моя адреса така”, “подаю адресу свого брата”, “адреса нашої установи”, “жити (проживати) за адресою”, “надсилати на адресу”, уживаючи це слово в переносному значенні (тобто сказане стосується мене), говоримо: “це сказано на мою адресу” (а не “сказано в мою адресу”, “сказано в мій адрес”).

Можна сказати: “ще не написали адреса” (тобто не виготовили письмового вітання) і “ще не написали адреси” (не заадресували листа, бандеролі, пачки).

А плутаємо ці слова тому, що в російській мові у першому і другому значеннях вживається одне слово — *адрес*.

2. Чи БІЛЕТ і КВИТОК те саме?

В українській літературній мові слова *білет* і *квиток* розрізняються за значенням і сполучуваністю. Тільки *білет*:

а) картка з питаннями для тих, хто складає іспити або заліки. Екзаменаційний білет. Щасливий білет;

б) цінні папери. Кредитний білет. Казначейський білет. Лотерейний білет. Білет грошово-речової лотереї. Банківський білет.

Тільки квиток:

а) документ, який засвідчує належність до організації. Партійний квиток;

б) куплена картка, яка дає право проїзду у транспорті, відвідування музею, театру тощо. Квиток на проїзд. Трамвайний квиток. Проїзний квиток. Вхідний квиток. Залізничний квиток.

3. Хіба правильно “Він не ВАРТУЄ доброго слова”?

Через пресу, радіо, телевізію йдуть і закріплюються у мовній свідомості носіїв мови ненормативні фрази “він нічого не вартує”, “не вартує нашої уваги” та ін. Як вибити собі з голови неправильні сполучення? А дуже просто: *вартує* треба пов’язати зі словами *варта*, *вартувати* (ще: *стерегти*, *охороняти*, *пильнувати*, *сторожувати*), а також зі сполученнями “стояти на варті”, “нести варту”. І потрібно знати, що російська дієслівна форма *стоит* за існуючими нормами має в українській мові відповідник не дієслово, а прикметник, прислівник та ін.

Порівняйте фрази:

Один стоит трёх
Стоит внимания

Стоит напомнить
Чего стоит

Что тебе стоит это сделать

Один вартий трьох
Заслуговує на увагу,
вартий уваги
Варто нагадати
Чого варт
Невже тобі важко це
зробити

4. ВИБАЧТЕ, ПРОБАЧТЕ мені, ПЕРЕПРОШУЮ (а не вибачаюсь)

Слово *вибачаюсь* має у своєму складі колишній займенник *ся*, що був формою від себе (порівняйте: *голюся*, *миюся*, *чешуся*...). Виходить, що людина, кажучи “*вибачаюся*”, ніби вибачає саму себе, хоч насправді вважає, що завинила перед кимось. Треба казати: “Вибачте мені, пробачте, даруйте, перепрошую”.

Ненормативним є вислів “Я хочу вибачитися” чи “За цей вчинок треба вибачитися”. Грамотно: “Треба попросити вибачення”, “Треба перепросити”.

5. Не запитуймо: “Які ВИДИ на врожай?”!

В останні десятиліття такі штучні комунікативні формули витіснили природні. Бо хіба не природніше запитати: “Який буде врожай?” “Якого врожаю сподіваємося?” В українській мові слово *вид* має кілька значень:

а) окрема галузь чогось, різновид у ряді предметів, явищ: види мистецтва, письма, спорту, грибів, зброї, машин; синоніми — різновид, ґатунок, рід, сорт;

б) уживається як граматичний термін: доконаний вид, недоконаний вид дієслова;

в) у значенні *обличчя*: “Іде (Яресько) серйозний, постаршав, нема вже колишньої хлопчачої безтурботності на виду” (Гончар). У сполученні “не подавати виду” має значення “приховувати свої почуття”;

г) краєвид: “Види Криму”, “Прекрасний вид на місто”.

Українське близькозвучне слово *вигляд* потрібно вживати у значенні “сукупність зовнішніх ознак”. Тому фрази “У вигляді кари йому наказано переписати весь твір”; “У вигляді подарунка дістав голуба”; “Він зробив це для вигляду” звучать неприродно. Треба: “Кілька годин просидів за кару; як подарунок; про людське око”.

Запам’ятаймо кілька українських фраз:

Сделал вид

И вида не подал

Сделал для вида

В виде опыта

В виде подарка

Быть на виду

Удав, що його це не сто-
сується

І знаку не подав

Про око, про людське око,
про людські очі, для го-
диться

На спробу, як спроба

Як подарунок

Бути на видноті, перед
очима

6. Чому ріже слух “Львів не ВИКЛЮЧЕННЯ”?

Такий вислів іноді неправильно вживають, коли хочуть сказати, що у Львові така ситуація, як і в інших містах. Фраза ця — буквальный переклад російської “Львов — не исключение”, однак не враховано, що російське слово *исключение* має кілька значень. Якщо йдеться про те, що нічого особливого, надзвичайного нема, чи треба підкреслити, що не відійшли від правила, тоді можна сказати “не виняток”. Російський прикметник *исключительный* треба перекладати українським *винятковий*, *надзвичайний*. Отже, *винятковий* уживаємо у

сполученнях: винятковий (*а, е, і*) випадок, розум, талант, успіх, гостинність, особистість, пам'ять, причина, сила, ситуація, точність, здібності, обставини, умови... Український прислівник *винятково* також треба вживати у значенні “дуже”, “надзвичайно”, “не так, як усі”. Наприклад: “Це винятково обдарована дитина”.

Слово *виключення* — іменник, утворений від дієслова *виключити*, уживається на позначення дії (наприклад, “виключення з університету”), прикметник *виключний* штучно скалькований, а прислівник *виключно* помилково вживають у фразах “Ця обставина має виключно серйозне значення”, “Це виключно важливий факт” та ін., тобто тоді, коли треба — *винятково*.

Отже, прислівник *виключно* звичайно вживають, коли треба передати значення “лише”, “тільки”, а прислівник *винятково* тоді, коли його можна замінити словами “дуже”, “особливо”.

І ще раз підкреслюємо: не треба прагнути до того, щоб кожную російську фразу перекладати дослівно. Наприклад, вислів “за исключением такой-то суммы” можна перекласти природною комунікативною формулою “вирахувавши певну суму”.

7. Правильно вживаймо слова ВІДНОШЕННЯ, ВІДНОСИНИ, ВЗАЄМИНИ, СТОСУНКИ

При вживанні цих слів часто, по-перше, нехтують усталеними в літературній мові нормами і, по-друге, надуживають висловами з тими, що мають відтінок канцелярщини, словами, роблять своє усне чи писемне мовлення штампованим, “оканцелярюють” його.

Запам'ятаймо:

1. Російські блоки “отношение к делу”, “хорошее отношение к людям”, “во всех отношениях” часто тільки калькують; говорять: “Я з ним у добрих відношеннях”; “Твоє відношення до справи” та под., де слово *відношення* — не на своєму місці. І якщо будемо вживати нормативні вислови — “хороше ставлення до людей”, “моє ставлення до справи”, то це ще не свідчить про високу мовну культуру. Треба добирати синоніми до цих комунікативних формул. Так, замість штучного “у всіх відношеннях” можна сказати: “з усякого (кожного) погляду”, “з усіх боків”, “як не глянь”, “як не подивись”, “усебічно”... Замість ненормативного “поверхове відношення до такої важливої справи” треба: “поверхове ставлення” або краще “поверхово (недбало) ставляться до справи”.

Слово *відношення* вживається у філософії, логіці, мовознавстві у значенні “взаємозв’язок між предметами, явищами, величинами”, а також у математиці: “відношення мислення до буття”, “відношення до буття”, “відношення двох чисел — $a:b = c:a$ ”. Слово *відношення* вживається у сполученні: відношення математичне, арифметичне, геометричне, граматичне, синтаксичне, причинові, обставинні, рівності, тотожності, еквівалентності, процентне, вартісне.

2. Слово *відносини* вживається щодо суспільства, держав, колективу. Функціонує у сполученні: “відносини дружні, добрі, товариські, добросусідські, ворожі, сімейні, патріархальні, офіційні, ділові, господарські, ринкові, економічні, службові, майнові, товарні, дипломатичні, політичні, правові, міжнародні”; “тип відносин”; “відносини між учнями та вчителями”; “розвивати добросусідські відносини”.

3. Слово *стосунки* вживається переважно у значенні “особисті зв’язки між людьми”, рідше — між суспільними групами, країнами. Неправомірне вживання у цьому значенні “взаємовідношення”, “відношення”.

4. *Взаємини* вживаємо тоді, коли говоримо про взаємні стосунки між кимсь, чимсь, про взаємозв’язок, взаємовплив між предметами, явищами.

Слова *взаємини*, *стосунки* часто вживають як синоніми: наші взаємини (стосунки), взаємини (стосунки) між людьми.

8. ВІРНО кохаймо!

Постійно пам’ятаймо, що в споріднених мовах є такі близькозвучні слова, які в кожній з них мають різне значення. Це виявляється насамперед у тому, що вони поєднуються з іншими словами.

Слово *вірний* вживається в українській мові у значенні “відданий, надійний, незрадливий, стійкий у своїх почуттях і поглядах”. Шевченко, наприклад, пише: “Люблю, як щиру, вірну дружину, як безталанну свою Вкраїну”. А похідний прислівник *вірно* цілком природним є у таких Шевченкових рядках: “І він один на всім світі мене вірно любить”, у приказці “Хто вірно кохає, той часто вітає”. У російській мові слово *верный* багатозначне і перекладається по-різному:

Верный друг

Вірний, відданий, щирий, незрадливий друг

Верный своему слову

Вірний своєму слову

Верный способ

Надійний спосіб

Верный перевод

Правильний переклад

Верная смерть

Неминуча (видима) смерть

Верный проигрыш

Неминучий програш

Отже, в українській мові слово *вірний* (а,е,і) і похідне *вірно* вживаються у порівняно небагатьох словосполученнях: “вірна дружина”, “вірний дружині”, “вірно кохати” та ін. Іноді поряд із прикметником *правильний* уживають і прикметник *вірний* у таких висловах: “вірний переклад”, “вірний рисунок”, тобто відповідний оригіналу, точний.

9. “ВОЄННЕ училище”. Ні! Чому?

Російське слово *военный* має два значення, кожне з яких в українській мові має свій відповідник. У значенні “який стосується війни” уживається слово *воєнний*. Отже: *воєнний* (а, е, і) — тактика, промисловість, стан, події; у значенні “який стосується війська, узвичаєний, установлений у війську, в армії” нормативним вважається слово *військовий*: *військовий* (а, е, і) — присяга, форма, справа, трибунал, училище, звання та ін. Окремі слова можуть уживатися з цими прикметниками залежно від значення, наприклад: “військовий (і воєнний) корабель”, “військовий (і воєнний) завод” та ін. У значенні іменника вживається тільки *військовий*: “військовий пішов”, “став військовим”.

10. ВСТУПАЄМО (а не поступаємо) в університет, Інститут, технікум

Існуючі норми передбачають розрізняти за значенням пароніми *поступати* // *вступати*. І коли йдеться про навчальні заклади, то мова витворила ряд: *вступник*, *вступні іспити*, у який вписується дієслово *вступати*. У цьому випадку мікро-ряд семантично споріднених слів формує префікс в-.

11. ЩО ГУБИМО?

Багато носіїв української мови вже не відчуває помилки, вживаючи фрази “губити природу”, “губимо інтелектуальні сили”, “вузи вже загубили (і продовжують губити) молодих обдарованих людей”, “хлопець не губив часу даремно”, “голови не гублю”. Але слова *губити*, *загубити* не є відповідниками до всіх значень російських *терять*, *потерять*. Вони повинні вживатися тоді, коли означають “втрачати (втратити) конкретний предмет, річ внаслідок недбалості, неохайності, неуважності”: “часто гублю олівці”, “загубив ключі”, “загубив гаманець з грішми” та ін. Якщо йдеться про

назви абстрактних понять, то мова закріпила інші відповідники до російського поняття *терять*:

Ему нечего терять

Терять голову

Терять сознание

Терять время

Йому нема чого втрачати

Розгублюватися

Непритомніти, втрачати свідомість, рівновагу, умлівати

Гаяти (марнувати) час

Слово *втрачати* здебільшого вживається тоді, коли йдеться про втрату чи шкоду абстрактного характеру: “втрачати ілюзії, надії, спокій, розум, пам’ять, сором”. Отже, не “губимо природу”, а “знищуємо природу”, не “губимо час”, а “марнуємо (гаємо) час”.

12. Коли можна сказати “не ДИВЛЯЧИСЬ”?

Передусім тоді, коли дія пов’язана з тим, що людина на щось не дивиться, нічого не бачить: “Він ішов навпростець, не дивлячись ні на кого”; “Хлопчик розповідав про свою тяжко хвору матір, не дивлячись мені у вічі”. Часто говорять (і пишуть): “Не дивлячись на погані погодні умови, ми вчасно закінчили жнива (сівбу, косовицю)”. У таких конструкціях доречно вживати слово *незважаючи* (адже ні на що ми не дивимося!), іноді — сполучник *дарма що*: “Дарма що були погані погодні умови, ми вчасно закінчили жнива”; “Дарма що були дощі, ми цього літа вчасно закінчили косовицю”.

13. ЗАМІСНИК І ЗАСТУПНИК — різні за значенням слова

Замісник — людина, яка тимчасово виконує чийсь обов’язки (є замість когось): “Практикант працював як замісник учителя”.

Одне із значень слова *заступник* — “офіційна назва особи, що заступає якогось начальника, керівника”. Заступник здебільшого постійно відає певними ділянками роботи, має певне коло обов’язків. Заступник працює одночасно з начальником, тому це слово входить у словосполучення, які є назвами посад: “заступник директора”, “заступник головного редактора”, “заступник прокурора”. *Замісник* же тільки *заступає* особу, коли її немає.

14. Коли ЗДАТНИЙ, а коли ЗДІБНИЙ?

Здатний — це “спроможний”, “такий, що має можливість, силу, певні дані щось зробити”. Уживають у сполученні:

а) з інфінітивом: “Деякі тварини здатні утворювати ультразвукові коливання”, “Пароплав здатний рухатися”, “Він здатний лише зітхати”;

б) з прийменниками *на* (на що?) і *до* (до чого?): “здатний на подвиг”, “здатний до всякої роботи”, “до всього здатний”.

Здібний — “який має здібності, обдарований”: здібний (а, е, і) — музикант, шахіст, юнак, дитина, учні; “здібний до вивчення мов”.

15. ЗУСТРІЧАЮТЬСЯ ...

Але не помилки, недоліки, прорахунки, слова...

Українське слово *зустрічатися* помилково вживають як відповідник до всіх значень російського *встречаться*. Подумаймо і зробім правильний висновок: зустрічаються тоді, коли є якась зустріч. Речення “У книзі зустрічаються цікаві факти”; “Він зустрівся з труднощами” неприродні, хоч усі слова українські. Зміст фраз можна передати по-різному. Можливий варіант: “У книзі трапляються цікаві факти”, “маю труднощі”. А коли зустрічаються? Насамперед можуть зустрічатися люди: “зустрілися спортсмени”, “вони зустрілися, щоб поговорити”. Можна сказати “зустрівся поглядом з колючими очима”. Тож будьмо уважними і дбаймо, щоб, як писав Антоненко-Давидович, не зустрічалися без зустрічі.

16. “ІЗ-ЗА хвороби” чи “ЧЕРЕЗ хворобу”?

Згадаймо Шевченкові рядки “Із-за лісу, з-за туману, місяць випливає”, “Сіло сонце, з-за діброви небо червоніє” і зробім висновок: слово *із-за*, що є фонетичним варіантом прийменника *з-за*, уживається при позначенні предметів, з протилежного боку яких відбувається дія. Однак носії так званого суржика прийменник *із-за* вживають переважно при позначенні причиновості, що поширене в російській мові. Порівняймо:

Із-за отсутствия

Через відсутність

Із-за собственной неосторожности

Через власну необережність

Ссора из-за пустяка

Сварка за дурницю

Тому не можна вважати нормативними фрази “Із-за цього порушується велика кількість договорів”, “Тертя між партнерами можуть виникнути із-за того, що ...”, “Із-за тебе я потерпів”. У цих випадках потрібно вживати прийменник *через*.

17. Лікар все-таки ЛІКУЄ, а ЛІЧИТЬ (якщо має!) гроші

Суржик не розрізняє слів *лікувати* і *лічити*. В українській літературній мові вони розрізняються за значенням, здатністю вступати у зв'язки з іншими словами, а також мають свій ряд споріднених слів.

Лікувати — “застосовувати ліки та інші засоби припинення болю, захворювання”. Лікують хворого, серце, печінку, зуби; лікують антибіотиками, ліками, травами, ультразвуком, гіпнозом; лікують добре, погано; лікувати починають, продовжують.

Спільнокореневими для нього є слова *лікар*, *ліки*, *лікувальний*, *лікування*, *лікуватися*, *лікарня* та ін.

Лічити — “називати числа у послідовному порядку, вести підрахунки, рахувати”. Згадаймо Шевченкове: “Лічу в неволі дні і ночі й лік забуваю”. Лічимо гроші, присутніх, вагони, машини; лічимо до двох, до тисячі; лічимо на пальцях, на рахівниці, на арифмометрі; лічимо поволі, швидко, усно, уважно, без помилки. Вживаємо вислів “лічити хвилини (години, дні)”, коли стежимо за часом, з нетерпінням чекаючи кого-, чого-небудь. Кажуть: “ребра лічити (полічили)”, коли били (чи побили кого-небудь). Слово *лічити* пов'язане зі словом *лік*, яке виступає у сполученні “без ліку”, а також з прислівником *безліч* (разів). (Див. ще коментар “Коли рахуємо?”)

А чому плутаємо ці слова? Та тому, що в російській мові є слово *лечить* у значенні “лікувати”, яке близькозвучне з українським *лічити*. Але це слова двох різних мов!

18. Той ЛЮБИЙ, кого любимо

Із суржика прийшов у рекламу, на сторінки газет прикметник *любий* (-а, -е) у значенні “будь-який”, “будь-хто”, “будь-що”, “кожний”. Очевидно, під впливом російського слова *любой* чимало українців уживає вирази: “купити ковбасу на любий смак”, “їй личить люба шапочка”, “про це любий вам скаже”, “купите в будь-якому магазині” тощо. Але поміркуймо хоч трохи і дійдемо висновку: *любим* треба називати того, кого любимо: “Люба сестричко!” “Люба матусю!” “Коханий мій, любий!” А у наведених сполученнях уживаймо інші слова (*перший-ліпший*, *будь-хто*, *будь-який*, *кожний*, *усякий*), які своїм значенням нічого спільного не мають з таким глибоким почуттям, як *любов*.

19. Коли все-таки МІШАЄМО?

Російське слово *мешать* має декілька значень, які не завжди перекладаємо близьким за звучанням українським *мішати*. Запам'ятаймо правильні українські фрази і їх російські відповідники:

Не заважай мені (не перешкоджай)

Не мешай мне

Не завадило б (не перешкодило б) сказати

Не мешало бы сказать

Не зайвим було б купити, не завадило б купити
Мішати фарбу, змішувати фарби

Не мешало бы купить

Мешать краски

Мішати кашу (а юшку можна колотити)

Мешать кашу

Мішати карти

Мешать карты

Змішати (звалити) в одну купу

Смешать в одну кучу

Отже, слово *мішати* вживаємо тоді, коли щось перемішуємо, розмішуємо.

Якщо у всіх випадках вживати тільки слово *мішати*, то цим збіднюємо своє мовлення, відкидаємо давні українські слова і відступаємо від вироблених норм.

20. Чому неправильно “МУЗИКАЛЬНА школа”, “МУЗИКАЛЬНЕ училище”?

В українській мові існує паронімічна пара *музикальний* // *музичний*, слова якої чітко розрізняються за значенням. *Музикальний*, за існуючими нормами, вживається у двох значеннях: 1) “обдарований здатністю тонко сприймати музику, відчувати музичні твори, виконувати їх”; отже, *музикальний* (а, е) — слух, родина, дитя, сім'я, народ, душа; 2) *мелодійний*. Російська мова у цих двох значеннях знає тільки слово *музыкальный*, тому у мовленні деяких українців можливі ненормативні словосполучення “музикальне училище”, “музикальна школа”. Треба: “музична школа”, “музичне училище”. Слово *музичний* має значення “який стосується музики як виду мистецтва”. Отже, “музичний (а, е, і) — інструмент, студія, знання, критик, товариство та ін. Уживаємо вислів “музичний твір”, якщо йдеться про твір, покладений на музику, і “музикальний твір”, якщо він мелодійний.

21. НАВЧАЛЬНИЙ І УЧБОВИЙ чи тільки НАВЧАЛЬНИЙ?

Прикметник *учбовий* в останні роки безпідставно витісняє слово *навчальний*: “учбовий заклад”, “учбовий корпус”, “учбово-матеріальна база” та ін. Його не зовсім “законне”, порівняно зі словом *навчальний*, місце в українській мові може бути усвідомлене хоч би з уваги на непродуктивний при творенні українських слів суфікс *-б-*. Якщо російське слово *учебный* — природне утворення, споріднене зі словом *учёба*, то, очевидно, *навчальний* пов’язується зі словами *навчання*, *навчати*. Слово *учбовий* — своєрідний “дубль” російського *учебный*. Хоч, зауважимо, Словник української мови трактує його рівноцінним до *навчальний*.

22. Про слова НЕДІЛЯ І НЕДЕЛЯ і дещо про інші міжмовні омоніми

В українській та російській мовах є слова, близькі за звучанням, але за значенням не тотожні. Наприклад: *гарбуз* — *арбуз*, *мешкати* — *мешкать*, *орати* — *орать*. Їх називають міжмовні омоніми. Українське слово *неділя* вживається як назва сьомого дня в тижні, дня відпочинку, святкового дня. Можна сказати: “відпочивав у неділю”, “у неділю піду до церкви”. У деяких говорах це слово означає ще “тиждень”. У російській мові слово *неделя* має тільки це значення. Отже, російський вислів “болеет целую неделю” треба перекладати “хворів цілий тиждень”. Коли говоримо “хворів цілу неділю”, то можуть нас зрозуміти по-різному: чи хворів “один день” чи “сім днів”. Українське слово *гарбуз* треба перекладати російським *тыква*, а російське слово *арбуз* — *кавун*, *боягуз* — це по-російськи *трус*, а українське *трус* — це російське *обыск*; *рожа* — це синонім до *мальва* (функціонує й як синонім до *троянда*), до російського слова *рожа* український відповідник — *ника*. Українське слово *другий* потрібно вживати у значенні порядкового числівника (щось мусить бути перше). Російське слово *другой*, як правило, перекладаємо українським *інший*. *Лазню* називають *банею*, а *баню* на церкві — запозиченням з російської *купол*. На “Місячну сонату” Л.Бетховена кажуть “Лунна соната” (точний переклад з німецького — “Соната місячного світла”); слово *мешкати* своїм значенням споріднене з українським *помешкання*, а не з російським *мешкать*, яке має значення “баритися”, “гаятися”. І не намагаймося дослівно перекладати. До російської фрази “не мешкал с отве-

том” один з можливих відповідників — “відразу відповів” (а не: “не мешкав з відповіддю”).

23. Чому не є взаємозамінними слова ОБ’ЄМ І ОБСЯГ?

Ці слова розрізняються за значенням, а відповідно — й здатністю сполучуватися з іншими словами. *Об’єм* — “величина у довжину, висоту й ширину, вимірювана в кубічних одиницях”. Вживається у сполученнях: “об’єм конуса, куба, циліндра, колби, посудини, приміщення, кімнати, вагона, котлована, печі, тіла, серця, мозку, повітря, рідини”; об’єм може бути великий, малий, невеликий, значний, повний, середній. Нормативними є вислови: “визначити об’єм чогось”, “циліндр об’ємом 400 кубічних сантиметрів”, “тіло в об’ємі має п’ять кубічних дециметрів”, “об’єм повітря збільшується при нагріванні” та ін.

Обсяг — взагалі “розмір, величина, кількість, значення, важливість, межі чогось”. Вживається зі словами: “обсяг роботи, капіталовкладень, будівництва, бюджету, заготівель, промислової продукції, знань, інформації, брошури, книжки, рукопису, поняття, слова, навантажень”, обсяг може бути величезний, значний, невеликий, середній. Можна сказати: “визначити обсяг”, “підраховувати обсяг”, “величезна за обсягом і значенням праця”, “у повному обсязі”, “брошура обсягом 20 сторінок”. Уживання таких словосполучень, як “об’єм робіт”, “об’єм інформації” (потрібно: обсяг), а також “розмір статті”, “розмір книги” є порушенням норми.

24. ОСВІТЛЕНА вулиця, а ОСВІЧЕНА людина

Близькі за звучанням слова (або пароніми) *освітлений* // *освічений*, історично споріднені, але за існуючими нормами вживаються в різних значеннях. *Освітлений* — “який стає видний, бо на нього падає світло”. Освітленим може бути будинок, зал, коридор, вулиця, площа, парк. Можна сказати: “освітлена вогнем, полум’ям, прожектором, сонцем”, а в переносному значенні — “щастям, радістю, благородством”. Це слово вживається ще на означення рідини, у якій вилучені сторонні домішки, внаслідок чого вона стала прозорою, світлою (“освітлена вода”, “освітлений сік”).

Освічений — це той, який має освіту, культурний: “освічений (а, е) народ, суспільство, товариство, людина, дівчина, хлопець, робітник, селянин”. Отже, у висловах “освічена ву-

лиця”, “освічене електричними вогнями місто” слова *освічена, освічене* потрібно виправити на *освітлена, освітлене*.

25. Почекай “ПАРУ хвилин” чи “КІЛЬКА хвилин”?

Основні значення слова *пара* пов’язані з позначенням двох однорідних предметів, що вживаються чи діють разом, становлять одне ціле чи комплект, є двома однаковими частинами чогось цілого: “пара коней”, “пара чобіт”, “пара ножиць”, “закохана пара”, “молода пара”, “жити в парі”, “не до пари”. Ненормативними є вислови: “сказати пару слів”, “зайшов на пару хвилин”, “прийду за пару днів”. Отже, правильно “сказати кілька (декілька) слів”, “зайти на кілька хвилин”, “прийду за кілька днів”.

26. Коли ПЕРЕДПЛАЧУЄМО, а коли ПІДПISУЄМО?

Слово *підписка* в українській мові поширене у значенні “письмове зобов’язання про щось”, наприклад: “підписка про невізд”, “підписка про те, що буду мовчати” та ін.

Замовлення на придбання газет, журналів, а також деяких інших видань, грошове зобов’язання з попереднім внеском треба називати не *підпискою*, а *передплатою*. Природними є і споріднені слова *передплатити, передплатник*.

27. Словом можна й нехотячи образити (про слово ПЕРЕСТАРІЛИЙ)

Серед тих значень, що має український префікс *пере-*, звернемо увагу на те, яке є у словах *переспілий, передержаний* тощо. Отже, є “спілий овоч”, “спілий помідор” і відповідно — *переспілий*. І аналогічно — *старий, старіти* і, мабуть, від нього дієприкметник *перестарілий* (а, можливо, тільки буквальний переклад російського *престарелый*?), тобто це щось більше, ніж *старий*. Такий відтінок має й слово *престарілий*, яке зафіксовано у словниках, уживається (як і слово *перестарілий*) у побутовому мовленні, у пресі. А хіба Ви не відчуваєте насмішки у вислові, який побутував (та й ще побутує!) у нас — “піти на заслужений відпочинок”?

Поцікавтеся, чи в європейських мовах, які ви знаєте, існують подібні вислови.

28. Питання про ПИТАННЯ

Мова втрачала свою природну якість через засилля в ній

багатьох загальних фраз, універсальних слів, штапованих висловів. Про речі, які треба підтвердити ділом, говорили, що вони “в центрі уваги”, будівельники не споруджували щось, а “стояли на трудовій вахті”, постійно говорили про “певні успіхи”, а боролися “за високі показники”, “за виконання плану”, “за знання”; навіть споконвічно мирну хліборобську працю перетворили в суцільну битву — “битва за врожай”, “боротися за велике молоко”, “битва за корм”.

Одним з найбільш універсальних слів стало слово *питання* (і близьке за значенням *справа*). Зловживають ним, виступаючи на зборах, нарадах, пишучи різні ділові папери; численні сполучення з цим словом оканцелярюють мовлення, роблять штапованим, “дерев’яним”. Питання ставлять, піднімають, зачіпають, порушують, торкаються, розглядають, обговорюють, вирішують; воно важливе, першочергове, складне, злободенне, гостре, заслухане, поставлене, підняте, порушене, передане, болюче; виносять питання на передній край, на питанні зупиняються, недостатньо реагують на питання, справляються з питанням. До ще більшого оканцелярення мови призводить те, що віддієслівний за своїм походженням іменник *питання* вживається поряд з іншими віддієслівними іменниками. Декілька прикладів: “питання створення кормів”, “вирішення питання фінансування”, “питання збереження парку”, “питання забезпечення розв’язання питання” та ін.

У багатьох випадках без слова *питання* легко можна обійтися, і це аж ніяк не впливає на значення повідомлення; можна також замінити іншими словами:

Доповідач торкнувся питань розвитку демократії
Хотів би зупинитись на питанні, яке мене найбільше хвилює

Не все вирішено в питанні збереження телят
На передній край виносять питання збільшення виробництва...

Доповідач говорив про розвиток ...
Хотів би сказати про те, що ...

Не все зроблено, щоб зберегти телята
Найважливіше — збільшити виробництво ...

Соціальна шкідливість штапів у тому, що суспільство звекає до них. Тиражовані, повторювані, вони стають елементом суспільної свідомості і при низькому рівні критичного мислення, загальній байдужості до культури власного мовлення породжують інші. Це призводить до дрімучої одноманітності, сірості, безликісті.

29. Що ПЛУТАЄМО, а що ПУТАЄМО?

Слово *плутати* вживається у прямому та переносному значенні. У прямому значенні — це “безладно переплітати нитки, волосся”; ще говорять “плутати ногами” у значенні “ходити повільно, мляво, ледве переступаючи”. Переносне значення — “вносити безладдя, неясність у що-небудь, помилятися чи свідомо вводити в оману”. Можна “плутати поняття, плани, думки, зізнання, слова, деталі, кольори, Івана з Миколою”. Уживається це слово й у стійкому сполученні “плутати карти”, тобто “розладнувати чийсь плани, наміри, сподівання”, а також у сполученні “плутати сліди”, що має значення “змінюючи напрям руху, намагатися збити когось зі сліду”. Слово *путати* має значення “стягувати путами — ременями, мотузками, ланцюгами — ноги якої-небудь тварини, щоб обмежити її рух”. Отже, можна “путати ноги, коні, лоша́та”. Це стосується й похідних слів *поплутати* й *попутати*, *поплутаний* й *попутаний*.

30. Ох, те ПО! Або: “По дорозі жук, по дорозі чорний”

Через посередництво російської мови великої сили набули конструкції з прийменником *по*. Серед них можна виділити такі, що виражають порівняно нові відношення: “виступ по центральному телебаченню”, “проректор по навчальній роботі” та ін. Однак велику групу становлять конструкції, у яких слово *по* безпідставно замінили інші українські прийменники (а часто можна вжити взагалі безприйменникові вислови). Нижче наводимо фрази, що ілюструють найтипівіші відхилення у вживанні прийменника *по*:

План по заготівлі
По технічним причинам
Заходи по забезпеченню

Змагання по стрільбі
Досвід по роботі з батьками
Працюють по багато років
По заявках
По виготовленню
По праці й честь
По створенню
План по продажу м'яса
Мешкаю до вулиці

План заготівлі
Через технічні причини
Заходи щодо (для) забезпечення
Змагання зі стрільби
Досвід роботи з батьками
Працюють багато років
Відповідно до заявок
Для виготовлення
За працю й шана
Для створення
План продажу м'яса
Мешкаю на вулиці (а йду по вулиці)

Раз по раз
По всіх правилах
Не по прямому призна-
ченню
По наказу директора

По нашим підрахункам
По темі

Чимало поширених конструкцій з прийменником *по* легко можна спростити. без шкоди для змісту, утворивши природніші:

Незадовільно проводились
роботи по підготовці тех-
ніки

Жаркі місяці безжалісно
вдарили по деревцях

Поговорити по душам

По одержанні диплома

По виконанні завдання

Перевантаження прийменником *по* призводить до штампованості мови.

З цим прийменником вживаються структури, ненормативність яких уже мало пояснювати тільки неправильним вибором прийменника: “Передавали це ремесло з поколінням по наслідству”; “Що уже зроблено по заповненню пустот?”

Такі конструкції, відтіснивши природні, поширилися в офіційно-діловій, науковій, навчальній сферах, стали звичними у побутовому мовленні: “надій молока по фермі”; “позитивно характеризувався по роботі”; “по своїх кормових якостях”; “по старій традиції”; “оцінка праці по кінцевому результату”; “визначається не по нормах зверху, а по фактичній необхідності”; “розірвали угоди по поважних причинах”; “оплата по кінцевих результатах”; “по узгодженню з проспілковим комітетом”; “винагорода по підсумках річної роботи”; “працювати по складеному графіку”; “ми йшли по їх проханням”; “не по нашій вині”; “по підсумках результатів”; “по любому поводу” та ін. Отже:

1) Прийменник *по* функціонує в українській та російській мовах, однак у російській мові це один з найуніверсальніших прийменників і конструкції з ним виражають велику кількість найрізноманітніших відношень;

2) В українській мові прийменник *по* вживають з іменниками, займенниками, числівниками; конструкції з ним виражають такі відношення:

а) часові: “по обіді”, “маю відпустку до 15 березня”, “при-

Раз у раз, щоразу
За всіма правилами
Не за призначенням

За наказом (відповідно до
наказу) директора

За нашими підрахунками
На тему

Незадовільно підготовле-
на техніка

Спека безжалісно знищи-
ла деревця

Поговорити відверто, щиро

Одержавши диплом

Виконавши завдання

ду по святах” (іноді можна замінити іменником у родовому підмінку з прийменником після — “після свят”);

б) об’єктні: “погладив по голівці”, “по коліна у воді”;

в) мети: “пішов по воду”, “пішла по гриби (і за грибами)”, “поїхав по рибу”;

г) кількісні відношення: “по 15 осіб у групі”; “працює по 10 годин на добу”;

д) найчастіше вживаємо цей прийменник на позначення просторових відношень: “по садочку ходжу”, “по діброві вітер віє”, “по дорозі жук...” І якщо відчуваєте, що Вас “обволікає” прийменник *по*, згадайте рядки відомих пісень, погортайте довідкову літературу. Мудреці стверджують, що чужу мову можна вивчити за півроку, а свою треба вчити все життя. І ще казали: нерозумний той, хто вважає, що рідну мову знає досконало.

31. “Більша ПОЛОВИНА”. Неправильно!

Половина — це одна з двох рівних частин, на які поділене ціле. Тому нелогічно говорити про *більшу* чи *меншу* *половину*. У реченнях “На зборах є більша половина працівників”, “Я прочитала більшу половину книжки” — мовностилістична помилка. Зміст речень можна передати по-різному. Можливі варіанти: “На зборах є більше ніж (як) половина працівників”; “На зборах є більша частина працівників”; “Я прочитала більше ніж (як) половину книжки”.

32. Про українські слова ПРИЗВИЩЕ і ФАМІЛІЯ

В українській мові є ці два слова, але за існуючими нормами вони мають різне значення: українське *прізвище* вживається у значенні російського “фамилия”, а українське *фамілія* (запозичене з латинської, сьогодні трактується як застаріле) — має значення “родина”, “члени родини”, “рід”. Споріднене з ним слово *фамільний* уживається у сполученні “фамільний (-і) герб, портрет, альбом, цінності”. Отже, треба говорити: “Прошу назвати Ваше прізвище” і запитувати: “Ваше прізвище, ім’я?”

33. Коли можна сказати “Я ПРОСТИЛА”?

Українське слово *простити* вживається у значенні “відпустити комусь гріхи”, “помилювати когось”, рідше “вибачити комусь” і пов’язується з такими словами, як *прощення*,

проща (де маємо закономірне чергування *ст-щ*): “Прости і помилуй нас, Боже!”, “Бог простить”, “прости мені, мій батечку!” Якщо скласти тематичний словник, то в нього ввійдуть слова *гріх, грішити, покаятися, каяття, прощення, проща, битися в груди* (у значенні “каятися”, “просити прощення за гріхи”) та ін.

У російській мові є близькозвучні слова “простыть” і “простить, прощать”, які вживаються у різних значеннях:

Простыть	Застудитися
Простить, прощать	Простити, вибачити, пробачити

Отже, маємо випадковий збіг звуків у словах з різним значенням у двох мовах. Це так звані міжмовні омоніми.

Якщо українець (чи українка) каже: “Я простила, маю високу температуру”, то він (чи вона) втратив здатність відчувати значення слова, стає “глухим” до мови. Потрібно: “Я застудилася (простудилася)”, “маю гарячку (високу температуру)”.

34. Коли РАХУЄМО?

Фактом нашої мовної свідомості стали ненормативні вислови “я прийшов на рахунок квартири”, “рахую, що ви помиляєтесь”, “рахую можливим” та ін. При доброму знанні української та російської мов легко виявити, що не кожне значення російського слова *считать* перекладається на українську мову як *рахувати* і відповідно не кожне значення російського слова *счёт* як *рахунок*. Декілька прикладів:

Считать возможным	Вважати (визнавати) за можливе (можливим)
Считать своим долгом	Вважати своїм обов’язком (за свій обов’язок)
Каждая минута на счету	Не можна гаяти ні хвилини (жодної хвилини), кожна хвилина порахована
На этот счет	Щодо цього
Это не в счет	Це не береться до уваги
Покончить счеты	Покінчити (порвати) з усім
Жить на чужой счёт	Жити на чужі кошти (за чужий кошт, чужим коштом)
В конечном счете	В остаточному підсумку, врешті-решт, зрештою

Можна сказати “вніс гроші на рахунок у банку”, “відкрив рахунок”, “заплатив згідно з рахунком”, а наведені фрази потрібно виправити: “Я прийшов поговорити про квартиру

(стосовно квартири)”, “Вважаю (думаю), що Ви помилися”, “Вважаю за можливе”.

35. Про одне недолadne слово, або: коли вживати префікс СПІВ– ?

Недолadним назвав Борис Антоненко-Давидович слово *співпадати*. У реченні “Моя думка не співпадає з твоєю” це недолadne слово треба замінити “не збігається”, “не сходиться”. Таким же недолadним є всі підстави вважати слово *співставляти*, яке є калькою, невдалою з погляду словотворчої семантики, з російського *сопоставлять*. Треба пам’ятати, що українська мова виробила словотворчу модель, де префікс *спів-* (як відповідник старослов’янському *со-*) є переважно в назвах осіб, які з кимось щось роблять, чи дій, які передбачають “робити щось з кимось”. Наприклад: *собеседник* — співрозмовник, *сотрудник* — співпрацівник, *содоклад* — співдоповідь, *сосстрадать* — співчувати. Російські слова з префіксом *со-*, які мають інші значення, перекладаються й іншими відповідниками: *соблазнитель* — спокусник, *звідник*; *сознание* — свідомість; *соперник* — суперник; *сопоставлять* — зіставляти, порівнювати.

Отже, не “співставляти витрати й прибутки”; не “співставляти факти”, а “порівнювати, зіставляти”, не “співставляємо ці два образи”, а “порівнюємо”.

36. “ТАК ЯК”. А чому не БО, ТОМУ ЩО, ЧЕРЕЗ ТЕ ЩО?

Автономність української та російської мов виявляється й у вживанні таких давніх слів, як сполучники. Маючи багато спільного, сполучники обох мов різняться між собою. Наприклад, український сполучник сурядності *і* може чергуватися з *й*, синонімом (правда, не у всіх випадках взаємозамінним) може бути сполучник *та*. Однаковий, на перший погляд, у російській мові сполучник *и* таких особливостей не має. Певні різниці є і в інших групах сполучників. Українські сполучники, які в складному реченні приєднують підрядну частину зі значенням причини, це — *бо, тому що, через те що, оскільки, у зв’язку з тим що*. Не важко помітити, що сфера функціонування їх неоднакова: останній частіше вживається в офіційно-діловому мовленні. Російська мова виробила свою групу сполучників із значенням причиновості: *ибо, потому что, так как, поскольку, оттого что*. У реченнях “Збори не

відбулися, так як прийшло мало людей”, “Ми не прийшли вчасно, так як ішов дощ” ненормативним є сполучник *так як* (треба: *тому що*, *бо* та ін.). Уживання *так як* можливе хіба що тоді, коли *так* залишається в головній частині, а як починає підрядну, найчастіше порівняльну: “усміхався так, як його мати”, “говорив так, як ніколи досі”. Пам’ятаймо: буквальный переклад нікому честі не робить.

37. “З нього мало ТОЛКУ”. Неправильно!

Виділене у заголовку слово (і спільнокореневе *толковий*) у українській літературній мові ненормативне. Однак у розмовно-побутовому мовленні деяких українців можемо почути “з нього буде толк”, “толком не знаю”, “робить (говорить) без толку”, “збивати з толку”, “він такий безтолковий”. Слова *толк*, *толковий* є нормативними у російській мові і утворюють чимало стійких сполучень, насамперед розмовного характеру, до яких в українській є свої природні відповідники.

Не возьму в толк
Сбивается с толку

Не збагну, не второпаю
Збитися з пантелику, спантеличитися

Из него толк выйдет
Не будет из него толку

З нього будуть люди
Не буде з нього пуття (нічого доброго)

Что из него толку?
Что толку?

Яка з нього користь?
Яка рація? який сенс?

Ще раз нагадуємо: деформації на рівні словосполучень, стійких висловлювань (фразеологізмів) дуже небезпечні для мови, бо розбалансовують її граматичну систему, зокрема синтаксис, яка найбільше відбиває особливості національної мови.

38. Виходжу “У фрезерного заводу” чи “КОЛО (БІЛЯ) фрезерного заводу”?

Одним з проявів закону милозвучності (евфонії), що характерний для української мови, є чергування прийменників (і префіксів) *у* - *в*. У російській мові прийменники *у* та *в* не чергуються; вони зберігають свою цілковиту самостійність. Поєднуючись із родовим відмінком, російський прийменник *у* вживається при позначенні дуже близького місця перебування кого чи чого. Українська мова до таких конструкцій (прийменник *у* + родовий відмінок) має зовсім інші відповідники. Порівняймо:

Быть у власти
Встречаться у входа в
театр
Дом у самого берега

Сидеть у руля
Мыть руки у крана
У телефона

Бути при владі
Зустрічатися коло (біля)
входу (при вході) до театру
Будинок коло (біля) самого
берега (при самому березі)
Сидіти за кермом
Мити руки під краном
Коло (біля) телефону, при
телефоні

Фрази “зустрілися у берега”, “виходжу у фрезерного” не нормативні. Треба: “зустрілися коло (біля, край) берега”, “виходжу коло (біля) фрезерного заводу”.

39. Не плутаймо слів ЯЩИК, СКРИНЬКА, ШУХЛЯДА!

Найбільш “українським” серед слів цієї тематичної групи є слово *скриня*, яке здавна вживалося в Україні на означення виду меблів, а також посудини у млині, куди падає мука. Ще порівняно недавно скриня була майже у кожній українській хаті; у ній зберігали одяг, коштовні речі. Слово ввійшло у прислів'я “Добра (мудра) господиня, коли повна скриня”.

Скринькою сьогодні називають малу скриню. У спеціально обладнану (має насамперед отвір) скриньку вкидають кореспонденцію. З цим словом утворено сполучення: “поштова скринька”, “скринька для скарг і пропозицій”, “скринька для запитань”, “скринька для бюлетенів” та ін.

Шухляда — це назва частини меблів (шафи, стола, буфета і т. ін.), яка висувається. У шухлядах можна зберігати ключі, ножі, ложки, зошити, туди складають білизну, там тримають різні дрібні предмети.

Слово *ящик* відоме в українській мові, але, як засвідчує Словник Грінченка, воно ще в минулому столітті вживалося у значенні: а) частина воза; б) горнятко. Сьогодні вони майже втрачені, натомість розвинулися інші. Слово *ящик* рекомендують уживати у значенні “дерев'яний предмет для зберігання або перевезення інших предметів”. У такому значенні воно засвідчене у творах українських письменників переважно останніх десятиліть.

Дехто не розрізняє значення слів *ящик*, *скринька*, *шухляда* і вживає *ящик* і там, де в літературній мові узвичаїлися інші слова. Неправильно “поштовий ящик”, “ящик письмового стола”. Потрібно “поштова скринька”, “шухляда письмового стола”.

40. Недоречно вживати словосполучення “МІЙ АВТОПОРТРЕТ”, “МОЯ ВЛАСНА ДУМКА”

Це так звані тавтологічні вислови. Запам'ятаймо, чому недоречними є фрази:

Адреса місця прожиття	(адже адреса — це і є місце проживання)
Бачити сновидіння	(бачити і видіти — це синоніми)
Вільна вакансія	(слово <i>вакансія</i> , яке походить з латинської мови, означає “вільне місце”)
Моя автобіографія	(перша частина цих складних слів авто- походить з грецької мови і означає “сам”, має значення “власний”) займенник мій
Мій автопортрет	
Мій власний погляд	— це ж є — “власний”, “особистий”
Моя власна думка	
Моя особиста справа	
Моє особисте враження	тий”
Пам'ятні сувеніри	(сувенір — слово французького походження, що означає “спогад”, “пам'ять”). Отже, <i>сувенір</i> — “подарунок на спомин або річ, пов'язана зі спогадами”. Слово <i>сувенір</i> можна замінити сполученнями “річ на спомин”, “пам'ятний подарунок”
Період часу	(період — означає проміжок, відрізок часу, упродовж якого щось відбувається)
Сьогоднішній день	(у слові <i>сьогоднішній</i> уже є корінь <i>день</i>)

Пам'ятаймо, що в поезії, у народних піснях тавтологія часто виправдана, бо виконує певну естетичну функцію: “Де ж ти зиму зимував?” “Ночував я нічку”, “рано-пораненьку” та ін.

41. “Пробачте мене” чи “пробачте мені”? “Хворий грипом” чи “хворий на грип”?

Ненормативними можуть бути не лише слова, їх форми, а й сполучення слів. У фразах “вибач мене”, “згідно наказу”, “згідно цього документа”, “хворий грипом” усі слова українські, але порушено правила керування (синтаксичний зв'язок, який вимагає, щоб залежне слово було у відповідному відмінку). Наведені сполучення потрібно виправити так.

Вибаач мені

Згідно з наказом,
згідно з розпоряд-
женням, згідно з до-
кументом

Хворий на грип,
хворий на лейкемію,
хворий на дифтерію,
хворий на кір

За такою ж моделлю будуються сполучення з дієсловами *захворіти*, *хворіти*: “захворів на невиліковну недугу”, “захворів на цукровий діабет”, “хворів на дизентерію”.

Пам'ятаймо: у тлумачних, перекладних словниках при багатьох словах у дужках подано питання відповідного відмінка. Отже, легко себе перевірити, чи не порушуємо норми щодо керування.

Після слова *вибаач* (а також *пробач*, *пробачте*) мусить бути слово у давальному відмінку: “вибачай сестрі (братові, друзям)”, “пробачте нам”

В українській мові слово *згідно* поєднується за моделлю: *згідно* + прийменник + орудний відмінок, у російській — за формулою: *согласно* + форма родового відмінка

Слово *хворий* керує іншим словом, що є назвою хвороби, за допомогою прийменника *на* + знахідний відмінок

42. Як правильно питати про час і як відповідати на такі запитання?

У центральних областях України питання про час задають переважно російською мовою: “Сколько часов?” або ж калькують: “Скільки зараз годин?”. Можливо, що в російській мові це давнє запозичення з німецької мови. У слов'янських мовах запитують не “скільки” годин, а “котра” година. Про кількість можемо говорити тільки тоді, коли питаємо про години, витрачені на працю, відпочинок тощо: “Скільки годин щоденно працюєте?” У питанні “Скільки зараз годин?” йдеться не про кількість, а про порядок цифрових знаків на годиннику, на віддаленні їх від нульової позначки. Тому українською потрібно запитувати: “Котра година?”, “О котрій годині починаються заняття?”, а не “В скільки годин?” Відповідаємо: “Зараз третя година”, “Заняття починаються о пів до дев'ятої” (пів на дев'яту). Можна ще сказати “о восьмій тридцять”. Для точного визначення часу вказуємо ще кількість хвилин. Годину називаємо порядковим числівником від 1 до 24: “Поїзд приходить точно о двадцять першій годині п'ятнадцять хвилин”.

Наведемо кілька прикладів з творів Івана Франка, чие

знання живої української мови, її історії, діалектів були справді подиву гідними: “Вставши о восьмій, він поснідав”; “вибіг о дванадцятій”, “завтра об одинадцятій перед полуднем”, “пішов о дванадцятій замість о першій” та ін. У творах Володимира Самійленка, якого Франко особливо цінував за мовну довершеність, порівнював його мову з природним джерелом, називав її “наскрізь інтелігентною”, знаходимо у часових конструкціях тільки порядкові числівники: “рівно о дев’ятій”, “о пів до другої”, “засидівся до одинадцятої години”, “була друга година ночі”, “скоро вдарить дванадцята”, “не пройшло й чверті години” та ін.

У побуті допускають ще такі визначення часу, як “без десяти хвилин четверта”, “п’ять хвилин на другу”. Зате не рекомендуємо вживати поширені в західних областях звороти “тепер три на четверту”. У Східній Україні це розуміють як “третя година три хвилини” або “три хвилини по третій”, але в Галичині це має значення “третя година сорок п’ять хвилин”, бо під словом *три* розуміють не хвилини, а чверті години.

Цілком незрозумілою буде скорочена відповідь: “Вже десять по пів” на запитання: “Котра година?” Яких це аж “десять по пів”? Відповідь не повна: йдеться не про “попів”, а про “десять хвилин по пів до восьмої”.

Рідкісний в українській мові прийменник *о*, вживаний для вираження часу (“о дванадцятій годині”) перед числівником одинадцята, має форму *об* (для уникнення збігу двох *о*): “об одинадцятій”. Не можна замінювати прийменника *о* прийменником у (*о*): “в третій годині” чи вживати сполучення “в три часа”.

Іноді чуємо: “Яка година?” Цей вислів нормативний тоді, коли слово *година* вживаємо у значенні “певний період часу”, “певний момент”. Сосюра, наприклад, пише: “Любіть Україну... в годину щасливу і в радості мить, любіть у годину негоди!” Отже, на запитання “яка година?” треба відповідати “година світла, сонячна, весела, ясна, сумна”. Як видно з прикладів, підкреслюється тільки якість, а не порядок у лічбі.

Неграмотним є запитання: “Скільки на ваших?”, коли просимо когось глянути на свій годинник (російський іменник *часы* має форму тільки множини. Потрібно: “Скажіть, будь ласка, котра година?”

43. Які помилки допускаємо, коли говоримо про приблизну кількість?

Для позначення приблизної кількості в українській мові вживаємо:

1) Сполучення прислівників *близько, коло, приблизно*, до з числівниками, які ставимо у відповідному відмінку: “приблизно двісті чоловік”, “близько (коло) ста сорока”, “меблі коштують до п’яти тисяч”.

Увага! Прийменник *біля* вживається тільки в конструкціях з просторовим значенням: “біля хати”, “біля лісу”;

2) Різноманітні конструкції зі словами “(не) більше ніж (як)”, “менше ніж” та ін.: “на засіданні більше ніж (як) сто чоловік”;

3) Сполучення, у яких числівник стоїть після іменника (який завжди має форму родового відмінка множини): кілометрів десять, кілограмів сто.

Увага!

а) Сполучення “порядка трьох кілометрів”, “порядка семи тисяч”, які дехто вживає на позначення приблизної кількості, не є нормативними. Не забуваймо, що слово *порядок*, яке функціонує в українській та російській мовах, має свої особливості в кожній з них;

б) Сполучення “без малого сотня”, “почті сотня” теж не є нормативними в українській мові.

44. “Заспіваймо пісню веселеньку...!”

А може, “Давайте заспіваємо пісню!”?

У російській мові утворюються форми наказового способу другої особи однини і другої особи множини:

пой, пойте,
работай, работайте...

Як правило, відсутня проста форма наказового способу для першої особи множини. Вона утворюється хіба що від окремих дієслів і має розмовний відтінок (споемте, поїдемо).

Українська мова має форми другої особи однини, а також першої і другої особи множини:

співай, співаймо, співайте
працюй, працюймо, працюйте

Щоб виразити наказ чи заклик до дії групі осіб, які перебувають разом із суб’єктом (ми), російська мова вживає сполучення частки *давай* (або *давайте*) з формою першої особи множини дійсного способу доконаного виду майбутнього часу: “давайте поработаем!” “давайте споем!”

Ці словосполучення часто проникають в українське мовлення: “давайте заспіваємо”, “давайте поміркуємо”, “давайте проголосуємо”, “давайте попрацюємо”.

По-українськи просто: *заспіваймо, поміркуймо, проголосуймо, попрацюймо*.

Заклик “Поприветствуєм нашого юбіляра с восьмидесятилетієм”! повинен звучати українською “Привітаймо нашого ювіляра”, а не “привітаємо”, бо йдеться не про дію, що має відбутись у майбутньому часі, а про заклик чи наказ до дії.

Форма “давайте” в українській мові вживається у своєму прямому значенні, коли поєднується з іменниками, що означають певні предмети: “щоденно давайте дітям свіжі соки”. До речі, у творах Шевченка не зафіксовано ні одного сполучення слова *давайте* з дієсловом майбутнього часу доконаного виду.

Забуваємо, що українська мова для вираження заохоти, спонуки до дії здавна користувалася також спонукальними частками *нум* або *нумо*, що поєднувала форми наказового способу будь-якої особи числа або інфінітива:

Гей нум, братця, до зброї, на герць погуляти,
Слави здобувати! (*Народна пісня*)

Гей нумо, нумо враз
Шабельки погострім,
Кульбаки підтягнім,
Труби трублять тривогу,
Час нам, час нам у дорогу!

(*Левко Лепкий*)

Хіба не краще це звучить, ніж “давайте погостримо шабельки, давайте підтягнемо кульбаки”?

45. Зважаймо на закони українського словотвору

Часто в усному мовленні маємо відхилення від норм українського словотворення. Яка причина помилок? Треба усвідомити, що багато слів в українській мові та в інших слов'янських мають спільний корінь, але різняться суфіксами, префіксами; при творенні слів у кожній з мов діють свої закони у чергуванні звуків, часто буває інший наголос.

Порівняйте українські і російські слова і запам'ятайте відмінності у їх структурі, додайте до цього списку інші слова.

Англіїці	Англичане
банкрут	банкрот
велетень	великан
виделка	вилка
взимку	зимой
влітку	летом
вночі	ночью
водій	водитель
воронезький	воронежский

46. Зменшені і пестливі чоловічі імена в українській мові

При всій великій різноманітності такі утворення мають одну спільну ознаку: закінчуються нульовою флексією після твердого чи м'якого приголосного (Іван, Семен, Гринь, Сень) або одержують флексію *-о* (Левко, Михайло, Сенько, Грицько, Андрійко, Федько...). Нульове закінчення або закінчення *-о* мають пестливі чоловічі імена, утворені з допомогою різних суфіксів: Петрик, Андрійчик, Лесик, Грицуньо, Петруньо, Івасечко, Славцьо, Богданцьо, Микольцьо...

Від таких зменшених і пестливих чоловічих імен утворено чимало українських прізвищ: Васильченко, Андрійченко, Левченко, Іванченко, Сергійченко (від Василько, Андрійко, Левко, Іванко, Сергійко з додаванням суфікса *-енко* і закономірним чергуванням приголосних *к-ч*), Андрусів, Петриків (від Андрусь, Петрик з допомогою суфікса приналежності *-ів*) та ін. До речі, такі прізвища навіть називають своєрідною візитною картою українця.

Закінчення *-а* мають поодинокі українські чоловічі імена: Микита, Микола, Сава, Хома, Ілля.

Інакше утворюються зменшені та пестливі чоловічі імена в російській мові. Всі вони дістають флексію *-а* та відмінюються за парадигмою іменників 1-ї відміни: Андрюша, Володя, Гриша, Миша, Саша, Юра... Можуть бути зі зменшеними суфіксами (Николенька, Гришутка, Петенька), але при обов'язковій флексії *-а*.

Ці форми зменшених і пестливих імен дуже поширились серед українського населення міст Східної України. Тут майже зникли давні українські імена Івась, Петрусь, Грицько, Олесь, Лесько, Богданчик.

Безперечно, не все вдається повернути (і декретом цього не зробимо!). Нашою реальністю є те, що кожний десятий українець українську мову не вважає вже рідною (дані перепису 1989 р.). У мовну свідомість прийшли й інші ймена. Але відроджується історична пам'ять, до багатьох приходить усвідомлення причетності до народу, який і в способі творення пестливих імен має свої особливості. То, може, усуваючи деформації в лексиці, фонетиці, морфології, синтаксисі, подумаємо, щоб і через дитячі ймення виразити причетність до свого корінного етносу. І нехай тут скажуть своє слово наші молоді сім'ї.

47. Чому правильно "РІЗКИЙ БІЛЬ", а не "РІЗКА БІЛЬ" ?

Для всіх іменників української мови, крім множинних, властивий рід. Визначення роду у багатьох випадках пов'язане з труднощами.

Мусимо пам'ятати: 1) В українській мові є чимало структурно подібних слів, які мають інший рід та інший тип відмінювання: *меч* — *ніч*, *гнів* — *кров*, *Корсунь* — *Умань*, *біль* — *сіль*, *гілля* — *рілля*, *земля* — *теля* — *Золя*, *мати* — *Карпати*, *каша* — *лоша*. Отже, *Корсунь* зелений іменник відмінюється як хлопець, *кінь* , *Умань* зелена іменник відмінюється як тінь, радість , *Чернівці* зелені (бо це так званий множинний іменник), *Сочі* зелене (іменник *Сочі* не відмінюється, його рід визначається за загальним словом *місто*).

2) Категорія роду для більшості іменників невмотивована; часто іменники на позначення того самого поняття можуть мати інший рід: *дорога*, *шлях*, *шосе*; *хата*, *дім*.

3) Ті самі поняття у різних мовах можуть мати для свого позначення слова, що належать до різних родів: білоруське *цень* — чоловічого роду, а український відповідник *тінь* — жіночого. Українські слова *біль*, *Сибір*, *дріб*, *стен*, *накип*, *насип* — чоловічого роду другої відміни, а російські відповідники *боль*, *Сибирь*, *дробь*, *стень*, *накипь*, *насыпь* — жіночого роду третьої відміни. Український іменник *путь* — жіночого роду, а російський — чоловічого. Тому й відмінкові закінчення однакових у двох мовах іменників можуть бути зовсім іншими. Українською мовою правильно "болем сповнилося серце матері", "є у продажу", "гарний посуд" (не "біллю сповнилося серце", "є у продажі", "гарна посуда"), російською — "болью", "есть в продаже", "хорошая посуда".

4) При визначенні роду треба брати до уваги закінчення не тільки називного відмінка, а й інших, особливо родового та орудного. Наприклад, у пісні співається: "За Сибіром сонце сходить" (таке саме закінчення, як у словах *лісом*, *столом*, отже, *Сибір* — чоловічого роду); або говоримо "десятковим дробом" (таке закінчення, як у іменників *столом*, *лісом*). Отже, мало підставляти слова *цей*, *ця*, *це* чи *він*, *вона*, *воно*, як це пишуть у багатьох шкільних підручниках, а у сумнівних випадках треба-таки заглянути у словники.

48. Дещо про категорію множини і поняття збірності

Категорія числа — одна з основних категорій іменника.

Більшість іменників утворює форми однини (назва окремого одного предмета) і форми множини (назва двох або більше предметів). Від іменника *корінь* — множина *корені* ("два корені лиха"), *прилад* — множина *прилади* ("користаємо з окремих приладів"), від *кіл* — *коли* ("з колами в руках"), *прут* — *прути* ("два пруті поля" — місцева назва міри поверхні), *ремінь* — *ремені* ("дістав зо два ремені"), *камінь* — *камені* ("вимощена каменями дорога") ...

Зовсім окремим видом іменників є слова, що означають невизначену кількість однорідних предметів, які існують у певній сукупності. Їх лексичне значення таке ж, як і названих предметів, але граматично вони становлять зовсім окремий клас іменників: одиничні іменники — чоловічого роду другої відміни твердої або м'якої групи (*прилад, колос, ремінь, камінь*), а збірні — це іменники середнього роду другої відміни м'якої групи з флексією -я: *приладдя, волосся, колосся, вугілля, каміння, пруття, коріння* ... Вони означають не один предмет, а багато таких самих предметів і тому за значенням наближаються до форм множини. Це дає підставу до виникнення помилкових сполучень таких іменників з прикметниками у формі множини: "канцелярські приладдя", "міцні коріння", "запашні зілля". Це груба помилка, що полягає на змішуванні множини з поняттям збірності. Найчастіше бачимо такі помилкові сполучення у написах на крамницях: "Шкільні і канцелярські приладдя". Правильні сполучення "міцне коріння", "буйне волосся", "запашне зілля", "золоте колосся", "тверде каміння", "гнучке пруття", "шкільне приладдя"...

49. "Гарна МЕБЕЛЬ" чи "гарні МЕБЛІ"?

Що ми повинні знати про форми числа українських іменників, щоб не порушувати мовної норми:

1. Переважна більшість іменників має форми однини і множини (*стіл — столи, зошит — зошити, ліс — ліси*).

2. Частина іменників має форму тільки однини (*Київ, географія, мілітаризм, хліборобство, будування, баранина, аспірин, клей*). Сюди належать і збірні іменники (*молодь, малеча, волосся, гілля*).

3. Значна кількість іменників виступає тільки у формі множини (*Карпати, Чернівці, мемуари, вибори, ресурси, джунгли, висівки, вершки*).

4. Запам'ятаймо, що в українській та російській мовах є іменники-відповідники, що відрізняються формами числа:

Двері (мн.), широкі двері

Меблі (мн.) — м'які
меблі

Похорон (одн.)

Був на похороні брата

Волосся (одн.) — довге
волосся

Чорнило (одн.) — черво-
не чорнило

Годинник (одн. і мн.), гар-
ний годинник, гарні го-
динники

Дверь (одн.), широкая
дверь

Мебель (одн.) — мягкая
мебель

Похороны (мн.)

Был на похоронах брата

Волосы (мн.) — длинные
волосы

Чернила (мн.) — крас-
ные чернила

Часы (мн.), хорошие ча-
сы

Отже, українською мовою правильно “гарні м'які меблі” (а не “гарна м'яка мебель”), “густе волосся” (а не “густі волоси”).

50. Про деякі форми іменників, що є назвами істот

У назвах людей і тварин додаток має таку форму знахідного відмінка множини, що дорівнює родовому: “зустрів дівчат”, “побачив жінок”, “продав волів”, “пасе овець”.

Від назв домашніх тварин прямий додаток може мати й форму, що дорівнює називному відмінкові множини: “Мені тринадцятий минало, я пас ягнята за селом” (Т.Шевченко). “Пропив воли, пропив вози, пропив ярма ще й занози” (Чумацька пісня)

51. Українські прізвища на -О

Українські прізвища на -о в російській мові тепер переважно не відмінюються. В українській мові їх треба обов'язково відмінювати: Шевченко, твори Шевченка, пам'ятник Шевченкові, з Шевченком у серці; утворюються й форми множини: Шевченки, Шевченків, Шевченкам, Шевченків, Шевченками, Шевченках.

Грубі помилки: “вулиця Івана Франко”, “вручили листа Івану Коваленко”, “доповідь виголошена Володимиром Івановичем Полохало”. У всіх цих випадках чоловіче прізвище на -о треба ставити у формі відповідного відмінка, відмінювати за зразком іменників на -о (Дніпро, батько, дядько). Отже, “вулиця Івана Франка”, “вручили листи Іванові Коваленкові”.

52. Назви осіб чоловічого роду в називному множини

Навіть серед людей з вищою освітою можемо чути: “учителя пішли”, “директора (інженера) засідають”, “зібралися офіцера”, “мої друзя прийшли”. Наголос, як правило, ставлять на закінченні. Це не українські форми. У називному множини іменники чоловічого роду другої відміни, що є назвами осіб, мають закінчення *-и* (для твердої групи): *директори, офіцери* та *-і* (для м'якої і мішаної групи): *учителі, друзі*.

Не вживайте за російською мовою форм *директора, інженера, учителя, офіцера, друзя* ...

53. Не плутаймо закінчень *-у (-ю)* та *-а (-я)* у родовому відмінку однини іменників чоловічого роду другої відміни

Запам'ятаймо: закінчення *-а (-я)* у родовому відмінку однини мають переважно іменники, коли вони позначають конкретні одиничні предмети, а також є назвами осіб, тварин: “сторінка зошита”, “книжка брата”, “відповідь учня”, “нема коня”. Назви явищ природи, установ, ігор, речовин, слова на позначення збірності, назви почуттів, вчень та інших абстрактних понять мають закінчення *-у (-ю)*: “нема морозу”, “подуви вітру”, “коло цуму”, “студент університету”, “змагання з футболу”, “трохи цукру”, “кілограм меду”, “спалахи гніву”, “без болю”, “прихильник ідеалізму”. Тому неправильно: “коло гастронома”, “працівник факультета” ...

Російські відповідники у такій формі мають закінчення *-а (-я)*. Отже, в українських іменниках чоловічого роду другої відміни у родовому однини кількісно переважають форми з *-у (-ю)*.

Увага! Окремі українські слова залежно від значення можуть мати різне закінчення: “не одержав листа” і “насипало жовтого листу”; “коло каменя росте береза” і “нема каменю на будову”; “книжка Івана Мороза” і “нема морозу”; “підійшов до телефонного апарата” і “органи державного апарату”.

54. Перевагу закінченням *-ові, -еві!*

Українська мова знає два закінчення давального відмінка однини іменників чоловічого роду другої відміни — *-ові, -еві (-єві)* і *-у (-ю)*: батькові, Тарасові і брату, фотографу.

Закінчення *-ові, -еві* переважає в південно-західній частині України, *-у (-ю)* — у північно-східній.

В останні десятиліття активізувалося закінчення *-у (-ю)*, властиве російській мові. З'явилися цілі блоки з цим закінченням: “Висловлено недовіру директору Івану Петренку та його заступнику Віктору Коваленку”.

Отже, викиньмо *-ові, -еві* з української мови, і це буде ще один крок до зближення української мови з російською, хоч ще в 60-х роках мовознавці застерігали: з точки зору граматичної культури конструкції з формами на *-у (-ю)* не можна вважати правильними (А. Т. Жовтобрюх).

Українська літературна мова перевагу надає формам на *-ові, -еві*. Прочитаймо уважно поезії Шевченка і переконаємося, що тільки поодинокі іменники поет уживав із закінченням *-у*: фотографу. Ще кілька фактів. Микола Вороний, якого вважали добрим знавцем української мови і до якого не раз зверталися за фаховою допомогою, назвав один з віршів — вірш “Іванові Франкові”, не вбачаючи у цьому (два слова поряд із закінченням *-ові*) відходу від самого духу мови чи якусь мовностилістичну невправність. Леся Українка, присвячуючи вірш Драгоманову, пише “Дядькові Михайлові”. На відзначення 80-річчя від дня народження і 20-річчя від дня смерті на приміщенні колишньої української приватної гімназії в Дрогобичі зробили напис, у якому всі іменники в давальному відмінку із закінченням *-ові*: “Великому синові України Іванові Франкові — дрогобицька земля”. Публіцист і редактор газети “Українська думка” (Великобританія) у невеликій присвяті до роману “Нас розсудить Бог” усі іменники чоловічого роду вживав тільки із закінченням *-ові, -еві*: “Присвячую гетьманові — мученикові Павлові Полуботкові, безстрашному борцеві за права й вольності українського народу”.

Закінчення *-у* мають іменники на *-ів (-їв), -ов, -ев, -ин, -ін (-їн)*: Львів — Львову, Київ — Києву, рів — рову, острів — острову. Прізвища з суфіксами *-ин, -ін, -їн* можуть мати закінчення *-у*, а також *-ові*: Кравчишин — Кравчишину, Кравчишинові; Зорін — Зоріну, Зорінові...

55. “Не звернув увагу” чи “Не звернув уваги”?

Іноді виникає сумнів: чи коло перехідного дієслова ставити іменник у знахідному відмінку, чи в родовому. Перехідне дієслово, як правило, керує знахідним відмінком без прийменника (відповідас на питання “кого” або “що”): “брат зламав ногу”, “учень написав твір”, “вишила сорочку”, “розв’язав

задачу”, “прочитав лекцію”, “сказав правду”. Коли присудок виражає заперечення, прямий додаток найчастіше стоїть у родовому відмінку: “Він не зламав ноги”, “не написав твору” “не віддав позиченої книжки” “не сказав усії правди”...

Згадаймо рядки з відомої пісні: “Ой не хочу хатки, ani сіножатки, ні ставка, ні млинка, ні вишневого садка”.

Родовий відмінок означає також, що дія переходить лише на частину предмета: “з’їсти хліба”, “випив води”, тобто не “весь хліб”, не “всю воду”. Говоримо: “позич мені книжки”; і хоч маємо на увазі цілу книжку, однак формою родового відмінка виражаємо обмеження часу — беремо книжку не назавжди, а на деякий час.

Тому потрібно говорити: “звернув на це увагу” і “не звернув на це уваги”, “порушує Закон про мови” і “не порушує Закону про мови”.

56. По кімнатах, по селах...

У місцевому відмінку множини українські іменники мають закінчення *-ах, -ях* (а не *-ам, -ям*): “в лісах”, “по полях”, “на озерах”, “на вівцях”, “на ріках”. Вислови “рачує по пальцях”, “читає по складах”, “ходив по кімнатах”, “по наших підрахунках” — ненормативні. Закінчення *-ам* буває тільки в давальному відмінку множини: “Дам лиха закаблукам...” (*Народна пісня*).

Потрібно зважати ще й на закони словосполучення. Якщо конструкції “читати по складах”, “ходити по кімнатах”, “їздити по селах” побудовані відповідно до норм української граматики (прийменник *по* виражає просторові відношення), то в інших випадках треба шукати варіанти: “рачує на пальцях” (“рахувати по пальцях” має інший семантичний відтінок), “за нашими підрахунками”.

57. Коли ОЧКА, а коли ОЧКИ?

Українські іменники середнього роду на *-о* — *відро, вухо, озеро, яблуко, очко* (зменшене від *око*) — мають у називному і знахідному множини закінчення *-а*: *відра, вуха, озера, очки* (у пісні: “чорні очка, чорні очка, як терен”), *яблука* (у російській мові: “купите яблоки!”).

Від іменника *око* замість множини, вживається стара форма двоїни — *очі*. Від слова *очко* (спортивний термін) уживають за російською мовою тільки форму множини *очки*. Замість російського *очки* (назва оптичного приладу) вживаємо латинське за походженням слово *окуляри*.

58. Теля, ягня...

Російська мова має три відміни іменників, що відповідають українським 1-3 відмінам. Але в українській мові є ще четверта відміна. Це два типи іменників середнього роду; а саме:

а) іменники, що при відмінюванні одержують суфікс *-ен-* (*ім'я, плем'я*);

б) іменники, що при відмінюванні дістають суфікс *-ат-* (*-ят-*).

Іменників першого типу дуже мало, вони зникають; іноді уподібнюються до іменників середнього роду другої відміни. Так, іменник *ім'я* нерідко замінюється іменником *імено, знам'я* — *знамено*.

Іменники, що при відмінюванні одержують суфікс *-ат-* (*-ят-*), становлять в українській мові численну групу. За лексичним значенням — це назви молодих тварин і птахів (*теля, лоша, курча, горобеня, поросля, щеня, кошеня, каченя, курча, вороня...*). Сюди належать і назви малих предметів (*санчата*) чи пестливі назви частин тіла (*оченята, ноженята, рученята*). Уживаються тільки у формі множини. Одержавши суфікс *-к (о)*, іменники на означення молодих і малих тварин переходять до другої відміни: *телятко, кошенятко, поросятко...*

Зразок відмінювання:

		Однина			Множина	
Н	ім'я	лоша	теля	імена	лошата	телята
Р.	імені	лошати	теляти	імен	лошат	телят
Д.	імені	лошагі	теляті	іменам	лошатам	телятам
З.	ім'я	лоша	теля	імена	лошата, лошат	телята, телят
О.	ім'ям, іменем	лошам	телям	іменами	лошатами	телятами
М.	імені	лошати	теляті	іменах	лошатах	телятах

У назвах тварин знахідний відмінок множини може бути рівний називному або родовому: “пасу телят” або “пасу телята”.

У російській мові такої відміни іменників немає. Лексично адекватні іменники утворюються за допомогою суфікса *-енок*: *цыплёнок, телёнок, ведмежонок* і належать до другої відміни. Запозичати ці утворення до української мови немає потреби.

59. Ще раз про форми кличного відмінка

Кличний відмінок (вокатив) існує в усіх слов'янських мовах. У російській він затратився (винятки — *Господи, Боже*) й замінюється формою називного відмінка. У багатьох грама-

тиках української мови, навіть найдавніших, його фіксують у системі відмінків, але у граматиках, виданих у радянський час, кличний відмінок усунули; визнавали, що існує лише певна форма. Таким чином, система відмінків української та російської мов ставала однаковою. І цілком справедливо дорікав М.Рильський: “Сахаються у нас також і кличного відмінка, що становить одну з особливостей української мови”.

В українській мові кличний відмінок утворюють усі іменники першої, другої та третьої відмін в однині. У множині кличний відмінок дорівнює називному відмінкові. Рідше утворюється кличний відмінок від іменників третьої відміни, бо це переважно назви предметів, до яких ніхто не звертається, хоч і тут існує ця форма із закінченням *-е*: *юносте, смерте, ноче*.

Форми кличного відмінка дуже давні: вони засвідчені в народній творчості, у творах нашого письменства. Таку форму мають імена: *Петре, Іване, Васильку, Галю, Зоню, Марусю, Оксано*; назви людей: *батьку, брате, доню, сину, сусідко, пане, козаче, панове-козацтво*; назви тварин: *вовчику, коню, лисичко, зозуленько, півнику, котику-мурчику*; назви явищ природи, предметів, які персоніфікуються, тобто до них можна “звертатися”: *темний гаю, тихенький Дунаю, земле рідна, краю дорогий, зоре вечірняя, Дніпре широкий*. Обов’язковою є форма кличного відмінка при звертанні на ім’я та по батькові: *Іване Михайловичу, Оксано Данилівно*, хоч, зауважимо, що чимало українців не визнає звертання на ім’я та по батькові. Наприклад, неприродним для української мови вважала його Леся Українка. Українська мова впродовж багатовікового життя витворила великий арсенал мовних засобів для звертань, здатних задовольняти найвибагливіші естетичні смаки. Вивчім ці комунікативні формули та активізуймо їх!

При іменнику у формі кличного відмінка можуть бути прикметники, займенники, вигуки, непоширені і поширені прикладки. Згадаймо рядки Шевченкових творів:

Прилітай же, мій соколе,
Мій голубе сизий!

О думи мої! О славо злая!
За тебе марно я в чужому краю
Караюсь, мучуся...

А ти, моя Україно, безталанна вдово,
Я до тебе літатиму з хмари на розмову.

Чи спиш, чи чуш, брате Луже?
Хортице-сестро...

Лети ж, моя думо, моя люба муко!

Петрусю! Друже мій єдиний!
Моє ти серце!

Форма кличного відмінка, яку використовують, звертаючись до когось, посилює стилістичні функції звертань, надає їм української національної специфіки і колоритності.

У побутовому мовленні багатьох українців кличний відмінок зникає. Часто чуємо: “Мама, скажи”, “Василь, підійди”, “Славик, подай”, “Люда, напиши” та ін. Форма кличного відмінка — дуже органічна для граматичної системи української мови, тому звертаймося грамотно: *дорогий друже, сестро, пане директоре, пане полковнику, шановний ювіляре, Наталю, Іване Івановичу, Оксано Тарасівно, добродію, добродійко...*

60. Вираження неоднакової міри якості у різних предметах

Та сама якість може в різних предметах виступати не однаковою мірою. Тому слова, що виражають якість предмета, вказують на звичайну (нормальну) міру ознаки, на більшу, ніж у другого такого самого предмета, або більшу, ніж у всіх інших таких предметів. Це ступені якісних прикметників: звичайний (позитивний), вищий, або компаративний, і найвищий, або суперлятивний, що в різних мовах можуть виражатися різними способами.

В утворенні і вживанні форм вищого та найвищого ступенів і в усному мовленні, і в писемному вжитку часто трапляються помилки. Отож треба запам'ятати:

1) В українській мові вищий ступінь прикметника утворюється від прикметника звичайного ступеня за допомогою суфіксів *-ш* або *-іш-*, при цьому суфікси *-к*, *-ок*, *-ок*, *-ек* випадають:

молодий — молодший

зелений — зеленіший

тонкий — тонший

розумний — розумніший

2) При утворюванні вищого ступеня з допомогою суфікса *-ш-* можуть відбуватися чергування звуків:

с + ш — щ

г, з, ж + ш — жч

високий — вищий

дорогий — дорожчий

(але: легкий — легший)

низький — нижчий

тяжкий — тяжчий

3) значення вищого ступеня має також сполучення звичайного прикметника з прислівником *більш* або *менш*: “більш легкий”, “більш доступний”, “менш зрозумілий”. Однак для української мови природнішими є форми зі суфіксами *-ш-*, *-іш-* (*легший, доступніший*), яким треба надавати перевагу.

Прислівники *більш, менш* сполучуються переважно з відносними прикметниками, дієприкметниками: “Цей район *більш населений, більш промисловий*”.

4) Часто допускають помилку, сполучуючи слова *більш* або *менш* з формою вищого ступеня, замість з формою звичайного прикметника. Отже: “*більш лагідний*”, “*більш тривкий*” (а не: “*більш лагідніший*”, “*більш тривкіший*”).

5) Найвищий ступінь порівняння утворюється від форми вищого ступеня з допомогою префікса *най-*: *найсердечніший, наймиліший*. Для ще більшого підсилення можна до форми найвищого ступеня додати як префікси слова *як* або *що*: *як-найприємніший, щонайкращий*.

6) Не слід за російською мовою вживати для вираження найвищого ступеня слова *самий*: “самий близький”, “самий небезпечний”... По-українському: *найближчий, найнебезпечніший*... Природні фрази: “найбільша (не сама більша) заслуга”, “найцінніші (не самі цінні) висновки”, “це найважливіша (не сама важлива) тема”.

7) У російській мові ступені порівняння прикметників утворюються і вживаються не зовсім так, як в українській. Українська форма вищого ступеня може в російській мові виражати найвищий ступінь: “лучшие люди” по-українському не кращі, а “найкращі люди”; “высшая мера наказания” — це по-українському не вища, а “найвища міра покарання”; “высшее качество” — це не вища, а “найвища якість”; словосполучення “высшая аттестационная комиссия” треба перекласти “найвища атестаційна комісія” (можна було б утворити сполучення “державна атестаційна комісія”) та ін.

8) У російській мові форма ступеня порівняння, утворена з допомогою суфікса *-ейший*, має теж значення суперлятиву (найвищого ступеня): *милейший человек, опаснейшее предпрятие*.

9) Вищий ступінь порівняння прикметників часто виражається в російській мові не прикметником, а прислівником: “Брат *моложе* мене”. По-українському: “Брат *молодший* від мене (за мене, ніж я)”. Неправильно: “Брат *молодший* мене, брат *молодше* мене”.

10) Крім ступенів порівняння українська мова має інші засоби для вияву міри ознаки. Це — суфікси, префікси, відповідні прислівники: *білявий, чорнявий, кислуватий* (суфікси мають значення неповного вияву ознаки, тому ненормативним є вислів “сир трохи кислуватий”), *прегарний, дуже гарний, надзвичайно талановитий* та ін.

61. Дуже типові для української мови конструкції

(заміна неузгодженого означення
присвійним прикметником)

Трапляються звороти, де родовий відмінок означає належність якоїсь речі комусь або чомусь: хата батька, хустка мами, гнізда птахів. Проте в аналогічних випадках українська практика й живе народне мовлення частіше вживають конструкції з присвійним прикметником: "Отцева й материна молитва зо дна моря верне" (*Номис*), "Материна хустка впала додолу" (*З.Тулуб*), "А серце Франкового духу — то невгасна жменя ковальського вогню з батькової кузні" (*Д.Павличко*), "У бою Андрієві так любо відчувати другове плече" (*В.Сосюра*).

Природніше звучить "Тарасова гора", "Лисенкова інтерпретація Шевченкових поем", ніж "гора Тараса", "інтерпретація Лисенка поем Шевченка". Конструкції з узгодженим означенням, вираженим присвійним прикметником, майже не вживаються в російській мові.

Однак у діловому листуванні, що потребує точного означення, іменник-прізвище ставлять у родовому відмінку: справа Маланчука. Родовий відмінок належності зберігаємо й тоді, коли є кілька однорідних членів: "Твори Шевченка, Франка, Лесі Українки та Коцюбинського", а також тоді, коли до прізвища додається ім'я чи якийсь епітет: "Твори великого сина України Івана Франка".

62. Чи правильно користуємося числівниками української мови?

Не завжди. 1. Слова *одинадцять, чотирнадцять* в українській мові мають наголос на другому складі від кінця — на колишньому прийменнику *на*: *одинадцять, чотирнадцять* (у російських числівниках *одиннадцать, четырнадцать*), як й інші числівники другого десятка.

2. Іноді неправильно вимовляємо і наголошуємо числівники *сімдесять, восьмдесять*, замість *сімдесят, вісімдесят*. Можна говорити про те, що числівники 50, 60, 70, 80 в українській мові зберігають системність у наголошуванні (на останньому складі).

3. Складні числівники 50, 60, 70, 80 в українській мові відмінюються тільки в другій основі: *п'ятдесяти, п'ятдесятьох, п'ятдесятьом, п'ятдесятьма...* Російські форми цих числівників — *пятидесяти, шестидесяти, семидесяти* —

часто проникають у мовлення українців. Такими ж, зміненими тільки у другій основі, вони залишаються, коли стають частиною складних слів: *п'ятдесятиградусний, шістдесятиріччя, сімдесятикілометровий, вісімдесятирічний* (а не *п'ятидесятиградусний, шестидесятиріччя, семидесятикілометровий, восьмидесятирічний*). Порядковий числівник також утворюється доданням прикметникового закінчення до другої основи без зміни першої: *п'ятдесятий, шістдесятий*...

4. Помилки трапляються у відмінюванні ще таких числівників: *двох, двом, двома* (а не *двух, двум, двумя*); *шістьма* (*шістьома*), *п'ятьма* (*п'ятьома*), *тридцятьма* (*тридцятьома*), *сімома* (*сьома*), *вісьмома* (а не: *шестью, п'ятью, восемью, п'ядесятью*).

5. Слово *другий* в українській мові є порядковим числівником і має значення російського *второй*. Російське слово *другой* українською мовою не *другий*, а *інший*.

6. Помилки допускаємо, коли вживаємо числівники *два, три, чотири* як першу частину складних слів. Треба вимовляти і писати *двохтомний, трикімнатний, чотириповерховий* (а не *двохтомний, трьохкімнатний, чотирьохповерховий*). Букву *х* не пишемо, — далі йде приголосний. Але: *трьохтисячний, двохмільйонний*, бо обидві частини числівників.

63. Числівник “ДЕВ'ЯНОСТО”

В останніх десятиліттях він здобув загальне поширення в українській мові, витіснивши, навіть у західній діаспорі, вживане раніше загальнослов'янське слово *дев'яносто*. *Дев'яносто* вживане тільки у російській мові, а в українську ввійшло справді досить давно, але на правобережній Україні сприймалося як русизм. Своїм походженням воно незрозуміле й росіянам. Російські вчені намагаються якось його пояснити, але ці пояснення штучні і не переконливі.

Старе *дев'яносто* чітко вписується в ряд від 50-90 не лише української, а й інших слов'янських мов.

Чи не пора повернути його українській мові?

64. Збірні числівники

Як правило, слово “обоє” означає чоловіка і жінку. У Коцюбинського: “Обоє вони, і чоловік, і жінка, не були людьми лихими”. Цей збірний числівник відмінюється за зразком числівника *два*: родовий — *обох*, давальний — *обом*, знахідний — *обох*, орудний — *обома*, місцевий — *на обох*. Рідше числівник

обоє вживається, коли з певним родом не пов'язаний: "Слово, моя ти єдина зброе, ми не повинні загинути обоє" (Лєся Українка).

Збірний числівник "обидва" вживаємо для позначення чоловічого і середнього родів — "і той і цей", "і те і це", "і один і другий": "по обидва боки вулиці", "в обидва кінці".

Числівник *обидві* поєднується з іменниками жіночого роду у значенні "І та і ця, і одна і друга": "обидві ноги", "обидві половинки дверей".

Збірні числівники *двоє, троє, четверо, п'ятеро, шестеро, семеро, восьмеро, дев'ятеро, десятеро*... уживаються у мові, коли йдеться про людей: "троє дітей", "чотири друзів". Але не можна сказати "чотири столів".

65. Іменники з числівниками

1. Числівник *один, одна, одно (одне)* як простий числівник і як останній член складеного числівника вимагає сполучення з називним відмінком іменника: "один день", "одна книжка", "одне слово", "двадцять один студент", "п'ятдесят одна гривна", "сто тридцять одно село".

2. Числівник *два, дві (обидва, обидві)*, *три і чотири* (самостійно і в складених) сполучається з називним відмінком множини: "два брати", "дві сестри", "три пари", "чотири іспити", "двадцять чотири дні", "двадцять три кандидати".

Увага! Тільки іменники середнього роду при цих числівниках мають закінчення *-а (-я)*: "три вікна", "два серця"; іменники чоловічого і жіночого роду в називному можуть мати тільки закінчення *-и* або *-і*: Неправильно: "Два місяця проминуло", "Три дня пройшло", "Тридцять два депутата виступило". Треба: "два місяці", "три дні", "тридцять два депутати".

3. Усі інші числівники вимагають іменника в родовому відмінку множини: "п'ять зошитів", "дванадцять учнів", "п'ятдесят сторінок", "тисяча вбитих і поранених".

4. Дробові числівники вимагають завжди родового відмінка однини: "2,5 гектара", "3,8 кілометра", "23,8 тисячі", "півтора року". Груба помилка — "півтора роки", "півтора місяці", треба: "півтора року", "півтора місяця".

5. Слово *півтора* (один з половиною) вимагає іменників чоловічого і середнього родів, а *півтори* — жіночого: "півтора дня", "півтора літра", "півтора кілограма", "півтора відра", "півтори доби", "півтори хвилини".

6. В українській мові у побутовому мовленні вживаються ще дробові числівники *півтретя, півчетверта, півп'ята* та ін. (півтретя — це "два з половиною", півп'ята — це "чотири

з половиною”). Завжди при них стоїть родовий однини, а не називний множини: “півтретя кілограма” (а не “півтретя кілограми”).

66. Чи правильні конструкції:

“три щасливих роки”, “два німецьких солдати”?

Числівники *два, три і чотири* поєднуються з називним відмінком множини. Якщо до іменника належить ще означення, то воно теж повинно стояти в називному відмінку, тобто узгоджуватись: “три щасливі роки”, “два німецькі солдати”...

“На сесії Верховної Ради прийнято сто двадцять два важливих закони”... Без означення ми не сказали б інакше, як тільки “прийнято два закони”, отже, і з означенням ці закони мусять залишатись важливі, а не “важливих”.

67. “Народився в 1940 році” чи “народився 1940 року”?

Для означення часу українська мова використовує родовий відмінок іменників: “це трапилося минулої ночі”, “цього літа зібрали гарний урожай”. Російська мова знає в таких випадках прийменник із знахідним відмінком: “тої ночі” — “в ту ночь” “цього літа” — “в это лето”. Йдучи за традицією класики, живої мови, краще сказати “народився 1940 року”. Але родовий часу не може стояти у формі множини. На означення днів тижня, місяців, процесів, стану уживаємо знахідний відмінок з прийменником: “у понеділок”, “у вересні”, “у давнину”, “у роки (під час) війни”.

68. Труднощі у відмінюванні займенників

Труднощі виникають при відмінюванні таких займенників:

Цей	Ця	Це	Ці
цього	цієї	цього	цих (не цих)
цьому	цій	цьому	цим (не цим)
Н або Р	цю	це	Н або Р
цим	цією (цею)	цим	цими (не ціми)
на цьому (цим)	на цій	на цьому (цим)	на цих

Увесь (весь)

Уся (вся)

Усі (всі)

усього (всього)	усієї (всієї)	усіх (всіх); не усих
усьому (всьому)	усій (всій)	усім (всім); не усим
Н або Р	ую (всю)	Н або Р
усім (всім)	усією (всією)	усіма (всіма)
в усьому (у всьому)	на (у) усій (всій)	в усіх; не всіх

Ніхто
нікого (з прийменником ні до кого)
нікому
нікого
ніким (з прийменником ні з ким)
ні в кому, ні на кому

69. Присвійні займенники

Займенник *свій, своя, своє* має узагальнене значення і може служити означенням до іменників усіх трьох родів і в однині, і в множині: *я, ти, він, вона, ми, ви, вони* виконав (виконала, виконали) своє завдання.

У деяких мовах (наприклад, у німецькій) є спеціалізація присвійних займенників щодо особи й числа на зразок:

Я виконую МОЄ завдання	Ми виконуємо НАШЕ завдання
Ти виконуєш ТВОЄ завдання	Ви виконуєте ВАШЕ завдання

Для української мови така спеціалізація за особами й числами не властива.

70. Вказівні та відносні займенники

Вказівні займенники *цей, ця, це і той, та, те* вживаються в тому ж значенні, як і в російській мові *этот і тот*. Отже, *цей* вказує на ближчий або добре відомий предмет, а *той* на предмет віддалений: “На цьому і на тому світі”, “Пливе з цього берега на той”. У західних говорах уживають займенники *той, та, те*, коли вказують на ближчий предмет, а для позначення дальшого — складний займенник *тамтой* (можливо, під впливом польської мови *тени, тамтени*).

У головному реченні предмет, що вимагає пояснення підрядним реченням, називаємо тільки займенником *той, та, те*, а не *цей, ця, це*: “те, що ви сказали”; “той, кого я шукав”.

Для поєднання з підрядним реченням служать відносні

займенники *що* (у всіх відмінках — *чого, чому, чим, на чому*), *який, яка, яке* (теж у всіх відмінках) і *котрий, котра, котре* (у всіх відмінках). Для поєднання підрядної частини з головною українська мова найчастіше вживає відносний займенник *що*, але не в тому випадку, коли в реченні вже є сполучник *що*. Тоді вже краще вжити займенник *який, яка, яке*; уживаємо його й тоді, коли у головному реченні є слова *такий, така, таке*.

Займенник *котрий* вживається значно рідше, головню тоді, коли йдеться про одного з двох або з багатьох.

71. Атематичні дієслова

Українські дієслова *дати, їсти, повісти* і всі префіксальні від них — *роздати, передати, додати, віддати, завдати, здати; з'їсти, поїсти, переїсти, заїсти, проїсти, оповісти, розповісти, доповісти, переповісти, заповісти, відповісти* — мають іншу форму відмінювання, ніж дієслова першої і другої дієвідмін, а саме:

В однині

я	їм	дам	повім
ти	їси (не їш)	даси (не даш)	повіси (не повіш)
він	їсть	дасть	повість
У множині			

ми	їмо	дамо	повімо
ви	їсте	дасте	повісте
вони	їдять	дадуть	повідать

До цієї групи дієслів належить слово *бути*, але з його давніх форм в українській мові залишилася тільки форма *еси*, яка іноді уживається в поезії (“що ти за сила еси?”) і діалектне *суть* (“вони суть”).

72. Правильно вживаймо безособові форми на -НО, -ТО!

Безособові форми на *-но, -то* — виконано, завезено, зроблено, підписано, принесено, прибито... — широко вживаються в українській мові як головний член у безособових реченнях: передплату продовжено, козаченька вбито. Такі форми на *-но, -то* є й у російській мові (*сказано — сделано*), але там вони рідше вживаються, як в українській. Російська мова ширше користується пасивними дієприкметниками в ролі присудка:

“Підписка на газети і журнали продлена ще на місяць”; “Обязательства выполнены досрочно”. Українською мовою треба сказати: “передплату продовжено”, “зобов’язання виконано”. Це не означає, що пасивних дієприкметників треба уникати. Вони вживаються широко насамперед як означення, переважно поширені: “Продовжена на місяць передплата дала багато нових передплатників”, “Наповнене водою відро стояло біля порога”.

73. Даваймо перевагу активним конструкціям над пасивними!

Нашою мовленнєвою звичкою стали фрази: “це завдання було достроково виконане нашим колективом”, “головну увагу мною приділено таким явищам”, “поема була написана автором ще в половині минулого століття”, “державний контрольний комітет складається з державних контролерів, які призначаються Радою депутатів” та под., у яких активний виконавець дії замість бути підметом, стає додатком. Це так звані пасивні конструкції. Пасивна конструкція, як правило, штучна, мовлення втрачає свою природну еластичність, речення стає незграбним. Простіше й природніше сказати: “наш колектив достроково виконав...”, “цю поему автор написав ще в половині минулого століття”, “головну увагу я приділив...”, “...яких призначає Рада депутатів”. Орудний відмінок звичайно виражає знаряддя, за допомогою якого виконано дію: пишу олівцем, оре плугом, рубаю сокирою...

74. Особливості наголосу українських іменників

1. Іменники жіночого роду на -а, що мають перед цим закінченням два приголосні, майже завжди пересувають наголос на префікс: *за́гадка, прі́казка, ро́зв’язка, ро́зписка, перéкуска...*

2. В іменниках чоловічого роду з префіксом наголос переважно падає на префікс: *за́пит, ро́згляд, за́їзд, прі́мус, ві́д їзд, ро́змір, ро́зпад, на́клеп...*

3. Наголос на префіксі одержують також іменники з суфіксом -ок, -ень: *па́росток, про́лісок, ро́звиток, на́прямок, за́лишок, недóбиток, недóгризок, пере́вертень...*

4. В іменниках жіночого роду на -а з попередньою групою приголосних наголос у множині пересувається на закінчення: *кни́жка — кни́жкі, кни́жок; зі́рка — зі́ркі, зі́рок; пі́сня — пі́сні, пісе́нь; пісе́нька — пісе́нькі, пісе́ньок; ру́чка — ручкі, ручок...*

5. В іменниках середнього роду на *-о, -е* наголос часто рухливий: *о́зеро, о́зера — озéра; дéрево, дéрева — дерéва; дзéрало, дзéрала — дзерка́ла; ко́лесо, ко́леса — колéса ...*

6. Іменники середнього роду, утворені від дієслів, мають наголос такий, як інфінітив: *писа́ти — писа́ння, пита́ти — пита́ння, вжива́ти — вжива́ння...*

7. Іменники на *-щина, -чина* зберігають наголос іменника, від якого утворені: *Ки́їв — Ки́ївщина, Полта́ва — Полта́вщина, Збо́рів — Збо́рівщина, бо́йки — Бо́йківщина, гуцу́ли — Гуцу́льщина, ле́мки — Ле́мківщина, Дрого́бич — Дрого́биччина...*

75. Особливості наголосу іменників у сполученні з числівниками *два, три, чотири*

Іменники чоловічого роду, що в називному множини мають наголос на флексії, у сполученні з числівниками *два, три, чотири* одержують наголос такий, як у родовому однини: *син, множина сини́, але “два, три, чотири си́ни”; брат — брати́, “два, три, чотири бра́ти”; шлях — шляхи́, “два, три, чотири шля́хи”; учи́тель — учителі́, “два, три, чотири вчи́телі”; лікар — лікарі́, але “два, три, чотири ліка́рі.”*

Згадаймо у Шевченка: “Не вертаються три бра́ти — по світу блукають, а три шляхи широкіі терном заростають.

Так само іменники жіночого роду, що в називному множини мають наголос на флексії — *сторінки́, вчительки́, жінки́*, при числівниках *дві, три, чотири* одержують наголос родового однини: “*дві сторі́нки*”, “*три вчи́тельки*”, “*дві жі́нки*”...

Навпаки, ті, що в називному множини мають наголос на основі (*до́чки, бо́розни*), при поєднанні з числівниками *дві, три, чотири* переносять наголос на флексію: *дві, три, чотири дочкі́, борозни́...*

76. Особливості наголосу займенників

При відмінюванні особових, присвійних, зворотного та відносних займенників може змінюватися місце наголосу: займенник без прийменника має наголос на закінченні, а з прийменником у тому ж відмінку — на основі:

мене́, тебе́, себе́, його́, його́, твого́, кого́, чого́, але з прийменниками *до, від, за, біля, при...* наголос “втікає” на основу: *до, від, за, біля, ...ме́не, те́бе, мо́го, тво́го, сво́го, ко́го, чо́го...*

У російській мові наголос у цих займенниках завжди на закінченні — як з прийменником, так і без нього.

77. Наголос у дієслівних формах

1. У дієсловах, утворених від вищого ступеня прикметника, наголос стоїть перед суфіксом *-іш-*, *-иш-* : *кращати, меншати, густішати, білішати...* Це дієслова, яких взагалі немає в російській мові.

2. У дієсловах доконаного виду префікс *ви-* завжди стягає на себе наголос: *робіти — віробити, стругати — вістругати, стрілити — вістрілити, корчувати — вікорчувати...*

3. Коли у формах дійсного способу в однині наголос буває на закінченні, то і в першій та другій особах множини наголос теж на закінченні: *несу́, несеш́ — несемо́, несете́; беру́, береш́ — беремо́, берете́; кладу́, кладеш́ — кладемо́, кладете́; везу́ — веземо́, везете́; кричу́, кричи́ш — кричимо́, кричите́...*

4. У дієсловах, що в жіночому роді минулого часу мають наголос на закінченні, такий же наголос залишається і в множині: *була́ — були́, прокляла́ — прокляли́, взяла́ — взяли́* (а не *бу́ли, взя́ли...*)

5. Часто в дієсловах другої дієвідміни, що в однині мають наголос на закінченні, в інших формах наголос пересувається на один склад назад: *говорю́ — говори́ш, говори́мо, говори́те; плачу́ — пла́тиш, пла́тишь, пла́тятъ; гострю́ — го́стриш, го́стришь, го́стримо...*

78. Наголос прислівників і дієприслівників

Для прислівників, утворених від прикметників, характерне пересування наголосу на останній склад від кінця — *гарячий — гáряче, головний — го́ловно, дешевий — де́шево, солодкий — со́лдко, холодний — хо́лодно, зелений — зе́лено...* У російській мові, навпаки, аналогічні прислівники переважно мають наголос на кінцевому складі: *высоко́, глубоко́, далеко́...*

Люди, що не відрізняють у мовленні прислівника від прикметника, не раз помилково наголошують прикметники наголосом, властивим для прислівника: *ви́сокий, ши́рокий, хо́лодний...*

Дієприслівники, утворені з допомогою суфікса *-учи* (*-ючи*) або *-ачи* (*-ячи*), можуть мати наголос на кінці слова або на третьому складі від кінця: *ріжу́чи або рі́жучи, стоя́чи або сто́ячи, лежачи́ або ле́жачи...*

Такий чи інший наголос нерідко виражає досить істотну різницю у значенні: “Читати ле́жачи шкідливо” (обставина способу дії) і “Вже лежачи́ в ліжку, почув я гамір на вулиці” (тут обставина часу, коли?). Так само різне значення відчувається виразно у сполученнях “стріляти ле́жачи” і “стріляти лежачи́”.

79. Два звукові значення літери *В*

Люди, які вивчали українську мову тільки з книжки, вимовляють у всіх словах з літерою *в* приголосний губний звук: у слові *воєк* вимовляють однаково два звуки, виражені літерою *в*, хоч вона позначає два зовсім різні звуки. Перша літера *в* позначає губний звук, такий, як у слові *вода*, а другий — це короткий, нескладовий *ў* [ў]. Вимовляти треба не так, як пишеться, а воўк. У такому значенні літера *в* виступає у багатьох словах, де у вимові чуємо двозвук: *ау* (*співаў*), *еу* (*пеўний*), *иу* (*робиў, ходиў*), *іу* (*сидиў*), *оу* (*пішоў, любоў*), *уу* (*забуў*).

Ці двозвуки можуть бути й на межі слів: була в нього (двозвук *ау*), сиділи в хаті (двозвук *иу*), піду в театр (*уу*) та ін.

Керуватися тут настановою “читай так, як написано” не можна, бо це невластиво живій народній мові.

Грубим порушенням є читати в таких словах букву *в* з наближенням до *ф* (любоф).

80. Про український звук *Р* (твердий) та *Р^б* (м'який)

В українській мові приголосний *р* на кінці слова завжди твердий, на відміну від російської. Українські слова — *цар*, *кобзар*, *воротар*, *секретар*, *Ігор*; російські — *царь*, *кобзарь*, *секретарь*, *Игорь*. Тільки в кількох українських словах пишемо після *р* м'який знак (трьох, чотирьох); перед літерами *я*, *ю*, *є* в одних випадках *р* твердий, в інших — м'який. Після твердого *р* ставимо апостроф і чітко вимовляємо звук [й]: *бур'ян* [бурйан], *подвір'я* [подвірйа], *міжгір'я* [міжгірйа]. У словах *буря*, *зоря*, *кучерявий*, *порядок*, *ряд*, *рядно*, *рясний*... вимовляємо звук *р^б* (м'який) і після нього — *а*.

81. Шиплячі приголосні. Вимова звука *Ч* в українській та російській мовах

Приголосні *ж, ч, ш, щ* (буква *щ* позначає звуки *шч*) в українській мові майже ніколи не пом'якшуються. Винятками є утворення з подвоєними приголосними: *узбережжя*, *піддашшя*, *клоччя*, *обличчя*, а також ці приголосні перед звуком *і*: *ключі*, *мечі*.

На відміну від української мови, у російській ці приголосні пом'якшуються, а, зокрема, звук *ч* завжди вимовляється м'яко. Прихильники традиційного правопису протестували,

коли запропоновано слова *доч, ноч* писати без м'якого знака, але це було б цілком правильним, бо буква *ч* в російській мові завжди позначає м'який приголосний і на письмі не потребує позначення м'яким знаком.

В українській мові звук *ч* вимовляється твердо: *черга, червоний, чорний, що* (шчо), *щирий* (шчирий).

Під впливом російської мови чимало українців в останніх десятиліттях стали вимовляти звук *ч* з дуже сильним пом'якшенням, що суперечить нормам української літературної вимови. Така неукраїнська вимова особливо ріже слух у словах *що, щоб*, які часто у мовленні звучать як *шьчо, шьчон*.

Маємо таке неправомірне пом'якшення і в інших словах і словосполученнях: "Цьом, цьом, земле моя", *чайка, чьоботи, чього, счястя, чьорний, чьотири, чєсний, черга*.

Знаючи, що в російській мові звук *ч* м'який, намагаються вимовляти його ще м'якше, ще "краще", ніж у самій Москві.

82. Що мусимо знати про українські звуки *ДЖ* і *ДЗ*?

1. Вимова інших звуків на місці українських злитих *дж* і *дз* є грубим порушенням норм української мови, що призводить до розхитування її фонетичної системи, яка складалася століттями. Отже, не: *сiju, вожу, звонити, а сиджу, воджу, дзвонити*.

2. Звук *дж* в українській мові є: а) при словозміні (відмінюванні слів): *ходитьи — ходжу, сидіти — сиджу, водити — воджу*;

б) при утворенні нових слів: *садити — саджати, народити — народження*;

в) як природний звук, витворений відповідно до законів фонетики української мови: *бджола, джміль*.

Увага! У жодному з російських відповідників до наведених вище слів нема звука *дж*! (*хожу, сiju, сажанець, рождение, пчела, шмель* та ін.);

г) у словах іншомовного походження: *джаз, Джамбул, джейран, джемпер, джокер, джунглі*.

Увага! Російська мова знає звук *дж* тільки у цій, кількісно обмеженій групі слів.

3. Дзвінкий звук *дз* природний для української мови. Він є у багатьох словах: *дзвонити, подзвонити, дзвоник, дзвінкий, кукурудза, лудзик, дзюрчати, дзенькіт, дзеркало*. Запам'ятаймо, що в російських відповідниках переважно виступає звук *з*: *звонить, позвонить, звонок, звонкий, кукуруза, зеркало* та ін.

4. Для позначення і звука *дз*, і звука *дж* в українській мові

вживають дві букви, які передають о д и н звук, злитий, суцільний; і тому не можна розривати букви при написанні і вимовляти роздільно — *сид-жу, народ-жений, кукуруд-за*.

83. Українські приголосні перед *Е* та *И*

У споконвічно українських словах і у запозичених приголосні перед *е* та *и* не пом'якшуються: *село, сестра, зима, директор, легенда, календар*. Вимова звука *і* на місці літературного *и* характерна для північних говорів, особливо після приголосних *г, к, х* та у префіксі *ви-*: *хітрий, вінести, вікінути*. Діалектним впливом південно-східного наріччя пояснюється вимова *і* у дієсловах: *умірати, вибрати* відповідно до *и*, властивого літературному мовленню. Пом'якшена і м'яка вимова приголосних перед *е* та *и* (*кішеня, ідеал, пленум, манеж, телеграма, маневр, система, диспут*) є порушенням усталеної літературної норми і прикро вражає тих, хто слухає таке мовлення.

84. Гуси "ГЕГАЮТЬ" чи "ГЕГАЮТЬ"?

Щораз частіше бачимо тексти, у яких уже є буква *г* (писана *л*). Вона здавна була в українському алфавіті, зафіксована, наприклад, уже в граматиці XVII ст. М.Смотрицького. Її вживання регламентували правописи 1921 р. і 1928 р., але в 1933 р. український правопис оголосили націоналістичним, а букву *л* ліквідовано і заборонено вживати, хоч у словниках з орфоєпії (правильної вимови) завжди відзначали ту мінімальну кількість слів, де треба вимовляти звук *л*. Але потрохи усе забувалося, і ми мали вже тільки "гегати". Правда, українці за кордоном не переставали її вживати на позначення природного для української мови дзвінкого, проривного, задньоязикового звука *л*. В "Енциклопедії українознавства" з цією буквою знаходимо слова *авангард, агрономія, геноцид, ґрунт, гума, жаргон, імiґранти*, а також власні назви *Гаватович, Гонта, Гудзій* та ін. Повернення букви *л* — це лише перший крок до того, щоб усунути деформації у вимові (і в написанні багатьох українських слів, а також слів іншомовного походження). Пам'ятаймо, що гуси таки "*ґегають*" (а не *гегаять*), "шнурок лежить на ґанку" (і вже зовсім інше значення, коли хтось скаже "кинув шнурок на Ганку"), "ґрати є на вікнах", але "вміти ґрати на різних інструментах", "у лампі вигорів ґніт", але *ґніт* у значенні "гноблення", "неволя". Треба говорити "ґудзик відірвався", "ґедзь укусив", "ґедзатися", "зчинили ґвалт", "набив на лобі ґулю" та ін. У нашому правописі ще не

врегульоване написання і вимова слів зі звуком *ґ*, зокрема, вимова і написання іншомовних власних назв. Але якщо будемо виходити із загальної настанови, що іншомовні власні назви не перекладаються, а відтворюються іншою мовою з максимальним збереженням мови оригіналу, то маємо вимовляти *Гегель, Гете, Гданськ, Гібралтар*.

Важливо також показати, з якими буквами чергується *ґ*. Особливо це важливо при оформленні різних документів, де можливі прізвища з кінцевим основи *ґ*. Наприклад, прізвища *Гаджеґа, Дайнеґа, Салиґа*, що належать до першої відміни, у давальному відмінку однини будуть мати форми:

Гаджеґа — Гаджедзі

Дайнеґа — Дайнедзі

Салиґа — Салидзі

У прикметниках, утворених від цих прізвищ, має бути чергування *ґ—дж* (*Дайнеджин, Салиджин*).

85. Дзвінкість — один із феноменів української літературної вимови

Справжнім феноменом української мови є збереження дзвінкості приголосних на кінці слова, а також у середині слова перед глухим приголосним. Таке явище не спостерігається ні в російській, ні в інших слов'янських мовах (наприклад, у польській), не знають його й західноукраїнські говори. Воно становить важливу норму української літературної вимови (орфоєпії). Дзвінки мають таку силу, що перед ними часто "одзвінчуються" глухі: пишемо *просьба, боротьба, вокзал* (вимовляємо *прозьба, бородьба, волзал*). Тільки дзвінкий *г* перед *к* та *ть* оглушується: *нігті, легко* (у вимові *ніхті, лехко*).

дзвінкі: б д з ґ г ж дз дж в

глухі: п т с к х ш ц ч ф

Якщо хтось не запам'ятає усіх дзвінких приголосних, то нехай орієнтується на написане слово і вимовляє так, як написано, отже:

ніж (а не ніш),
голод (а не голот),
хліб (а не хліп),

мороз (а не морос),
сад (а не сат),
мед (а не мет),

кладка (а не клатка),
голубка (а не голупка),
тяжко (а не тяшко),

книжка (а не книшка),
казка (а не каска),
обов'язковий (а не обов'ясковий).

Вимовляйте ці слова так, як надруковано в газеті чи в книжці!

86. Не "АКАЙМО" і не "УКАЙМО"!

І наголошений, і ненаголошений звук *о* в українській мові вимовляємо виразно: *мороз, голова, нога*.

"Акання" виступає під впливом російської мови, де є норма. Але вимовляти "дав параду (пораду)", "галава (голова) болить" — це грубо порушувати правила орфоепії.

"Укання" — це явище діалектне, властиве для західних говорів: *вурона, курова, тубі, субі, мулоко (ворона, корова, тобі, собі, молоко)*... цього треба позбутися.

87. Так звані "випадні голосні"

У багатьох словах звук *о* або *е* випадає при відмінюванні. Це явище, утворене історично, властиве для всіх слов'янських мов. В українській мові слів з випадними *о, е* дуже багато: *вітер — вітру, день — дня, пень — пня, сон — сну*, а також усі слова з суфіксами *-ок, -ець*: *дзвінок — дзвінка, горбок — горбка, пісок — піску, вінок — вінки, стрілець — стрільця*...

Ми правильно ці слова відмінюємо, але у прізвищах дехто допускає грубу помилку. У паспортах чи інших документах інколи читаємо: "Івана Вітера", замість *Вітра*, "Миколи Задесенця", замість *Задесенця*, "Кравця", замість *Кравця*.

Є українські слова, у яких *о, е* не випадає; вони зберігаються при відмінюванні слів: *лоб — лоба; рот — рота, роти; мох — моху; рів — рова, рови*; натомість у російських відповідниках *о, е* — випадні: *лоб — лба; рот — рта, рты; мох — мха; ров — рва, рвы*. Такі слова треба запам'ятати.

88. Чергування голосних *О* та *Е* з *І*

Це чергування маємо у багатьох українських словах як при їх словозміні (коні, але кінь; воли, але віл), так і при словотворенні (погода, але погідний, воля, але вільний). Цей закон чергування *о* та *е* з *і* у закритих словах стосується і власних назв: *Львів, але зі Львова; Харків, але з Харкова, Київ, але з Києва, Федорів — Федорова, Стеців — Стецева, Чорновіл — Чорновола*. Поширені, переважно в пресі, форми *Стеціва, Гнатіва* неграмотні, неправильні. Це неграмотне "ікання" поширюється і на інші власні та загальні іменники. Трапляються написання *Антіна, Сидіра, Харківа, меншісті, необхідністі*. Це грубе порушення природного закону української мови.

89. Правильно читаймо старослов'янські і староукраїнські тексти

У процесі широкого вживання старослов'янської мови як богослужбової на території південних і східних слов'ян утворилися її національні варіанти, наближені до народних мов. На території колишньої Росії через Російську православну церкву поширився і в Україні російський варіант старослов'янської мови. Україну споконвіку заселявали предки українців, які ніколи так не вимовляли старослов'янських слів у богослужбах. Тут був інший, український варіант старослов'янської мови, який зберігся там, де не було царської влади і царславної російської церкви, тобто за границями Росії, у греко-католицьких церквах Галичини. Немає сумніву, що саме так звучала старослов'янська мова у всій Україні, поки Українська Православна Церква не попала під владу Московської Патріархії. В Україні ніколи звукове значення літери *ѣ* (ять) не передавали як *е* ("веки веков"), а тільки як *і* ("на віки"). Фонема [і] частіше звучить в українській мові як [И]: "помилуй", а не "помілуй". Українське *е* ніколи не служить для вираження м'якості попереднього приголосного: "день", а не "дєнь", "земля"; а не "зємля". Це треба мати на увазі, читаючи і проповідь Іларіона, і "Повість временних літ" і "Слово о полку Ігоревім": "Ярославна рано плачет в Путивлі, на забрали".

Вірші Сковороди теж не можна читати по-російському. Він у Москві не бував, а писав українською літературною мовою XVI-XVII ст.

90. Латинські слова читаймо і пишімо без помилок

Часто допускаємо помилки у словах латинського походження. Неправильно говоримо і пишемо *інцидент, прецендент, безпрецендентний, компроментация, константувати...* Треба вимовляти без зайвого *н*: *інцидент, прецедент, безпрецедентний, компрометація* (правильніше *компромітація, компромітувати*), *констатувати...*, але *кореспондент, кореспонденція*.

Слово *віват* — "хай живе!" вимовляти треба з наголосом на першому, а не на останньому складі: *ві́ват*, а не *віва́т*.

91. Апостроф — не "московська вигадка"!

До апострофа ще й досі не всі галичани звикли. Його в Галичині не знали майже аж до двадцятих років, і ніхто не

відчував у ньому потреби. “Це московська вигадка”, — не раз казали. Щоб зрозуміти його значення для українського правопису і вимови, треба усвідомити два факти:

1) Приголосні *б, п, в, ф, м* в українській мові не пом’якшуються, а приголосний *р* інколи пом’якшується, а інколи не пом’якшується.

2) Букви *я, ю, є* можуть уживатися у двох звукових значеннях:

а) вказувати на м’якість попереднього приголосного (*сяду, люди, синє*),

б) бути вираженням двох звуків — *йа, йе, йу: яма (йама), твою (твойу), моє (мойє)*.

Буква *ї* завжди позначає два звуки: *її* [йїї], *їду* [йїду].

Букви *ю, я, є*, написані після приголосних, можуть виражати або одне, або друге значення: *зяти, з’явитися*. У цьому другому значенні ставимо перед *ю, я, є* апостроф, щоб вказати на твердість попереднього приголосного, після якого чітко вимовляється сполучення *йа, йе, йу*.

Приголосні *б, п, в, ф, м*, як було сказано, в українській мові не пом’якшуються, зате в російській мові можуть пом’якшуватися. Коли напишемо *мясо* (без апострофа), то росіянин прочитає як [м’ясо], а українець не завжди як [мйасо]. *Пять* — це у вимові росіянина [п’ять], а в українця повинно було б бути [пйать]. Апостроф вказує українцеві, щоб він правильно читав по-українському, а не пом’якшував приголосних, які в українській мові завжди тверді. Отже, українська вимова тут відрізняється від російської. Потрібно розрізняти звук [р] твердий і звук [р’] м’який. Якщо він твердий, а після нього стоять літери *я, ю, є*, то його твердість мусимо позначити апострофом, а далі вимовляти [йу], [йа], [йе]: [*бур-йан*], [*подвір-йа*], [*кар-йера*]. Коли апострофа немає, то це значить, що звук м’який, як у слові *буряк, уряд, порядок*; вимовляємо їх: [*бур’ак*], [*ур’яд*], [*пор’ядок*], а не як у Галичині [*урйад*], [*порйадок*].

Отже, апостроф не московська вигадка, а вказівка на те, щоб ми правильно вимовляли звуки української мови, щоб не говорили [м’ясо], [п’ять] або [в’язати], як ці слова вимовляють російською мовою.

А галичанам треба навчитись вимовляти м’який *р’*: літера *я* чи *ю* після нього означає *а, у* (не *йа, йу*) — [*ур’яд*], [*пор’ядок*], [*р’ябий*], [*р’ядно*], [*зор’я*], [*р’укзак*].

СЛОВНИЧОК НЕНОРМАТИВНИХ СЛІВ ТА СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ

Такі слова прийнято називати *русизмами*. Але ми свідомо уникаємо цієї назви, тому що не хочемо поглиблювати того негативного значення, яке це слово набуло. Адже є багато так званих українізмів у текстах російських письменників, є цілі сторінки, писані французькою мовою у Толстого, є чимало полонізмів, германізмів у творах Франка — і ніхто не вбачає будь-якої загрози для мови. Автори вживають їх свідомо, дуже часто підкреслюючи якийсь факт, увиразнюючи думку, відтворюючи ситуацію, та й ще при цьому можуть додати: “як німець (поляк, росіянин) каже”. “Вкраплені” в український (усний чи письмовий) текст свідомо, такі слова і цілі фрази можуть виконувати функцію сатири, іронії, натяку, дотепу, штукарства ... “Чуже” також засвоюється без шкоди для самого духу мови, її природи й тоді, коли запозичуємо певне поняття, а разом з ним слово, бо їк просто нема в національній мові. Так в українську мову прийшло з інших мов багато слів зі сфери політики, науки.

Здеформовані, або, як казав П.Куліш, “перековерзані” слова та словосполучення — поняття дуже широке. Це найчастіше російські слова, перероблені на кшталт українських — відповідно фонетизовані, морфологізовані. Наприклад, російське слово *принимает* деформують на *принімає*, *получает* на *получає* (дають українське дієслівне закінчення — *є*), хоч у рідній мові є слова *приймає*, *одержує*, *дістає*; російське слово *испортился* — на *спортився* (дають український звук *и*, суфікс *-в*, який характерний для українських дієслів у формі минулого часу), одночасно зі своєї мовної свідомості (а може, й підсвідомості) викидають українське *зіпсувався*. І таких прикладів, на жаль, безліч.

З російської мови впродовж віків “напливали” різні граматичні форми, лягали своєю матеріальною силою на нейропсихічну структуру мовця звукові особливості іншої мови, витісняючи рідні, природні. Так, у розмовному мовленні почали зникати форми кличного відмінка (у граматиках говорилося не про кличний відмінок, а тільки про форму), в

офіційно-діловому мовленні нівелювалися форми давального відмінка на *-ові, -еві* іменників чоловічого роду другої відміни, приходили чужі форми, наприклад: “маємо всі номера” (замість “номери”), “маю два місяця вільні” (потрібно “два місяці”), “приготуйте паспорта” (правильно “паспорти”), “чи далеко до вокзала” (замість “вокзалу”). Говорять “хожу”, “сiju” (замість “ходжу”, “сиджу”), “пересажений”, “розпоряження”, “позвонити”, “кукуруза” (замість “пересаджений”, “розпорядження”, “подзвонити”, “кукурудза”), “подарити”, “красота” (потрібно “подарувати”, “краса”). Такі деформації, які відбуваються у граматичній системі мови, в її мікросистемах, найнебезпечніші: вони непомітно і підступно руйнують сам кістяк мови, позбавляють її самобутності, вона втрачає свої природні сили забезпечувати автономність.

Особливо потрібно бути уважними, конструюючи різні словосполучення, які вчені вважають найважливішою частиною нашого мовного процесу, нашого знання мови. Однак навіть у мовленні українців, які прагнуть оберігати чистоту українського слова, такі zdeформовані чи напівздеформовані фрази можуть “проскакувати”: “кращі з кращих” (потрібно “найкращі, щонайкращі”), “все рівно” (природні “мені однаково”, “мені байдуже”, “про мене”), “наси́льно милим не будеш” (забуваємо українську приповідку “на милування нема силування”), “п’еса була до того поганою, що...” (треба: “такою поганою”), “під відкритим небом” (“просто неба”), а в діловому мовленні годі позбутися неоковирних фраз “приймати міри”, “приймати участь”, “зверх плану”, “слідуючі міроприємства”, “на цих днях” (правильно “вживати заходів”, “брати участь”, “понад план”, “такі заходи”, “цими днями”, а взагалі потрібно позбуватися зайвих канцеляризмів). Який механізм тут діє? Насамперед — активізуються готові російські блоки, які мовець тільки наповнює українськими словами.

Подаємо реєстр ненормативних слів та словосполучень, які, сподіваємося, спонукають уважніше прислухатися до того, як говорять наші діти, близькі, знайомі, і допоможуть розвинути почуття самоконтролю над своєю мовою. Чимало інших “суржикових” конструкцій Читач знайде у відповідних розділах “Антисуржика”, а також у коментарях.

Ненормативні

Нормативні

— А —

Автопогружник
а іменно
арбуз

— Автонавантажувач
— а саме
— кавун

— Б —

Бабочка
бабушка
багаточисельний, багаточисленний
балувати
банкрот
бастувати
без надобності
безналічний
безопасний
безперервно
безпрецедентний
бессрочний
бельйо
битком набитий
бігло ознайомитися
бігло читати
біжучий рік
блінчик
блюдечко
бодрий
болільщик
болтати язиком

— Метелик
— бабця, бабуся, бабуня
— численний
— розпещувати
— банкрут
— страйкувати
— без потреби
— безготівковий
— безпечний
— безперервно
— безпрецедентний
— безстроковий
— білизна
— вицвіт наповнений, переповнений
— побіжно ознайомитися
— швидко читати
— поточний рік
— млинець
— тарілочка
— бадьорий
— уболівальник
— теревенити, молоти язиком, плести язиком

болтавня
больница
больничный

— балаканина
— лікарня
— лікарняний, в офіційному мовленні —
листок непрацездатності

братський привіт
брачний
бригися
брюки
брючки
бувчий
бувчий у користуванні
будто
букашка
булавка

— братський привіт, але братська могила
— шлюбний
— голитися
— штани
— штанці
— колишній
— уживаний
— наче, мов, ніби, немов
— команька, команька
— шпилька

бумага	— папір
буси	— намисто, коралі
бутилка	— пляшка

— В —

Варежка	— Рукавичка
ввиду цього	— через це
в двох словах	— двома словами
в деякій мірі	— деякою мірою
ведучий інженер	— провідний (інженер)
великан	— велетень
венгерський	— угорський
Венгрія	— Угорщина
вечером	— ввечері
в залежності	— залежно
взамін	— замість
в значній мірі	— значною мірою
взяточник	— хабарник
виводи	— висновки
видержка з протоколу	— витяг з протоколу
визивати	— викликати
визов	— виклик
виключатель	— вимикач
виключати світло	— вимикати світло
вилка	— виделка
винімати	— виймати
виносливий	— витривалий
винуватий	— винний
виписка з протоколу	— витяг з протоколу
вип'ялити очі	— витріщити (виричати, вилупити) очі
висказуватися	— висловлюватися
вичеркувати	— викреслювати
віддихати	— відпочивати
відзив	— відгук
відказуватися	— відмовлятися
відклонити пропозицію	— відхилити пропозицію
відложити засідання	— відкласти засідання
відмінити	— скасувати
від несподіванки	— з несподіванки
відправна точка	— початок
від радості	— з радості
відток	— відплив
від часу до часу	— час від часу
відчислення	— відрахування
відчитати за провину	— вчитати (кому), вишпетити (кого)
	прочитати мораль

відчитатися
вішалка
в його честь
в кінці кінців
включати світло
вкругову
вмішуватися
внештатний
внедряти
водочний
возраст
волни
волокита
воплющати
воротнік
воротнічок
восемдесят
воспитувати
в остаточному рахунку
в певній мірі
в повній мірі
вредний
вроді

— прсвітувати
— вішак
— на його честь
— зрештою, врешті-решт, кінець кінцем
— вмикати світло
— навколо, по колу
— втручатися
— позаштатний
— впроваджувати
— горілчаний
— вік
— хвилі
— тяганина
— втілювати
— комір
— комірець
— вісімдесят
— виховувати
— у кінцевому підсумку
— перною мірою
— порною мірою
— шкідливий, поганий
— як, ніби, на зразок

— Г —

Гардеробщиця
гвоздь
главний
гладити (білизну)
глазний
глиба
гнильйо
говядина
головка
головокружіння
голосьод
горбушка

горка
горлишко
горнична
горніст
город
городський
горсть
горшок

— Гардеробниця
— цвях
— голівний
— прасувати (білизну)
— очний
— брила
— гниль, гнилизна
— яловичина, воловина
— голівка
— запаморочення
— ожеледиця
— ок.раєць, ок.райчик, крайчик,
цілушка
— гіржа
— горлечко
— поклоївка
— суурмач
— місто
— міський
— жменя, пригоршня
— горщик

гостинниця
 готувати
 градусник
 гражданський одяг
 гребішок
 гречневий
 грудінка
 грущик
 грузити
 грузовик
 грязний
 грязнуля
 грязь
 гусиний

— готель
 — готувати
 — термометр
 — цивільний одяг
 — гребінчик
 — гречаний
 — грудинка
 — вантажник
 — вантажити
 — вантажна машина, вантажівка
 — брудний
 — бруднуля, замазура
 — бруд, болото
 — гусячий

— Д —

Давати добро

давлення (кров'яне)
 даже
 дальнобойний
 даром

дважди
 два роки назад
 двойочник
 дворнік
 двухкомнатний
 день за днем
 дівочка
 дедушка
 дєтська коляска
 дєтська площадка
 дєтський приют
 диван-кровать
 диву даєшся
 дира, дирка
 диктовка
 дискутирувати
 дишло
 діватися
 для наглядності
 днівальний
 додати
 додєвляти
 додєвочний

— Схвалювати, підтримувати, погоджуватись, згоджуватись
 — тиск (кров'яний)
 — навіть
 — далекобійний
 — даремно (витрачати сили); задурно, безкоштовно (отримати річ)
 — двічі, два рази
 — два роки тому
 — двійочник
 — двірник
 — двокімнатний
 — день у день
 — дівчина, дівчинка
 — дідусь, дідуньо
 — дитячий візок, візочок
 — дитячий майданчик
 — дитячий будинок, сиротинець
 — диван-ліжко
 — не надивуєшся
 — діра, дірка
 — диктування
 — дискутувати
 — дишель, дишля
 — щєзати, зникати
 — для унаочнення (увиразнення)
 — днівальний
 — додати
 — додавати
 — додатковий

довіреність	— доручення
довірливий	— довірливий
до востребовання	— до запитання
договоритися	— домовитися, дійти згоди
дозировка	— дозування
доказувати теорему	— доводити теорему
доклад	— доповідь, повідомлення
докладувати	— доповідати
долг	— обов'язок
долгосрочний	— довгостроковий, довготерміновий
должность	— посада
дома	— вдома
до оснoвання	— вщент
дорожка	— доріжка, хідник
доска	— дошка
досочка	— дощинка, дощечка
до цих пір	— досі
дочурка	— донечка
дрожжі	— дріжджі
другим разом	— іншим разом
друг друга знати	— один одного знати
дрябла шкіра	— в'яла шкіра
дубльонка	— шкірянка
дьоргати	— шарпати, смикати

— Е —

Екіпіровщик	— Екіпірувальник
-------------	------------------

— Є —

Єдинодушно	— Одностайно
єжевiка	— ожина
єлє	— ледве, ледь

— Ж —

Жалоба	— Скарга
жарений	— смажений
жарке	— печеня
жати (на кнопки)	— тиснути (на кнопки)
железнодорожний	— залізничний
железнодорожник	— залізничник
желудок	— шлунок
жемчужний	— перловий
жемчуг	— перли
жесть	— бляха
жестяний	— бляшаний

жжога
жила площа
жовтуха
жулік

— печія
— житлова площа
— жовтяниця
— шахрай

— 3 —

Забастовка
забастовщик
забивчивий
забор
за браком часу
завернути в папір
завидувати
зависть
завітний
завтрак
заготовщик
за границею
заграничний
загружений
задіяти
заказ
заказати
заказний лист
заключення
заклучити договір
закройщик
закрома
закупочний
заложити
замешкатись
заніматися
за останній час
запчасті
зап'ятаний
засипати пізно
заслугує уваги
заставляти
застінок
захлопнути двері
зачот
заявитися
зберкасса
зберкнижка
зболтати
зборочний

— Страйк
— страйкар
— забудькуватий
— паркан (тин, огорожа)
— через брак часу
— загорнути у папір
— заздрити
— заздрість
— заповітний
— сніданок
— заготівельник
— за кордоном
— закордонний
— завантажений
— залучити
— замовлення
— замовити
— рекомендований лист
— висновок, закінчення
— укласти угоду, підписати договір
— закрійник
— засіки
— закупівельний
— закласти
— забаритись
— займатися
— останнім часом
— запчастини
— заплямований
— засинати пізно
— вартий уваги
— примушувати
— катівня
— зачинити (затріснути) двері
— залік
— прийти, прибути
— ощадкаса
— ощадкнижка
— збовтати
— складальний

зверх плану
звонити
згушонка
здавати іспит
здача з суми
з достоїнством
земляніка
зеркало
зимній
з кожним роком
знати толк
знімати квартиру
знобить
зонт
зонтик
з усіх ніг

— понад план
— дзвонити
— згущене молоко
— складати іспит
— решта
— з гідністю
— сунця
— дзеркало
— зимовий
— щороку
— розумітися, бути компетентним
— винаймати квартиру
— морозить
— парасоля
— парасолька
— щодуху, з усієї сили

— І —

Ігровий
ігрушка
ізвращати

іменно так
іначе
індюк
індюшка
іноязычний
інтелегент
інцидент
ісполнительний
ітак
і так далі
італьянський

— Ігральний
— іграшка, забавка
— перекручувати (слово), спотворювати (думку)
— власне так
— інакше
— індик
— індичка
— іношомовний
— інтелігент
— інцидент
— виконавчий, сумлінний
— отже, таким чином
— і так далі
— італійський

— Й —

Йожик
йолка

— Їжачок
— ялинка

— К —

Кажеться
каменщик
капля
капризний
картофельний

— Здається
— муляр, каменярь
— крапля
— вередливий
— картопляний

картошка	— картопля
касатися	— стосуватися (чогось); доторкатися (до чогось)
касір	— касир
качеля	— гойдалка
керосин	— гас
кидатися у вічі	— впадати в очі
кислород	— кисень
кладбище	— кладовище, цвинтар
клубні́ка	— полуниця
ключове (завдання)	— головне, важливе (завдання)
книжний	— книжковий
ковйор	— килим
коврижка	— медяник
коврова дорожка	— килимова доріжка
когті	— кігті
кожа	— шкіра, шкура
кожаний	— шкіряний, шкуратяний
кожанка	— шкірянка
кожний раз	— щоразу
колбаса	— ковбаса
колбасний	— ковбасний
колечко	— перстеник, перстенець
кольцо	— перстень
командировка	— відрядження
компроментувати	— компрометувати
конкурентноспособний	— конкурентоздатний, конкурентноспроможний
константувати	— констатувати
коньки	— ковзани
копірка	— калька
корзина	— кошик
кормити	— годувати
кормушка	— годівниця
корочка	— шкiрочка
косичка	— кіска
костний	— кістковий
кошельок	— гаманець
крановщик	— кранівник
красаві́ца	— красуня
красити	— фарбувати
красунчик	— красень
креветочний	— креветковий
криса	— щур
криша	— дах, покрівля
кроватька	— ліжечко

кровать
кровельщик
круглодобово
кружевний
кружка
крупний
куда
кукла
кукуруза
кукурузний
купля-продажа
купляти
куриний

— ліжко
— покрівельник
— цілодобово
— мереживний
— кухлик, горнятко
— великий, видатний, значний
— куди
— лялька
— кукурудза
— кукурудзяний
— купівля-продаж
— купувати
— курячий

— Л —

Лагер
ладоня
лакомство
ландиш
лапонька
лезвіє
лента
лестнічна клітка
лишати (слова)
лишний
лікарство
лікйор
лімітований
лінтяй
лісозаготівка
лісополоса
ліфтьор
лічити (хворого)
лічно
люж
любий

— Табір
— долоня
— ласощі
— конвалія
— голубонька, ясонька
— лезо, бритвочка
— стрічка
— сходова клітка
— позбавляти (слова)
— зайвий
— ліки
— лікер
— лімітований
— ледар
— лісозаготівля
— лісосмуга
— ліфтер
— лікувати (хворого)
— особисто
— обман, неправда, лжа
— будь-хто, будь-який, який-небудь, всякий, кожний, перший-ліпший
— улюбленець
— улюблениця
— пільги

— М —

Майський
малюш
малолітка
мало-мальськи

— Травневий
— малий, малюк
— малолітній
— хоч трохи

мальчик с пальчик
 мальчуган
 мастер
 махонький
 мебель
 мебельний
 медвідь
 металічний
 мелоч
 мех
 міроприємство
 мова йде
 молодожони
 морковка
 морожене (ім.)
 мраморний
 між тим
 мішати (працювати)
 молодчина
 моча
 мочовий пухир
 мужський
 мусор
 мусорнік
 м'який

— хлопчик—мізинчик
 — хлопчисько
 — майстер
 — малесенький
 — меблі
 — меблевий
 — ведмідь
 — металевий
 — дрібні, дрібняки, копійки
 — хутро
 — захід, справа
 — йдеться*(про що)
 — молодята, молоде подружжя
 — морквина, морквинка
 — морозиво
 — мармуровий
 — тим часом
 — заважати (працювати)
 — молодець
 — сеча
 — сечовий міхур
 — чоловічий
 — сміття
 — смітник
 — м'який

— Н —

Набор
 навик, навик
 на вкус
 навоз
 наволочка
 нагрузка
 надвигатися
 на днях
 надобність
 надодати
 на дому
 на заключення
 на ісході
 наказати
 накінець
 налажений
 налог
 намікати
 намітити

— Набір
 — навичка, навички
 — на смак
 — гній
 — пошивка
 — навантаження
 — насуватися
 — цими днями
 — потреба
 — набридати, обридати, надокучувати
 — вдома
 — на закінчення, наприкінці, підсумовуючи
 — обмаль, трохи, мало
 — покарати
 — нарешті
 — налагоджений
 — податок
 — натякати
 — накреслити, запланувати

нанести шкоди	— завдати шкоди
наоборот	— навпаки
напечатаний	— надрукований
напор (води)	— тиск (води)
направляти	— скеровувати, звертати, спрямовувати
на произвол судьби	— напризволяще
на протязі	— упродовж, протягом
напрямую	— просто
нарочно	— навмисне
наряд	— вбрання
насікомі	— комахи
насморк	— нежить
настільний	— настільний
настоювати (на своєму)	— наполягати (на своєму)
настоящий	— теперішній (час), справжній (друг)
находити	— знаходити
невільно сказав	— мимоволі сказав
невпопад говорити	— не до ладу (не до речі) говорити
негодування	— обурення
не дивлячись на...	— незважаючи на...
недостаток	— вада, хиба, недолік, огріх
не по собі	— ніяково, незручно
непригодний	— непридатний
не приходитьсь	— не доводиться
нерадивий працівник	— недбалий працівник
нерушимість	— непорушність
неудобно	— незручно, не випадає
ногті	— нігті
ножка	— ніжка
ножниці	— ножиці
ноль	— нуль
носитель	— носій
носки	— шкарпетки
нуждатися	— потребувати матеріальної допомоги, поради

— О —

Обжалувати	— Оскаржити
обезоружити	— обеззброїти
обіда	— образа, кривда
обідно	— образливо, прикро
обіжати	— ображати, кривдити
обільний	— ясный, сильний, численний
обіщати	— обіцяти
облако	— хмара
область	— галузь (виробництва), сфера (науки)

облачний	— хмарний
облегчити	— полегшити
обнаружити	— виявити
обнищання	— зубожіння
обої	— шпалери
обоїх, обоїм	— обох, обом
оболочка	— оболонка
обосновати	— обґрунтувати
оборудувати	— обладнати
обув	— взуття
обувний	— взуттєвий
обходчик	— обхідник
общественний	— громадський
об'ява	— оголошення
об'явити	— оголосити
об'яснити	— пояснити
овощний	— овочевий
ограбити	— пограбувати
огуречний	— огірковий
одинадцять	— одинадцять
один в один	— добірний
одівати	— одягати
одіяло	— ковдра
одобрити	— схвалити
озаглавити	— назвати
оказати допомогу	— надати допомогу
оконний	— віконний
окрашено	— пофарбовано
опасний	— небезпечний
опинитися в дурнях	— пошитися в дурні
опознавальний	— розпізнавальний
опреділити	— визначити
опровергати	— спростовувати
осадки	— опади
осадок	— осад
освободитися	— звільнитися
освоїтися	— призвичаїтися, звикнути до...
осмотр	— огляд
особняк	— власний будинок
остальні	— інші
остановка	— зупинка
отбойний	— відбійний, вибійний
отв'юртка	— викрутка
открытка	— листівка, карточка
оточуюче середовище	— навколишнє середовище
отпуск	— відпустка
охватити	— охопити

охота	— полювання, лови
охрана	— охорона
охранник	— охоронник, охоронець
оціночний	— оцінний
очередь	— черга
ошибка	— помилка

— П —

Падати в обморок	— Непритомніти (втрачати свідомість)
пайка	— паяння
пайщик	— пайовик
палочки	— палички
пальтішко	— пальтечко
папин	— татів
парикмахер	— перукар
парикмахерська	— перукарня
паспортістка	— паспортистка
пасти смертю хоробрих	— полягти як герой
паяльщиця	— паяльниця
переводчик	— перекладач
перегружений	— перевантажений (роботою), переповнений (транспорт)
перекличка	— переклик
переключатель	— перемикач
переписка	— листування
переписуватися	— листуватися
перерив	— перерва
переросход	— перевитрата
пересажувати	— пересаджувати
перетворювати в життя	— втілювати в життя
переучот	— переоблік
перехресток	— роздоріжжя, перехрестя
перечень	— перелік
перечислити	— перелічити, пере раховувати
перчатка	— рукавичка
першим ділом	— насамперед, передусім, щонайперше
печатати	— друкувати
печать	— печатка
печоночний	— печінковий
пирожок	— пиріжок
підготувати	— підготувати
піджолудочна железа	— підшлункова залоза
підложити	— підкласти
піднос	— таця
підодіяльник	— пішва
підписатися на газету	— передплатити газету

пояснююча записка
правити бал
правка
предвидіти
предложення
предохранитель
предписання
предсідатель
пред'явити
прежній
преподавати
прецедент
прибильний
прибори
прививати
привичка
пригати
приглашати
приговор
при допомозі
признавати
признак
приїзжати
прийомний
прийомщик
приймати до відома
приймати до уваги
приймати міри
приймати участь
прийшла удача
прийшлося
приказ
прикласти зусиль
приміняти
примірний
принімати
приносити вибачення
приносити шкоду
принуждати
принципiальний
приступати (до чого)
при таких умовах
приусадібний
приходить на думку
приходиться працювати
прихожа
прицеп

— пояснювальна записка
— порядкувати
— виправлення
— передбачити
— пропозиція
— запобіжник
— припис
— голова
— подати
— колишній, попередній
— викладати
— прецедент
— прибутковий
— прилади
— прищеплювати
— звичка
— скакати
— запрошувати
— присуд, вирок
— за допомогою
— визнавати
— ознака
— приїжджати
— приймальний
— приймальник
— брати до відома
— брати до уваги
— вживати заходів
— брати участь
— пощастило, поталанило
— довелося
— наказ
— докласти зусиль
— застосовувати
— орієнтовний, приблизний
— приймати
— просити вибачити, перепрошувати
— завдавати шкоди
— примушувати, силувати
— принциповий
— розпочинати (що)
— за таких обставин, у таких обставинах
— присадибний
— спадає на думку
— доводиться працювати
— передпокій
— причіп

приют
прівєт
приложеніє
пробіли
пробка (до пляшки)
провіряти
провода
продавщиця
продажа
продвигатися
прожиточний
производство
прораб
просипатися
просквозити
прослойка
простиратися
простіший простого
просто-напросто
просторний
протирічити
профсоюз
профсоюзний білет
прочий
прошлий
пуговичка
пустяк
пчола
пшонний
пятно
п'ятьорка

— притулок
— привіт, здоров (як вітання)
— додаток
— прогалини
— корок
— перевіряти
— дроти
— продавець
— продаж
— просуватися
— прожитковий
— виробництво
— виконроб
— прокидатися
— протягнути
— прошарок
— тягнутися, сягати
— найпростіший, простісінький
— просто, всього-на-всього, за просто
— просторий
— суперечити
— профспілка
— профспілковий квиток
— інший
— минулий
— гудзичок
— дурниця (пусте)
— бджола
— пшоняний
— пляма
— п'ятірка

— Р —

Радувати око
ранком
рахувати, що...

регістратура
регістрація
регулюющик
редіска
резина
ремень
ремешок
ремонтірувати
решотка

— Тішити око
— зранку, вранці
— вважати, гадати, думати, міркувати,
що...
— реєстратура
— реєстрація
— регулювальник
— редиска, редька
— гума
— ремінь
— ремінець, ремінчик
— ремонтувати
— грати

ржаний	— житній
рижий	— рудий
риночний	— ринковий
риск	— ризик
рискувати	— ризикувати
ричаг	— важіль
рідко траплятися	— зрідка траплятися
річний транспорт	— річковий транспорт
рішачий	— вирішальний
рішити задачу	— розв'язати, вирішити задачу
Ровно	— Рівне
роговиця ока	— рогівка ока
роди	— пологи
родильний будинок	— пологовий будинок
роженця	— породілля
розбалований	— розпещений
розвал	— розпад
розвернутий	— розгорнутий
розводящий ключ	— розвідний ключ
розжати	— розтиснути, розтулити (руку), розці- пити (зуби)
роздається голос	— розлягається, лунає голос
роздягалка	— роздягальня
рознічна ціна	— роздрібна ціна
розовий	— рожевий
розпис	— підпис
розположення	— розміщення
розсосатися	— розсмоктатися
розсрочка	— кредит
розсуджати	— розмірковувати
роствор	— розчин
росходи	— видатки, витрати
рубашка	— сорочка
руководство	— керівництво
руль	— кермо
рядом	— поряд, поруч

— С —

Саме важне	— Найважливіше
саме головне	— найголовніше
саме по собі	— само собою
сапожник	— швець
сахар	— цукор
сварщик	— зварювальник
сєльодка	— оселедець
сиворогка	— сироватка

система податків
сільськогосподарський
скорняжний
слідуючий
снабженець
сочний
сочувувати
співпадати
співставляти
співшукач (наукового звання)

СПІД

сплошний
спорити
спортитися
справа в тому
справа тонка
справка
справочний
средство
срок
ссуда
ставка (місячна)
стакан
станочник
старйо
стекло
стидно
стіральний порошок
стірати
стірка
столова
стража
страйкуючі
странний
страсть
строїтельний
строїтися в шеренгу
стройка
стройний
стул
стульчик
ступеньки
судьба
суматоха
супруг (а)
супруги
суровий

— система оподаткування
— сільськогосподарський
— кушнірський
— наступний, такий
— постачальник
— соковитий
— співчувати
— збігатися
— порівнювати, зіставляти
— пошукувач, здобувач
— СНІД
— суцільний
— сперечатися, змагатися
— зіпсуватися
— річ у тому (у тім)
— справа делікатна
— довідка
— довідковий
— засіб, спосіб
— строк
— позика, позичка
— оклад (місячний)
— склянка
— верстатник
— старе
— скло
— соромно
— пральний порошок
— прати
— прання
— їдальня
— сторожа, варта
— страйкарі
— дивний
— пристрасть
— будівельний
— шикуватися в лаву
— будова, будівництво
— стрункий
— стілець, крісло
— стілець
— сходи
— доля
— метушня, гармидер, біганина
— дружина, жінка
— подружжя
— суворий

суглаби	— суглоби
сутки	— доба
суточні	— добові

— Т —

Табельщиця	— Табельниця
тайно	— таємно
таким чином	— отже
так як	— тому що
творог	— сир
творюжний	— сирний
тезис	— теза
теряти	— губити
тетрадь	— зошит, зшиток
технічка	— техпрацівниця
тим не менше	— однак, проте, а також
тіпа	— на зразок
ткань	— тканина
товщиною	— завтовшки
тоже	— також, теж
ток	— струм
толкати	— штовхати
толковий	— розумний, метикуватий
торжества	— урочистості
торжественний	— урочистий
тормоз	— гальмо
тормозити	— гальмувати
тоска	— туга, сум, нудьга
тошнота	— нудота
требувати	— вимагати
трогати	— торкати (пальцем), чіпати, зрушувати (з місця), зворушувати (до сліз)
троїх, троїм	— трьох, трьом
тройка	— трійка
тряпка	— ганчірка
трюхкімнатний	— трикімнатний
трюхтомний	— тритомний
тьотя	— тітка, тіточка

— У —

Убирати	— Прибирати (кімнату), забирати (речі зі стола)
уборщиця	— прибиральниця
увольнительний	— відпускний
угловий	— кутовий

угольник	— кутник
удалити	— видалити; вирізати (гланди), вирвати (зуб), вивести (пляму)
удача	— успіх
удачний	— успішний, вдалий, удатний, щасливий
удільна вага	— питома вага
удобний	— зручний
ужас	— жах
ужасно (подобається)	— надзвичайно
ужасно (виглядає)	— жахливо
ужин	— вечеря
у залежності від	— залежно від
узнати	— (в)пізнати (знайомого); дізнатися, довідатися (про подію)
укроп	— кріп
уксус	— оцет
умнік	— розумний
умоляти	— благати
у найближчий час	— найближчим часом
у найближчі дні	— найближчими днями
упаковочний	— пакувальний
уплатити	— заплатити
упрямий	— впертий
уснути	— заснути
установ	— статут
установка (як предмет)	— прилад, пристрій, устаткування
установка (політична)	— настанова, намір
установлений	— встановлений
устарівший	— застарілий
устроїти	— влаштувати, зробити
устроїтись	— влаштуватись
устройство	— влаштування (на роботу); пристрій; будова (машини); лад, устрій (де-ржавний)
уступка	— поступка
уста (ріки)	— гирло (ріки)
утка	— качка
утренній	— ранковий
утречком	— зранку
утренік (дитячий)	— ранок (дитячий)
утюг	— праска
ухожена дитина	— доглянена (припильнована) дитина
уцінити	— переоцінити
у цьому році	— цього року
участок	— ділянка (виробничий підрозділ); ділянка (землі)

учбовий	— навчальний
учот	— облік
учотчик	— обліковець
уют	— затишок
уютно	— затишно

— Ф —

Факт на лице	— Ось тобі й факт, незаперечний факт
фамілія	— прізвище
фонар	— ліхтар
формовщик	— формувальник
форточка	— квартира
фрезеровщик	— фрезерувальник

— Х —

Халатне ставлення	— Недбале ставлення
хватить	— вистачить, годі, досить
хлопнути дверима	— гримнути, грюкнути дверима
хлопотати	— клопотатися
хлопоти	— турботи
ходатайство	— клопотання
хозросчот	— госпрозрахунок
холодати	— похолодніти
хотять	— хочуть
хранилище	— сховище, сховок, схованка
хранити	— зберігати
хрупкий	— крихкий, ламкий
хрусталь	— кришталь
хрустальний	— кришталевий

— Ц —

Цвітний	— Кольоровий (але цвітна капуста)
цепочка	— ланцюжок
циплята	— курчата

— Ч —

Часи	— Годинник
часікі	— годинничок
частний	— приватний (магазин); частковий, окремий (випадок)
чердак	— горище
черніка	— чорниці

чертьожник	— кресляр
четверть	— чверть
чесночний	— часниковий
чистої води обман	— чистісінька брехня
чолка	— чубчик, гривка
чотирнадцять	— чотирнадцять
чугун	— чавун
чудак	— дивак
чудакуватий	— дивакуватий
чудний	— чудовий, дивний
чуть не	— мало не
чуть-чуть	— ледь-ледь, трішки, трішечки, мало

— Ш —

Шагати	— Крокувати
шагом марш	— кроком руш, ходом руш
шаловливий	— пустотливий, збиточний, нечемний
шальна куля	— дурна куля
шарікова ручка	— кулькова ручка
шаром покоти	— порожнісінько
швидше всього	— найшвидше
шевелити мозгами	— мізкувати, міркувати, думати
шестидесятник	— шістдесятник
шкаф	— шафа
шкурка	— шкірка, шкуринка
шліфовка	— шліфування
шліфовщик	— шліфувальник
шляпа	— капелюх
шпакльовщик	— шпаклювальник
штамповка	— штампування
штамповочний	— штампувальний
штамповщик	— штампувальник
штик	— багнет
шуткувати	— жартувати

— Щ —

Щасливчик	— Щасливець
щейонка	— щєбінь
щотка	— щітка
щотчик	— лічильник

— Ю —

Юбка	— Спідниця
------	------------

Яблочний
язва (шлунка)
яїчко
яїчний
ярко
ящик (поштовий)

— Я —

— Яблучний
— виразка (шлунка)
— яйце
— яєчний
— яскраво
— скринька (поштова)

ОСНОВНА ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. К., 1991.

Головащук С.І. Словник-довідник з правопису та слововживання. К., 1989.

Гринчишин Д. Г., Сербенська О.А. Словник паронімів української мови. К., 1986.

Коваль А.П. Слово про слово. К., 1986.

Культура української мови: Довідник. К., 1990.

Огієнко І. Український стилістичний словник: Підручна книжка для вивчення української літературної мови. Львів, 1924.

Погрібний М.І. Орфоепічний словник. К., 1984.

Російсько-український словник: У 3 т. 2-ге вид., випр. К., 1980. Т.1-3.

Словник труднощів української мови /За ред. С.Я.Єрмоленко. К., 1989.

Чак Є.Д. Складні випадки вживання слів. К., 1984.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
I. ДЕЩО ПРО ЕТИКЕТ	11
1. Як поводити себе у товаристві	11
2. “Заговори, щоб я тебе побачив”	19
II. НЕПРАВИЛЬНО — ПРАВИЛЬНО	24
1. Наше помешкання	24
2. Спілкування з дітьми	25
3. На вулиці	29
4. Транспорт	30
5. Торгівля	32
6. Їдальня	36
7. На ринку	37
8. Пошта	38
9. Кравецька майстерня	39
10. Теле-, радіоательє	39
11. У селі	40
12. На фабриці (заводі)	42
13. В установі	45
14. На зборах, нарадах	47
15. У ділових документах	52
16. Освіта, наука	53
17. Лікувальні заклади	56
18. Армія, спорт	61
19. Оголошення	64
III. КОМЕНТАРІ	65
1. Чим різняться між собою слова АДРЕС і АДРЕСА?	65
2. Чи БІЛЕТ і КВИТОК те саме?	65

3. Хіба правильно “Він не ВАРТУЄ доброго слова”?	66
4. ВИБАЧТЕ, ПРОБАЧТЕ мені, перепошую (а не вибачаюсь)	66
5. Не запитуймо “Які ВИДИ на врожай?”!	67
6. Чому різке слух “Львів не ВИКЛЮЧЕННЯ ”?	67
7. Правильно вживаймо слова ВІДНОШЕННЯ, ВІДНОСИНИ, ВЗАЄМИНИ, СТОСУНКИ	68
8. ВІРНО кохаймо!	69
9. “ ВОЄННЕ училище”. Ні! Чому?	70
10. ВСТУПАЄМО (а не поступаємо) в університет, інститут, технікум	70
11. Що ГУБИМО ?	70
12. Коли можна сказати “не ДИВЛЯЧИСЬ ”?	71
13. ЗАМІСНИК і ЗАСТУПНИК — різні за значенням слова	71
14. Коли ЗДАТНИЙ , а коли ЗДІБНИЙ ?	71
15. ЗУСТРІЧАЮТЬСЯ ... Але не помилки, недоліки, прорахунки, слова...	72
16. “ ІЗ-ЗА хвороби” чи “ ЧЕРЕЗ хворобу”?	72
17. Лікар все-таки ЛІКУЄ , а ЛІЧИТЬ (якщо має!) гроші	73
18. Той ЛЮБИЙ , кого любимо	73
19. Коли все-таки МІШАЄМО ?	74
20. Чому неправильно “ МУЗИКАЛЬНА школа”, “ МУЗИКАЛЬНЕ училище”?	74
21. НАВЧАЛЬНИЙ і УЧБОВИЙ чи тільки НАВЧАЛЬНИЙ ?	75
22. Про слова НЕДІЛЯ і НЕДЕЛЯ . І дещо про інші міжмовні омоніми	75
23. Чому не є взаємозамінними слова ОБ’ЄМ , ОБСЯГ ?	76
24. ОСВІТЛЕНА вулиця, а ОСВІЧЕНА — людина	76
25. Почекай “ ПАНУ хвилин” чи “ КІЛЬКА хвилин”?	77
26. Коли ПЕРЕДПЛАЧУЄМО , а коли ПІДПISУЄМО ?	77
27. Словом можна й нехотючи образити (про слово ПЕРЕСТАРІЛИЙ)	77
28. Питання про ПИТАННЯ	77
29. Що ПЛУТАЄМО , а що ПУТАЄМО ?	79
30. Ох, те ПО ! Або: “По дорозі жук, по дорозі чорний”	79
31. “Більша ПОЛОВИНА ”. Неправильно!	81
32. Про українські слова ПРІЗВИЩЕ і ФАМІЛІЯ	81
33. Коли можна сказати “Я ПРОСТИЛА ”?	81
34. Коли РАХУЄМО ?	82
35. Про одне недоладне слово, або: коли вживати префікс СПІВ- ?	83
36. “ ТАК ЯК ”. А чому не БО , ТОМУ ЩО , ЧЕРЕЗ ТЕ ЩО ?	83
37. “З нього мало ТОЛКУ ”. Неправильно!	84
38. Виходжу “У фрезерного заводу” чи “ КОЛО (БІЛЯ) фрезерного заводу”?	84
39. Не плутаймо слів ЯЩИК , СКРИНЬКА , ШУХЛЯДА !	85

40. Недоречно вживати словосполучення “МІЙ АВТОПОРТРЕТ”, “МОЯ ВЛАСНА ДУМКА”	86
41. “Пробачте мене” чи “пробачте мені”? “Хворий грипом” чи “хворий на грип”?	86
42. Як правильно питати про час і як відповідати на такі запитання?	87
43. Які помилки допускаємо, коли говоримо про приблизну кількість?	88
44. “Заспіваймо пісню веселеньку...!” А може, “Давайте заспіваємо пісню”?	89
45. Зважаймо на закони українського словотвору	90
46. Зменшені і пестливі чоловічі імена в українській мові	92
47. Чому правильно “РІЗКИЙ БІЛЬ”, а не “РІЗКА БІЛЬ”?	93
48. Дещо про категорію множини і поняття збірності	93
49. “Гарна МЕБЕЛЬ” чи “гарні МЕБЛІ”?	94
50. Про деякі форми іменників, що є назвами істот	95
51. Українські прізвища на -О	95
52. Назви осіб чоловічого роду в називному множини	96
53. Не плутаймо закінчень -у (-ю) та -а (-я) у родовому відмінку однини іменників чоловічого роду другої відміни	96
54. Перевагу закінченням -ові, -еві!	96
55. “Не звернув увагу” чи “Не звернув уваги”?	97
56. По кімнатах, по селам...	98
57. Коли ОЧКА, а коли ОЧКИ?	98
58. Теля, ягня...	99
59. Ще раз про форми кличного відмінка	99
60. Вираження неоднакової міри якості у різних предметах	101
61. Дуже типові для української мови конструкції	103
62. Чи правильно користуємося числівниками української мови?	103
63. Числівник “ДЕВ’ЯНОСТО”	104
64. Збірні числівники	104
65. Іменники з числівниками	105
66. Чи правильні конструкції “три щасливих роки”, “два німецьких солдати”?	106
67. “Народився в 1940 році” чи “народився 1940 року”?	106
68. Труднощі у відмінюванні займенників	106
69. Присвійні займенники	107
70. Вказівні та відносні займенники	107
71. Атематичні дієслова	108
72. Правильно вживаймо безособові форми на -НО, -ТО!	108
73. Даваймо перевагу активним конструкціям над пасивними!	109
74. Особливості наголосу українських іменників	109

75. Особливості наголосу іменників у сполученні з числівниками <i>два, три, чотири</i>	110
76. Особливості наголосу займенників	110
77. Наголос у дієслівних формах	111
78. Наголос прислівників і дієприслівників	111
79. Два звукові значення літери <i>В</i>	112
80. Про український звук <i>Р</i> (твердий) та <i>Р^б</i> (м'який)	112
81. Шиплячі приголосні. Вимова звука <i>Ч</i> в українській та російській мовах	112
82. Що мусимо знати про українські звуки <i>ДЖ</i> і <i>ДЗ'</i>	113
83. Українські приголосні перед <i>Е</i> та <i>И</i>	114
84. Гуси "ГЕГАЮТЬ" чи "ГЕЃАЮТЬ"?	114
85. Дзвінкість — один із феноменів української літературної вимови	115
86. Не "АКАЙМО" і не "УКАЙМО"!	116
87. Так звані "випадні голосні"	116
88. Чергування голосних <i>О</i> та <i>Е</i> з <i>І</i>	116
89. Правильно читаймо старослов'янські і староукраїнські тексти	117
90. Латинські слова читаймо і пишимо без помилок	117
92. Апостроф — не "московська вигадка"!	117
СЛОВНИЧОК НЕНОРМАТИВНИХ СЛІВ ТА СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ	119
ОСНОВНА ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА	145